

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

Между социално включване и миграция Положението на ромите в Румъния, 2011 г.

Национален доклад – Румъния

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

Investește în Oameni!

Proiect cofinanțat din Fondul Social European prin

Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013

Axa prioritară 6: Promovarea Incluziunii Sociale

Domeniul major de intervenție 6.4: Inițiative transnaționale pentru o piață inclusivă a muncii

Titlul proiectului: EU INCLUSIVE – transfer de date și experiențe privind integrarea pe piața muncii a romilor între România, Bulgaria, Italia și Spania
Număr de identificare proiect: POSDRU/98/6.4/S/63841

**Situația romilor în România, 2011 - Între incluziune socială și migrație:
Raport de țară**

**Editat de Fundația Soros România
Mai 2012**

**Conținutul acestui material nu reprezintă în mod obligatoriu poziția oficială a
Uniunii Europene sau a Guvernului României.**

EU INCLUSIVE

**Трансфер на данни и обмен на
добри практики между Румъния, България,
Испания и Италия, отнасящи се до
включването на ромското население**

**Между социално включване и миграция
Положението на ромите в Румъния, 2011 г.**

Национален доклад

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

ОПИСАНИЕ НА ПРОЕКТА

Идентификационни данни на проекта:

Наименование на проекта: „EU INCLUSIVE – Трансфер на данни и обмен на добри практики между Румъния, България, Испания и Италия, отнасящи се до включването на ромското население“

Идентификационен номер на проекта: СОП ОПРЧП/98/6.4/S/63841

Приоритетна ос 6: „Насърчаване на социалното включване“

Основна област на интервенция 6.4: „Транснационални инициативи за отворен пазар на труда“

Проектът се осъществява през периода септември 2010 г. - септември 2012 г.

Общата стойност на проекта възлиза на 9.337.116,25 леи

„EU INCLUSIVE – Трансфер на данни и обмен на добри практики между Румъния, България, Испания и Италия, отнасящи се до включването на ромското население“ е съвместен транснационален проект, осъществяван от Фондация Сорос в Румъния в партньорство с Институт Отворено Общество-София, България, Фондация Секретариат на ромите, Испания и Фондация Каза дела карита Анджело Абриани, Италия.

Целта на проекта е развитието на добрите практики за сътрудничество в сферата на ромското включване чрез транснационален обмен на данни и местен опит за популяризиране на включването на тази уязвима група на европейския трудов пазар и увеличаването на капацитета на организациите от Румъния, Испания, Италия и България, които работят по въпросите на интеграцията на ромите.

Проектът си поставя за цел да диагностицира състоянието на включването на ромите на пазара на труда в четирите европейски страни, партньори по проекта, и превръщането на така получената социологическа информация в основа за формулиране на публични политики с национално и транснационално приложение.

Ние си поставяме за цел:

- Да създадем сравнителна база данни със статистическа информация по въпросите на социалното включване и трудовата заетост на ромите във всяка от четирите държави партньори;
- Да идентифицираме и да насърчаваме успешните практики, открити в участващите страни и използването на този опит да повиши значението на публичните политики в сферата на ромското включване;
- Да анализираме и използваме настоящия европейски опит от инициативите за включване на ромите и нарастване на тяхното присъствие на трудовия пазар от гледна точка на мигрантите-роми;
- Да развиваме дългосрочно транснационално и функционално партньорство между организации и държави във връзка с дейности в областта на включването на лицата от ромски произход.

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

Партньори

Фондация Сорос, Румъния (www.soros.ro) – нашата мисия е да насърчаваме разработването на модели за развитието на обществото, основани на свобода, отговорност и уважение към разнообразието. От 2003 г. ние работим по прилагането на рамкови програми по въпросите на социалното включване, сред които Десетилетието на ромското включване и Програмата за интегрирано общностно развитие; също така осъществяваме и работим по редица социологически изследвания относно положението на ромското население в Румъния, както и по проекти за развитие на общностите, сред които „Моят ромски съсед“, „Близкият Център - Селските райони и социалната икономика в Румъния (RURES).

Институт Отворено Общество- София, България (www.osi.bg) е неправителствена организация с нестопанска цел, основана през 1990 г., която има за своя мисия: насърчаването, развитието и поддържането на ценностите, нагласите и практиките на отвореното общество от България; предлага публични дебати и публични политики по въпроси от ключово значение за развитието на България.

Фондация Секретариат на ромите, Испания - Fundaciyn Secretariado Gitano (www.gitanos.org) е социална межкултурна организация с нестопанска цел, която предоставя услуги за развитието на ромската общност в цяла Испания и на европейско ниво. Започнала е дейността си през 1960 г. и е създадена като фондация през 2001 година. Мисията на Фондация Секретариат на ромите е цялостното развитие на ромската общност на базата на уважението и подкрепата на тяхната културна идентичност. Фондация Секретариат на ромите осъществява дейности извън границите на Испания, в Босна и Херцеговина и в Румъния.

Фондация Каза дела карита Анджело Абриани, Италия - Fondazione Casa della Carita Angelo Abriani (www.casadellacarita.org) - е фондация с нестопанска цел, със социални и културни цели. Тя е създадена през 2002 г., с мисията да предоставя възможности за интегриране на всички хора, живеещи в условия на социална и културна маргинализация: бездомни, мигранти, бежанци, лица от ромски произход, подпомагайки техния достъп до права, услуги, възможности и ресурси. Стреми се да допринесе за създаването на нови модели на устойчива социална интеграция, преносими на местно и национално ниво.

ВЪВЕДЕНИЕ

Националният доклад за Румъния, разработен и публикуван в рамките на проекта „EU INCLUSIVE – Трансфер на данни и обмен на добри практики между Румъния, България, Испания и Италия, отнасящи се до включването на ромското население“ има за цел да представи актуалното състояние на ромското малцинство по отношение на социалното включване в страната с най-многобройното ромско население в Европейския съюз (ЕС).

Данните от проучването, проведено в Румъния, заедно с тези от България, Италия и Испания, ще изградят най-големия масив от сравнителни данни за проблемите на ромите в европейски мащаб - **уникален инструмент за формулиране на европейски политики, който да предоставя информация за ситуацията на ромите в сферата на заетостта, достъпа до здравни услуги, жилищната политика, образованието и външната миграция в четири европейски държави.**

Докладът за Румъния съдържа както интерпретацията на количествени данни, събрани от Метро Медия Трансилвания в периода април-май 2011 г., така и описание на случаи – казуси, представящи успешни миграционни практики на представители на няколко различни ромски общности от Румъния.

Въпросникът, който е ползван при събирането на данните в Румъния, е резултат от адаптацията на въпросника на Fundaciyn Secretariado Gitano, Испания, разработен в рамките на изследване върху заетостта на ромското население в Испания от 2005 г. Въпросникът за Румъния е мултитематичен, с приблизителна продължителност на интервюто лице в лице от 30-40 минути и съдържа максимум 15% отворени въпроси. Въпросникът включва следните тематични раздели: обща информация; дейност; заетост; безработица; дискриминация; социално включване; жилищни условия; миграционен опит; миграционни нагласи; етническа принадлежност; доходи; състав на домакинството. Обемът на извадката е от 1100 самоопределили са като роми лица от компактни и разсейвани общности. Доверителният интервал е + / - 2.7%, при ниво на доверие 95%

Качественият компонент на изследването включва описанието на 5 казуса – житейски истории на лица над 16 години, които се самоопределят като роми. Бяха проведени дълбочинни интервюта по методология, предоставена от изследователския екип на проекта. Описаните случаи (казуси) се отнасят до лица от ромски етнически произход, като избраните ситуации са илюстративни за проблемите на включването на ромите в сферата на заетостта и пазара на труда и са разработени въз основа на проведено дълбочинно интервю с избраното лице при посещение в дома му и чрез наблюдение на условията на живот в общността, от която произлиза, с цел получаване на колкото е възможно по-пълна и актуална информация. Всеки един от петима души, с които са направени интервютата, е имал опит от външна миграция.

Докладът за Румъния проследява в рамките на няколко тематични раздела основните елементи на социалното включване: заетост, образование, здравеопазване, жилищни условия и дискриминация. Новото в изследването за Румъния е подробният анализ на темата за външната миграция на ромските общности – тема, която присъства чрез събраните количествени данни и включва в това число петте казуса, описващи конкретни случаи в пет ромски общности в Румъния: Флорещ (Клуж), Петрилака (Муреш), Фетещ (Яломица), Корну де Сус (Прахова) и Береаска (Плоещ).

В своята цялост, данните от доклада за Румъния обрисуват една все така мрачна картина на условията на живот на ромското малцинство: като цяло ниското ниво на образование и широко разпространената неграмотност намаляват шансовете за трудова заетост. Достъпът до прилични жилища, до здравни услуги и образование за децата е силно ограничен. От друга страна, дискриминацията продължава да бъде актуална тема в обществения дневен ред по отношение на ромското малцинство.

Анализът на събраните данни за заетостта показва ниска степен на интеграция на пазара на труда на ромите през 2011 г.: само 35,5% от ромското малцинство има работа през 2011 година. 38% от заетите лица в извадката работят като неквалифицирани работници, 32% упражняват квалифицирани професии (работници, продавачи, търговци), 9% са земеделски работници, а 13% упражняват традиционна за своя ромски произход професия. Нагласата на анкетираните лица спрямо упражняването на труд продължава да бъде позитивна: 76% от безработните са изразили готовност веднага да започнат работа ако им се предложи работно място, но в същото време, включването им в програмите за квалификация и преквалификация е възпрепятствано както поради ниското образователно ниво на ромското население, така и поради на липсата на сигурност за намиране на работа след завършване на въпросните курсове.

Образованието, здравеопазването, жилищните условия и дискриминацията са разгледани в отделен раздел на доклада като ключови измерения на социалното включване. Ниското ниво на образование на малцинствата създава порочен кръг, който включва липсата на безплатен достъп до здравни услуги, живот в неподходящи условия, но и дискриминация. Най-притеснителните цифри все още са тези, свързани с нивото на образование: с половината от респондентите завършили само начално образование, при 25% неграмотност, шансовете за включване на европейския пазар на труда, който става все по-конкурентоспособен, са твърде малки. Реинтегрирането на тези хора на пазара на труда чрез проектите за квалификация за възрастни продължава да бъде трудно, тъй като условие за включването в тях е наличието на завършено гимназиално образование.

Международната/външната миграция на ромите – една горещо дискутирана тема в европейския обществен дневен ред през последните години – е анализирана в отделна глава, като този процес е проследен от периода на постепенно разпространение на явлението след 1989 г., до относителното нарастване на броя на заминаващите в чужбина роми от 2007 г. насам. В контраст с песимистичния дискурс на международните медии, данните от настоящото изследване показват един относително нисък дял на разпространение на явлението сред

представителите на ромското малцинство: над 75% от анкетираните не са пътували в чужбина, а емиграционният модел се характеризира по-скоро с чести отпътувания и завръщания в страната, а не с дълги престои в чужбина. Намерението за заминаване в чужбина на ромите, даже и да се споделя от нарастващ брой лица, е съпътствано от тяхното убеждение, че няма да успеят да го осъществят, поради лошите материални условия, в които се намират.

Включените в настоящия доклад пет казуса, описват успешни истории на емиграция на представители на изследваните общности съгласно споделеното разбиране за успех от страна на неформалните лидери в съответната общност.. Казусите съдържат като начало кратко описание на общността и на отношенията в рамките на общността и представят успешни истории на емиграция. От първите опити за емиграция през 1995 г., с искането на политическо убежище във Великобритания (казус Флорещ), до историята със заминаването на беритба на ягоди, казусите документират един и същ стремеж, проявен през опит за емиграция: желанието на представителите на ромската общност да живеят по-добре, да предложат на децата си по-добър живот, независимо дали това означава къща в Румъния, или нов живот във Великобритания. Освен това, определението за “успех” за ромското малцинство и за мнозинството от населението е едно и също: работно място/професия, с която да може да се изгради достоен живот за семейството.

Анализирайки подобаващо общите елементи на социалното включване на ромите в Румъния и описвайки подробно процеса на външна миграция на ромите, националният доклад за Румъния предоставя контрааргументи за една от най-големите пречки пред социалното включване на ромското малцинство, а именно – публичният дискурс, лишен от проникателност и основан на предразсъдъци и поддържане на митове, чрез който на малцинството се отказва правото на възможности и бъдеще.

EU INCLUSIVE

**transferò dàtenqo thaj eksperiència anθ-o andripen le romenqo
k-e butăqi diz
maşkar i Rumùnia, o Bulgarikano them, o Italikano them,
o Spanikano them**

**E situàcia le romenqe anθ-i Rumùnia, 2011
Maşkar sociàlo andripen thaj migracija**

Themutno rapòrto

Anglal

O rapòrto la Rumùniaqo, kerdo thaj dino avri anθ-o projèkto EU-INCLUSIVE – o transferò e dàtenqo thaj eksperiència maşkar i Rumùnia, o Bulgarikano them, o Italikano them thaj o Spanikano them, kamel te dikhel e romenqe minoritèta ges gesesθar situàcia thaj lenqo sociàlo andripen, anθ-o them kaj si so maj but populacia romenqe katar i Evroputni Ùnia.

E rodipnasqe dàte anθ-i Rumùnia kodolença katar o Bulgarikano them, o Italikano them, o Spanikano them, kerena so maj bare referenciaqe dàte kaj keren kòmparacia anθ-i problemàtika e romenqe, kerde anθ-e Evropa, **jekhutno instrumentò keripnasqe e evroputne pùbliko politike**, kaj kamel te dikhel e romenqe situàcia anθ-e ştar thema evropnikane, situàcia anθ-i butăqi diz, o putaripen k-o sastipen, o kheripen, o nivelò la edukàciaqo thaj i maşkarthemutni migracija.

O rodipnasqo rapòrto si kerdino pala i interpretacija anθar- àl nişte mapisarde dàte kaj si le reprezentativiteta k-o them nivelò – kidine katar i Metro Media Transilvania anθ-e le çhona (maj - grastor), o berş 2011, thaj sa anθ-o kodova vaxt pala nişte stùdii cazòsqe kaj kamen te sikaven le but laçe migracijaqe eksperiènci katar o romenqo khetanipen anθ-i Rumùnia.

O puçhipen kaj kideav le dàte anθ-i Rumùnia sas kerdino pala i Fundación Secretariado Gitano katar o Spanikano them, kaj kerdàs jekh rodipen te dikhel i situàcia le romenqe k-e butăqi diz, anθ-o berş 2005. Anθ-i Rumùnia o puçhipen sas buttemàtiko haj durăl 30-40 minitură, si les sos but 15 procentură puçhimata putarde thaj le manuşa sas puçhle p-a thaneste. O puçhipen si les le kategòrie: generali dàte, aktivitèta, okupacia, sociàlo andripen, eksperiència anθ-i migracija, interèso anθ-i migracija, rig katar jekh afiliàcia etnikani, venitură, le kheresqe lil. O gin le manuşenqo sas 1100, manuşa katar saste romane komunitète thaj xasarde komunitète. I mar3a doşaqi anθ-o sondà3o si la +/- 2,7 procentură thaj o patălimasko nivelò si les 95 procentură.

I kalitativo rig kerdäpe pala pan3 stüdiu cazòsqe, pan3 romença kaj sas len maj but sar deśúsov berśa. Sasas line interviură zurale, kerde pala o interviură sikavno, sikavno kerdo katar i rodipnasqi grùpa. Le stüdiu cazòsqe sas kerdine manuśença anθar i etnia e romenqe, le situàcii arakhade sas len laçi reprezentativitèta anθ-i problematika e romenqe k-e butäqi diz thaj le situàcii sas kerdine pala zurale interviură le manuśença, jekh vîzita lesqe khereste thaj jekh dikhimos anθar sar živdel o manuś anθ-i komunitèta katar si lu vov kašti arakhel pes informàcia komplèto thaj relevànto. Sea le pan3 roma kaça sas kerdine le interviură sasas len eksperiècia anθ-i maśkarthemutni migracija.

O rapòrto katar i Rumùnia sikavel anθ-e lesqe temàtike kategorie le maj bare bută le sociàlosqo andripen: butäqi diz, edukàcia, sastipen, kheripen, thaj diskriminàcia. O nevipen e rodipnasqo vaś i Rumùnia si i analiza anθ-o xurdiplen e subièktosqo le romenqi komunitète maśkarthemutni migracija, subièkto nakhavdo naθar le mapisarde dàte arakhle thaj le 5 stüdiu cazòsqe katar 5 romane komunitète - o Floreşti (anθ-o Cluj), Petrilaca (anθ-o Mureş), Feteşti(anθ-i Ialomiţa), Cornu de Sus (anθ-i Prahova) thaj i Bereasca (anθ-o Ploieşti).

Sea le dàte e rapòrtosqe la Rumùniaqo na keren jekh lacho dikhimos anθar e situàcia kaj živden e roma anθ-i Rumùnia: tikno nivelò edukaciàqo thaj baro gin manuśenqo kaj na prinžanen o alfabèto, tiknàrel i zor la minoritètaqi te arakhel than butäqo, na daştin te avel len jekh kher laçho, sastipen, thaj edukàcia le çavorrenqe. Anθ-a aver rig, i diskriminàcia la minoritètaqi romani aśel jekh śerutno sùbiekto maśkar le pùbliko politike.

I analiza e dàtenqe kidine kaj dikhen la butäqi situàcia, sikavel jekh tikno andripen la komunitètaqi romani anθ-i buti diz , anθ-o berś 2011: fèri 35,5 procentură katar e romenqe minoritèta si len than butäqo anθ-o berś 2011. 38,5 procentură naj len kalifikàcia, 32 procentură si len kalifikàcia(butärne, bikinitòri, komerciantură), 9 procentură si butärne anθ-i agrikultùra thaj 13 procentură si len bută romane sar i tradicia. But manuśa puçhle kamen te keren buti: 76 procentură kamen akana/imediatò te keren buti te avilino len jekh butäqo than, no le programură kalifikàciaqe thaj palemkalifikàciaqe malaven pes le tiknestar edukaciàqo nivelò le manuśenqo, thaj anθ-a aver rig von na žanen k-e arakhena jekh butäqo than.

I edukàcia, o sastipen, o kheripen, thaj i diskriminàcia keren jekh śerutni kategòria anθ-o kadava rodipen vaś von si but importantò anθ-o sociàlo andripen. O tikno nivelò edukaciàqo arasel te kerel jekh nasulipnaqo maśkar : kaj na si bipokindo barabar k-o sastipen, khera kaj na si laçhe te živdes, no thaj i diskriminàcia. Sos maj darane gina si kodola anθ-o nivelò la edukaciàqo: jekh paś anθ-e le manuśa puçhle na si len i anglutni škòla, 25 procentură na žanen o alfabèto thaj lenqo adripen p-a jekh but kompètitivo diz aśel but tiknardo. Kašti daştin te den anθ-i butäqi diz pala le projèktură kaj keren kalifikàcia e

manuşenqe si but pharo, k-e o kursò trebul te avel kerdino kana si tut i gimnazialo škòla.

E romenqe maşkarthemutni migracija, subièkto but dino дума anθ-i evroputni pùbliko lista kadale berşenqe, si li analizome anθ-a jekh speciàlo kapitòlo kaj rodel thaj kerel dokumèntacia anθar i maşkarthemutni migracija, de kana inklistilo o fenomenò anθ-o berş 1989 thaj 3e akana barilav zurales anθ-o berş 2007.

Kaşte marel o panicardo, o diskùrso la maşkarthemunaqi mass-media, o kapitòlo sikavel k-o fenomèno si tikno anθ-i romenqe minoritèta: 75 procenturà popùlaciaqi na sas len maşkarthemutno gelipen, thaj o prokèso la migracijaqo si kerdino maj but anθar but gelimata thaj but avilimata anθ-o them , thaj na bare beşimata anθ-a aver thema. O interèso e romenqo anθ-i migracija baròl, na von 3anen, k-e na daştin te keren kadava prokèso, k-e si but pharo thaj k-e len naj len love te 3antar.

Le pan3 stùdii cazòsqe reprezentisaren baxtogora cazurà maşkarthemutneaqi migracija anθar le komunitète sikavde khate, stùdii baxtogora sar le şere phenen k-e, si anθar le Komunitète maj opre phende. Le stùdii cazòsqe kamen te sikaven sar si i komunitèta jekheste generalò nivelò thaj le relàcie anθar i komunitèta thaj le stùdii 3an angle phenindoj anθ-o xurdipen le baxtogora cazurà la maşkarthemutnàqi migracija. Avindoj le anglunenθar cazurà migracijaqe anθ-o berş 1995, kana le manuša mangenas azilò politiko anθ-o Anglikano them (o stùdiu cazòsqo Floreşti) 3i k-e gelimata kidimaste kapşunà, le stùdii cazòsqe dokumèntisaren sa kodova kamimos sarkasqo manuş kaj kerel maşkarthemutni migracija: o kamimos te 3ivden maj mišto, te keren lenqe çhavenqe jekh tràjo maj lačo, vi k-e si jekh kher anθ-i Rumùnia, vi k-e si jekh nevo tràjo anθ-o Anglikano them. Po but, o „baxtagor” anθ-i romenqe minoritèta si kadà sar si anθ-o baredripen: jekh than butàqo/jekh okupacia kaşti daştis te keres jekh lačo tràjo k-e familiaqe.

Kerindoj jekh analiza obièktivò le butànqe generàle anθ-o sociàlo andripen e romenqo katar i Rumùnia thaj rodindoj anθ-o xurdipen i maşkarthemutni migracija, o themutno rapòrto la Rumùniaqo anel argumenturà kaj maren so maj baro lupunzipen kaj beşel anglal o adripen la minoritètaqi romani: jekh pùbliko dikùrso kaj naj les bàza, kerdino pala xaçarimata thaj paramiça kaj gele angle p-e anθar kaste na del pes xakaj la minoritètaqi te avel la oportunitète thaj lačo avutno vaxt.

МЕТОДОЛОГИЯ

След присъединяването на Румъния към Европейския съюз, социалното включване на лицата от ромски произход се превърна в проблем, изискващ координиран подход чрез прилагането на мерки, които да интегрират примерите за добри практики от различни европейски страни (чиито усилия довеждат до очакваните резултати) и в други държави членки на съюза. Въпреки че се говори за европейска инициатива за включване на ромите на трудовия пазар, Европейският парламент и Европейската комисия изведоха основните причини, които възпрепятстват получаването на добри резултати в тази посока: липсата на статистически данни за всяка една от страните членки с ромско население и съответно, липсата на сравнителни данни за страните от Европейския съюз, както и липсата на трансфер на добри практики. Проблематиката на включването на ромите се превърна в европейска особено след 2007 г., когато все повече хора от ромски произход от новите страни членки на ЕС започнаха да емигрират в други страни на съюза с по-висок стандарт на живот. Един от първите ефекти от този процес се наблюдава в Италия, където липсата на конкретни и пълни данни за новите имигранти – данни, полезни за италианските институции, но и също така за широката общественост – доведе до вълна от дискриминационни прояви срещу лица от ромски произход, особено от Румъния и България. Липсата на синхрон между инициативите в тази област се вижда в разходването на материални, човешки и други ресурси; в осъществяването на проекти, които са били вече изпробвани в други страни; в прилагането на подходи, които не са довели до очакваните резултати. Това се случва поради липсата на ресурси (и на интерес) за споделянето на опит.

Тези проблеми, считани за причина за загубата на ресурси, са постоянен предмет на обсъждане в рамките на Европейския парламент и на Европейската комисия. По време на първата среща на Европейската платформа за включването на ромите от април 2009 г., Съветът на ЕС препоръча на страните членки „да се учат от собствения си опит в развитието на инициативите за включването на ромите и да споделят опита си с други държави членки. Признат е фактът, че развитието, осъществяването и наблюдението на политиките за включването на ромите изисква коректна база от социално-икономически данни”.

Четири страни партньори по проекта, Румъния, България, Испания и Италия имат различен, но важен и полезен за всички партньори опит. Румъния и България, като нови държави членки на ЕС, са изправени пред остра липса на данни относно начина на включване на ромите имигранти в Италия и Испания (процесът на обмен на данни и информация е започнал, но пропуските са големи). В същото време, Италия и Испания са източник на добри практики при работата с хора от ромски произход, не само на тези от тях с италианско и испанско гражданство, но също така и на тези с друго европейско гражданство. Испания

и Италия се намират в начален етап на събиране на данни за новите ромски имигранти от Румъния и България, като целта е да се определи размера на проблема и да се намерят най-подходящите начини за ефективното му управление. Още повече че, законодателството, мерките за социално включване и съответно, постиганите резултати в тези две стари държави членки на ЕС са много различни и често се обсъжда липсата на обмен на добри практики между тях.

Целта на настоящото изследване е да анализира състоянието на ромското население в Румъния по отношение на социалното включване, заетостта и миграцията. Изследването има два компонента: количествено изследване, съдържащо данни от представителна извадка за ромското население в Румъния, както и интерпретацията на тези данни; и качествено изследване под формата на представянето на пет казуса – житейски истории.

Получената база данни (количествен компонент) ще бъде част от актуална база данни със сравнителна статистическа информация за социалното включване и трудовата заетост на ромите в България, Италия, Румъния и Испания, която отчита и положението на ромите мигранти.

В рамките на количественото изследване бяха събрани данни чрез въпросник, приложен към представителна извадка от 1100 ромски жители (самоопределили се като такива), на възраст 16 и повече години. Методът за изготвяне на извадката е този, който е приложен от проф. д-р Думитру Санду в рамките на *Барометъра на ромското включване (БРВ)* (2007) – метод, използван след това в подобни изследвания, осъществени в Румъния.

Бяха интервюирани 1100 лица, представителни за ромското население от Румъния, от компактни и разпръснати общности. Извадката е двустепенна, стратифицирана случайна извадка; респондентите са избрани в рамките на 100 страти (общности). В рамките на общностите, подборът се осъществи чрез метода на "случайния обход" в случай на компактна общност, или чрез метода на „снежната топка" в случай на разпръснатата общност (за подробно описание на методологията виж Приложение 1).

В рамките на проучването в Румъния, данните бяха събрани чрез прилагането на въпросника, предоставен от екипа на Фондация Сорос. Проучването бе проведено от Метро Медия Трансилвания през периода април-май 2011 г.

Въпросникът се състои от няколко теми и цели да обхване както общи положения, така и специфични гледни точки за всяка страна. Инструментът е резултат от адаптирането на въпросника, използван от Фондация Секретариат на ромите от Испания, в рамките на изследване, посветено на проучването на заетостта на ромското население в Испания през 2005 г. (виж Приложение 2).

За Румъния въпросникът беше мултитематичен, с предвидена продължителност от 30-40 минути, с максимум 15% отворени въпроси и се проведе под формата на интервю „лице в лице" в дома на всеки от респондентите. Въпросникът съдържа следните тематични раздели: обща информация; заетост; безработица; дискриминация; социално включване; жилищни условия; миграционен опит; миграционни намерения; етническа принадлежност; доходи; описание на домакинството.

Освен количествени, в рамките на проекта бяха събрани и качествени данни. Те се базират на пет разработени казуса, съответно с пет лица от ромски произход (самоопределили се като такива) на 16 и повече години. С тях бяха проведени дълбочинни интервюта въз основа на ръководство, предоставено от научноизследователския екип към проекта. Избраните респонденти са герои в типични ситуации за проблемите на включването на ромите в пазара на труда и всеки един от тях има опит от пребиваване в чужбина. С цел получаване на възможно най-пълна и значима информация, бе осъществено посещение в дома на всеки един от тях, както и наблюдение върху условията на живот в съответната общност, в която живеят.

Основна цел на настоящото изследване е създаването на солидна база за сравнение и обмен на опит, както и адаптирането на практики, приложими в областта на включването на ромите на трудовия пазар в четирите страни членки, в които са базирани и работят организациите-партньори по проекта.

Социалното включване

Ана Мария Преотеаса и Даниела Тарновски

Концепцията за “социално включване” се появява към края на 90-те години като активен отговор на проблемите на социалното изключване, което представлява по-широко понятие от “бедност”, включвайки и размерите на социалната маргинализация, на ограничения достъп до различни социални услуги.

Терминът “социално изключване” вероятно произхожда от Франция през 70-те години, когато е бил използван, за да се отнася към онези, които не са били включени в системите за социална защита: хора с умствени и физически увреждания, хора със суицидни тенденции, ветерани инвалиди, деца жертви на насилие, семейства с разведени родители, хора употребяващи наркотици, социално неадаптирани лица и категории лица, които не могат да намерят място в обществото (Рене Леноар в Лез Екслуз, 1974 г., цитат в Арпинте, Бабои, Каче, Томеску, Станеску, 2008: 340). В контекста на множеството социални проблеми, пред които са били изправени голям брой групи хора в Франция под президентството на Митеран (1981 г. - 1994 г.), концепцията за социалното изключване е станала част от документите за публични политики, заедно с новите принципи: социално сближаване, включване и социална интеграция. Концепцията има специален резонанс в страни, споделящи с Франция републиканска традиция, и в които социалното сближаване се счита от съществено значение за поддържане на обществения договор (Таня Буркхарт, 2002 г.). Според някои автори, в контекста на 70-те и 80-те години, когато правителствата не са признавали съществуването на проблема с бедността в техните страни и привържениците на десните стават все по-загрижени за социалната поляризация, свързана с бързото нарастване на неравенството в доходите, „социалното изключване” се превръща в концепция, достатъчно широка за нападение на двете перспективи. Това позволява да продължат дебатите по социалната политика на европейско ниво (Таня Буркхарт, 2002 г.). Самият Европейския съюз предпочита използването на тази концепция, тъй като за да се гарантира, че икономическата интеграция не оставя навън социалната интеграция и по този начин не поставя в ситуация на бедност някои уязвими групи и райони (Нолан Б. Уилън, 1996 г., цитат в Арпинте, Бабои, Каче, Томеску, Станеску, 2008: 341).

В края на 80-те и началото на 90-те години терминът е възприет от Европейския съюз. Ако в смото начало концепцията намира израз чрез посредничеството на програмите за борба срещу бедността, то в началото на 90-те години социалното изключване и включване стават неразделна част от всички политики на ЕС (Договора от Маастрихт, целите на Европейския Социален фонд, документите на Европейския парламент и Програмите за социална дейност на Европейската комисия). Утвърждаването на термина идва с Европейския съвет от Лисабон през 2000 г., която стартира стратегията на Европейския съюз, известна като Лисабонската стратегия (Арпинте, Бабои, Каче, Томеску, Станеску, 2008: 341).

В рамките на Енциклопедията за социално развитие (2007: 241), К. Замфир, М. Преда и А. Дан дават определение за това, което би означавало **социалното изключване**: “най-вече ситуация на провал във връзка с пълното осъществяване на граждански права, както по структурни причини от социално-икономически характер, така и по причини от индивидуален характер”.

В рамките на доклад на Комисията и на Съвета по темата за социалното включване от март 2004 г. (7101/04) е дадено следното определение: “Социалното включване е процес, който гарантира, че хората, които се намират в риск от бедност и социално изключване, получават възможности и необходимите ресурси за да участват пълноценно в икономическия, социалния и културния живот и да се радват на стандарта на живот и благосъстояние, което се счита за нормално в обществото, където те живеят. Също така гарантира, че тези хора участват по-активно в процеса на вземане на решения, засягащи живота им и имат достъп до своите основни права.”

От друга страна, в рамките на същия доклад социалното изключване се определя като: “процес, при който определени лица са изтласкани в периферията на обществото и са лишени от възможността да участват пълноценно в него поради бедността в която те живеят, или поради липсата на основни умения и възможности за учене през целия живот, или като резултат от дискриминация. Това ги отдалечава от възможностите за намиране на работа, получаване на доходи и от образователни възможности, но и от обществените и социални мрежи и други дейности. Те имат ограничен достъп до властта и до институциите за вземане на решения и по този начин често се чувстват безсилни и неспособни да поемат контрола над решенията, които засягат ежедневието им живот.”

В документите на Европейския съюз, социалното включване идва и замества термина социално изключване в перспективата на публичните политики, бидейки считано за “политика в отговор на ситуации на социално изключване, в документите на Съвета на ЕС от 2000 г. насам” (Арпинте, Бабои, Каче, Томеску, Станеску, 2008: 348).

В рамките на Съобщението на Европейската комисия, “Европейската платформа срещу бедността и социалното изключване: Европейска рамка за социално и териториално сближаване”¹, целите за намаляване на бедността и социалното изключване са определени от Европейския съвет на базата на три показателя: риск от бедност, индекс на живеещите в материални лишения и процент на хората, живеещи в домакинства с много ниска интензивност на труда. Тези показатели са разработени в рамките на Отворения метод на координация за социална закрила и социално включване.

Ако трябва да говорим за социологическо определение, то под социалното включване би се разбирало следното: “предоставяне на права за всички индивиди и групи в обществото като трудова заетост, адекватно жилищно настаняване, здравеопазване, образование и обучение и др.” (Collins English Dictionary, 2003).

Понятието за социално включване влиза в румънския институционален речник през 2001 г., заедно с приемането на правителственото Решение 829/2002 г., относно одобряването на Националния план за борба с бедността и насърчаване на социалното включване. Друг важен документ за насърчаване на социалното включване е Съвместният меморандум в областта на включването (Join Inclusion Memorandum), разработен от румънското правителство заедно с

Европейската комисия през 2005 г. Целта на този документ е да се насърчи социалното включване и борбата срещу бедността в Европа до 2010 г., чрез проследяване на постигането на целите на Лисабонската стратегия. Не трябва да се забравят и Националният план за развитие (2004-2006 г.) за предприсъединителния период и Националният план за развитие (2007-2013 г.) за периода след присъединяването на Румъния към ЕС. Една от целите на последния документ изразява ясно, че се проследява “развитието на човешките ресурси, насърчаването на заетостта и социалното включване и укрепването на административния капацитет”.

През 2005 г. с правителствено решение в Румъния са приети набор от индикатори в областта на социалното включване за мониторинг и оценка:

I. Първични индикатори

1. Коефициент на бедност;
2. Съотношението на средния доход на най-богатите 20% и най-бедните 20% от населението
3. Коефициент на постоянна бедност
4. Коефициент на депривация
5. Дисперсия на равнището на заетост
6. Коефициент на дългосрочна безработица на Международната организация по труда
7. Дял на населението от домакинствата с ниска трудова интензивност
8. Дял на младите хора на възраст 18-24 години, които са напуснали рано образователната система
9. Очаквана продължителност на живота при раждане
10. Дял на хората, които оценят здравето си като лошо или много лошо

II. Вторични индикатори

1. Коефициент на бедност при праг на бедност 40%, 50% и 70%
2. Коефициент на бедност спрямо линия на бедност, фиксирана във времето
3. Коефициент на бедност преди социалните трансфери
4. Коефициент на Джини
5. Коефициент на постоянна бедност при праг на бедност от 50% от еквивалентния медианен доход

III. Третични индикатори

1. Ресурси (бедност и неравенство, социални трансфери, изключване на заетите лица)
2. Пазар на труда (изключването от пазара на труда, изключването на заетите лица)
3. Жилищни условия (качеството на жилищата, комунални услуги, достъп до жилища и разходи за жилище, оборудване, пренаселеност)
4. Образование (участие в образованието, образователен капитал)
5. Здраве (право и достъп до здравни услуги, смъртност и заболяемост, здравословен начин на живот)
6. Обществен ред

В рамките на “Ръководството за добри практики при въвеждането на местните публични политики” (М. Кълшер, И. Дезсо, Д. Поп, М. Слъджеан, И. Сзабо, Ресурсен център за етнокултурно разнообразие и Дружество Център

за обществени политики, 2008: 48), авторите дават дефиниция на социалното включване, като то се разглежда като “процесът, чрез който хората с висок риск на бедност и социално изключване получават достъп до възможностите и ресурсите, необходими за пълноценното участие в икономическия, социалния и културния живот и имат нормален живот в обществото, в която живеят”. Авторите смятат, че този процес изисква “по-активно участие при вземането на решения, засягащи техния живот и защитата на основните права”, т.е. “социалното включване е процесът, чрез който се прави опит да се осигури шанс на всеки индивид да има успех в живота, независимо от идентичността, която той има или групата, към която принадлежи. На практика, постигането на социално включване означава липсата на дискриминация на етническа, расова, полова основа и др., липсата на социалната изолация, етническа и расова сегрегация”.

Законът за социалната закрила 292/2011 г. (буква З, подбуква кк) дава определение на процеса на социално включване, който се счита за “многомерен набор от мерки и действия в областта на социалната защита, заетостта, жилищното настаняване, образованието, здравеопазването, информацията и комуникациите, мобилността, сигурността, правосъдието и културата – предназначени за борбата срещу социалното изключване и гарантирането на активното участие на хората във всички икономически, социални, културни и политически аспекти на обществото “. Същият закон (292/2011 г., буква з, подбуква дд) определя веднага след това и процеса на социална интеграция, който представлява “взаимодействието между индивид или група и социалната среда, с посредничеството на което се постига функционално равновесие на страните”.

На нивото на Европейския съюз е предложен цялостен поглед върху положението на ромите чрез Общата рамка за Национални стратегии за интеграция на ромите за периода 2011-2020¹ г. Набелязани са специфични цели за четири големи области на действие:

1. Достъп до образование: гарантиране на това, че всички ромски деца завършват поне начално образование;
2. Достъп до заетост: намаляване на различията между ромите и останалата част от населението по отношение на заетостта;
3. Достъп до здравни услуги: намаляване на различията между ромите и останалата част от населението по отношение на здравето;
4. Достъпът до жилища и основни услуги: намаляване на различията между ромите и останалата част от населението по отношение на жилищното настаняване и обществените услуги (като водоснабдяване, електроенергия и природен газ).

В рамките на проекта „EU INCLUSIVE – Трансфер на данни и обмен на добри практики между Румъния, България, Испания и Италия, отнасящи се до включването на ромското население“ се взеха под внимание четири важни измерения (виж Съобщение на Европейската комисия COM (2011 г.) 173 окончателно²) на социалното включване, специфично за ромското население в

¹ Съобщението на Комисията към Европейския парламент, Съвета, Европейския икономически и социален комитет и Комитета на регионите, от 05.04.2011 г., COM (2011 г.) 173 окончателно

четирите страни включени в проекта: Румъния, България, Испания и Италия. По-нататък ще представим получените резултати от изследването, насочени към областите на: образованието, здравеопазването, жилищното настаняване и дискриминацията. Измеренията за заетостта и миграцията, в центъра на това изследване, са предмет на анализ в отделни глави.

Библиография

Т. Буркхарт, Ле Гранд Ж., и Пиашод Д. Introduction on Hills, Ж. Ле Гранд, Ж. и Пиашод, Д., Understanding Social Exclusion , Oxford University Press, Оксфорд, 2002 г.

Арпинте Д., Бабои А., Каче С., Томеску К., Станеску С., Политики за социално включване в Списание „Качеството на живота”, XIX, № 3-4, 2008 г.

Замфир К., Преда М. и Дан А., Социалното изключване по Замфир К. и Станеску С. (коорд.) Енциклопедия на социалното развитие, Полиром, Яш, 2007 г.

Европейската комисията и Съвета за социалното включване - март 2004 г. (7101/04)

Кълушер М., Дезсо И., Поп Д., Сълъджеан М., Сзабо И., Ръководство за добри практики при прилагането на местните обществени политики. Ресурсен център за етнокултурно разнообразие и Дружество Център за обществени политики, Клуж-Напока, 2008 г.

Съобщение на Комисията към Европейския парламент, Съвета, Икономическия и социален комитет и Комитета на регионите от 05.04.2011 г., COM (2011 г.) 173 окончателно

Collins English Dictionary, Harper Collins Publishers, 2003

² Пак там.

Специфика на трудовата заетост на ромското население в Румъния

Ана Мария Преотеаса

Заетост на ромите в Румъния

Значимостта на заетостта за ромското население се определя на първо място в материален аспект – що се отнася до полагането на труд и така получаваните доходи, но също така и в културен, социален или образователен аспект. В тази глава ще разгледаме въпроса за заетостта на ромите, като се вземат предвид спецификата на тяхната работа, постоянно отчитайки ефектите, произтичащи от вида на осъществяваната икономическа дейност, но и връзката със социалното включване. Проучванията, проведени през последните 20 години по проблемите на ромското малцинство винаги са имали предвид и сферата на заетост, заедно с образованието, културния модел, етническата принадлежност, семейните проблеми и стандарта на живот, жилищните условия и така нататък. В настоящия анализ ние се позоваваме и на данни от вече публикувани изследвания. Тъй като проблемите на заетостта не са обект на уникален модел на изследване, ние сравнихме динамиката в данните по подобни показатели. Това проучване, като част от международно изследване, включи общ набор от показатели/въпроси относно заетостта, въпроси подобни в известна степен на тези, които се използват в Проучването на работната сила в домакинствата (Национален статистически институт).

Концепцията за заетостта е комплексна, с много измерения, и включва освен класическото разбиране за постоянна работа, и други начини за продажба (наем) на труд – като временната заетост и други по-малко формализирани от договорна гледна точка начини за работа. Близка до това разбиране е концепцията за “работа”, ползвана в съвременното общество във връзка с продуктивната дейност и паричното заплащане.

През последните 20 години ситуацията по отношение на заетостта в Румъния се е променяла многократно в рамките на преминаването на страната през различни етапи на икономическото и политическото развитие (висока безработица в средата на 90-те години, икономически растеж след 2000 г. и спад, дължащ се на икономическата криза през последните три години).

Положението с трудовата заетост на ромите е повлияно във времето от икономическите условия в страната, но и от спецификата на етническата група: ниско ниво на образование, неадекватна квалификация и обучение за участие в пазара на труда, специфични умения и упражняване на традиционни занаяти и др. Основните фактори, които възпрепятстват достъпа на ромите до пазара на труда могат да бъдат групирани в две основни групи: фактори от индивидуален характер и на институционално равнище/по отношение на работодателите (виж таблицата по-долу).

Таблица: фактори, които възпрепятстват достъпа на пазара на труда (Каче и др. 2010 г.)

Индивидуални	Свързани с институции/работодатели
Образование и ниво на стремежите	Неформална заетост
Здравен статус	Непризнаване на квалификациите, придобити на работното място
Семеен модел и мрежи на солидарност	Нисък интерес на работодателите към ромите
Жилищно настаняване	Негативни стереотипи относно работата на ромите
Миграция	Дискриминация
	Политическо представителство

Друга характерна черта, специфична за модела на заетостта на ромите, е самият традиционен модел за наемане на работа – по-малко формална заетост, която предполага гъвкаво работно време и продължава традицията на специфични занаяти (цигуларство, лъжичарство, калайджийство, тухларство и т.н.), но не предполага устойчивост в получаването на доходи, нито социална сигурност.

Връзката между заетостта и социалното включване доведе до формулирането на изследователски хипотези, които са ръководили както осъществяването на проучването, така и анализа в настоящата глава. В графиката по-долу са включени основните форми на заетост и незаетост сред ромите. Анализът на данните за заетостта на ромското население показва повишена уязвимост, натрупана в резултат от участието в по-малко формални дейности. Специфично за ромското население е включването в по-малко формализирани дейности, които се намират на границата с незаетостта.

Графика: Модели на заетост

По-нататък ще анализираме и обсъдим в детайли основните модели на заетост, срещащи се при ромското население, като се позоваваме и на данните от изследването, но и на други източници.

Структура и модели на заетост при ромското население

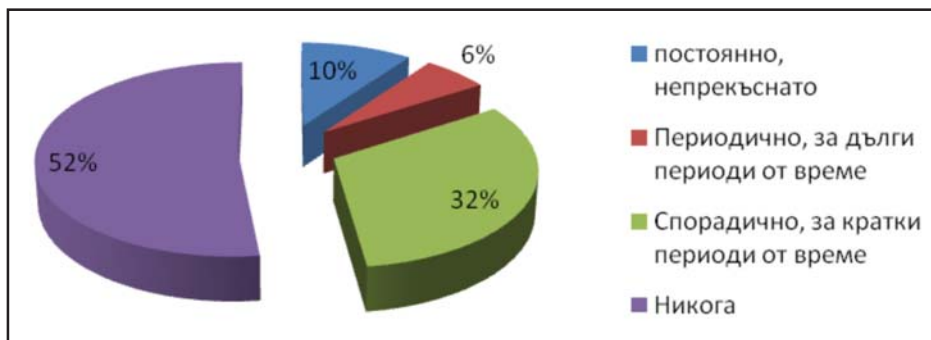
Фокусът в предходни изследвания е главно върху професиите/занаятите на ромското население – най-вече върху традиционните ромски занаяти. През 1992 г., скоро след Революцията, 22% от ромите в Румъния са били заети, 17% са имали “собствен бизнес”⁴ и 45% са се самоопределяли като “безработни” (Замфир и Замфир 1993 г.). През 1998 г. (Замфир, Преда 2002 г.), положението е също небалансирано в полза на незаетите и неактивните (48%), а делът на тези, които са декларирали, че работят за себе си е 33,6%. Делът на заетите лица е 12,9%, почти на половината в сравнение с 1992 година.

Проведени след 2000 г. проучвания до голяма степен потвърждават тенденцията от края на 90-те години. Фактори като ускорената миграция/свободното движение, както и насърчителните мерки в политиките за ромите, са довели до малки промени в структурата на заетостта на ромското население.

През 2011 г., структурата на заетостта на ромите все още показва ниска степен на интеграция на пазара на труда. Налице е висок процент несигурни професии, които не предлагат постоянство или стабилност. Заетостта на ромското население е 35,5%, 36% биха искали да постъпят на работа, а 28% са неактивни. Нивото на заетост сред ромите е ниско в сравнение с данните за заетостта на национално ниво. През 2011 г. заетите лица в Румъния са 58% от населението, а безработните представляват 7,6%.

Делът на ромите, които имат стабилна работа, е значително по-нисък: едва 10% от анкетираните са работили постоянно през последните две години, а 51,5% от извадката декларират, че не са работили през последните две години.

Графика: Дял на заетите през последните две години

Процентите са изчислени от общия брой на извадката

Източник: Фондация Сорос, 2011 г.

Ниският дял на населението със стабилна заетост показва повишена уязвимост и висок риск от бедност и социално изключване във връзка с последиците от липсата на социални и здравни осигуровки и несигурността на доходите. Анализът на структурата на заетостта на населението полове показва значителни разлики в полза на мъжете, които в по-голяма степен са икономически активни (44,3% срещу 27,4%).

В таблицата по долу са обобщени характеристиките на заетите лица в сравнение с другите две категории. Налице са значителни различия в данните по полов признак (при мъжете броят на заетите лица е по-голям, отколкото при жените), нивото на образование (заетите лица имат по-висока степен на образование) и основните умения (четене и писане). Не се наблюдават съществени разлики по отношение на жилищните условия. Процентът на включените в пазара на труда млади хора е по-нисък, в сравнение с по-възрастните.

Таблица: Характеристики на населението в зависимост от заетостта

		Зает	Неактивен	Безработен	Общо
Възраст	16-17 години	23%	35%	42%	100%
	28-24 години	33%	24%	44%	100%
	25-34 години	38%	20%	42%	100%
	35-44 години	42%	18%	40%	100%
	45-54 години	38%	31%	31%	100%
	55-64 години	31%	50%	18%	100%
	65 и повече	13%	85%	2%	100%
Район на пребиваване	Град	37%	31%	32%	100%
	Село	35%	27%	38%	100%
Пол	Мъжки	44%	20%	36%	100%
	Женски	27%	36%	36%	100%
Ниво на образование	Без завършено училище	25%	35%	40%	100%
	Начално образование	40%	31%	29%	100%
	Гимназия	36%	24%	40%	100%
	Средно образование, I-во ниво	35%	27%	38%	100%
	Професионално училище, допълнително училище или обучение за чираци	42%	26%	33%	100%
	Завършено с редно образование	53%	21%	26%	100%
Може да чете	Да	39%	26%	35%	100%
	Не	26%	36%	38%	100%
Може да пише	Да	39%	26%	34%	100%
	Не	26%	34%	40%	100%

Формална заетост: традиционни занаяти и съвременни професии

От общия брой на анкетираните лица, 34% са работили за заплата или са получавали друг вид възнаграждение в брой или в натура като работници или самонаети лица, било то и епизодично; 1,4% са полагали доброволен труд (за фирма или организация, която е на член от семейството) и 0,5% имат договор (са на редовна работа), но поради някакви лични причини (ваканция, отпуск по болест, отпуск по майчинство или отглеждане на дете), в момента не работят.

Структурата на трудовата заетост потвърждава типологията от проведените проучвания през 1993 г. (Замфир и Замфир) и 2002 г. (Каче): преобладаващото упражняване на съвременни и традиционни занаяти, но и факта, че част от

ромите не притежават никаква квалификация. Настоящото проучване не включва специален раздел за професии/занаяти, а по-скоро е фокусирано върху работните места и най-вече, редовните работни места. Предишните изследвания (с резултати, публикувани през 1993, 2002 и 2010 г.) показват, че дялът на ромското население без квалификация, е много висок в сравнение с данните за населението в страната като цяло. През 1992 г. данните показваха висок дял на ниско квалифицирани лица сред ромите: 79% са неквалифицирани, 16% са имали квалификация в съвременни професии и 4% в традиционни занаяти (Замфир, цитат стр. 102), през 1998 г., 52% от ромите заявяват, че не упражняват никакъв занаят. През 2010 г., 44% от заетите лица не са имали никаква квалификация³.

Графика: Структура на заетостта по полове⁴ (%)

Източник: Фондация Сорос, 2011 г

Данните от настоящото изследване показват, че 38% от заетите лица сред ромите работят като неквалифицирани работници, 32% упражняват квалифицирани професии (работници, продавачи, търговци), 9% са селскостопански работници, а 13% имат традиционни ромски занимания. Има значителни разлики между мъжете и жените по отношение на упражняваните професиите: жените работят повече от мъжете като неквалифицирани работници, но в същото време по-често имат професии, свързани с грижа за хора в нужда, или за деца, или работят като медиатори.

Няма съществени различия във връзка с възрастта на респондентите, но се наблюдава по-висока средна възраст за работещите като училищни/здравни медиатори (45,1 години), приемните родители (40,7 години), управителите на фирми и работодателите (45 години), в сравнение с квалифицираните и неквалифицираните работници (35 години). Както се очакваше, населението с ниска квалификация има и по-ниско ниво на образование в сравнение с тези, които заемат по-квалифицирани работни места. 51% от неквалифицираните работници са неграмотни (не знаят нито да пишат, нито да четат).

³ Не е поискана информация за квалификацията на лицата от цялата извадка, а само за икономически заетите лица.

⁴ Дял в общия брой на заетите (от анализа са изключени лицата, които не са декларирали доходносни професии, например получателите на социални помощи)

Традиционните занаяти, практикувани от около 13% от работещите роми, са специфични за ромския етнос и не изискват формална квалификация, а по-скоро квалификация, придобита чрез практика – най-често в семейството или в общността на произход, като тя е специфична за рода, към който принадлежат (Каче 2002 г., стр. 175). През 2010 г. е направен е подробен анализ на традиционните ромски занаяти и е установено, че най-често биват практикувани събирането на отпадъци (желязо, стъкло), тухларството, производството на лъжици, гърнета, кошничарството, събирането на растения, цигуларството, но и обработката на метали (Илия, стр.38).

Сигурност на работните места

Категорията на самонаетите лица е преобладаваща за ромите от извадката (50%), следвана от тази на работещите в публичния и частния сектор и на почасово работещите – без договор.

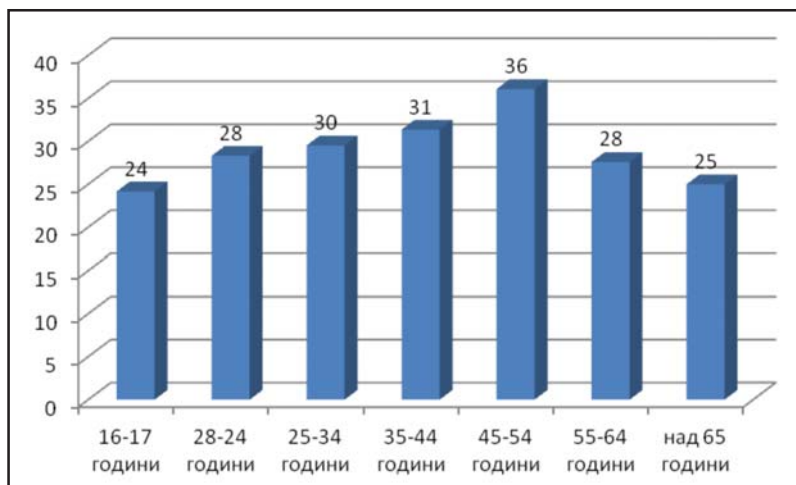

Източник: Фондация Сорос, 2011 г

Категорията на анкетираните, които декларират, че са самонаети лица, заслужава специално внимание, главно защото е голяма, и второ, защото се намира на границата на уязвимост, като може да се приобщи по-скоро към категорията на лицата с непълна заетост. Липсата на трудови договори и следователно на социални и здравни осигуровки водят до включването на това население в категория с риск от социално изключване. От общия брой на заявяващите, че работят като самонаети лица, 90% работят без регистриран трудов договор, което може да доведе до свързването на тази категория лица с временните нерегистрирани работници, а останалите декларират, че имат сезонни договори. 54% от самонаетите, временно заети лица декларират, че са избрали временната заетост като междинно решение, тъй като не са успели да си намерят постоянна работа. Следователно, не може да се говори за доброволен избор на временните професии, а за избор, който е предопределен от условията на пазара на труда – който не предлага възможност за намиране стабилни работни места с постоянна заетост.

Обикновено, хората, които споделят, че имат временни договори, обясняват тази форма на заетост (65% от временно-наетите лица) чрез липсата на алтернатива (“не намерих постоянна работа”), и само 5% са предпочели този вид договор по собствен избор. По отношение на работното време, 35% от заетите лица декларират, че работят на пълнен осемчасов работен ден; 22% работят на непълно работно време, защото не са намерили работа на пълнен 8-часов работен ден; други 14% са на непълно работно време поради профила на работата, която изпълняват, и 3% имат семейни отговорности, които не им позволяват да работят по осем часа на ден. Средните изработени часове за една седмица¹ са 31 часа, с различия между селските райони (29 часа) и градските (33 часа); между жените (34 часа) и мъжете (25 часа). Също така, на по-долната графика могат да се видят разликите между отделните възрастови групи: хората на средна възраст (35-54 години) работят повече часове от по-младите или по-възрастните хора.

Графика: Среден брой на отработените часове на седмица по възрастови категории

Източник: Фондация Сорос, 2011 г

Делът на преминалите обучителни курсове е нищожен: само 1% от анкетираните декларират, че са участвали в курсове за обучение.

Нестандартните професии (Едгел 2006 г., стр. 126) се класифицират в зависимост от няколко критерии:

1. Договор: свободни професии/самоосигуряващи се
2. Пространствена дестандартизация: работа в къщи
3. Временна дестандартизация: временна работа
4. Пълна дестандартизация: заплатен труд/неформален/без договор

⁵ Въпросът беше: “По колко часа седмично работите обикновено на това работно място?”

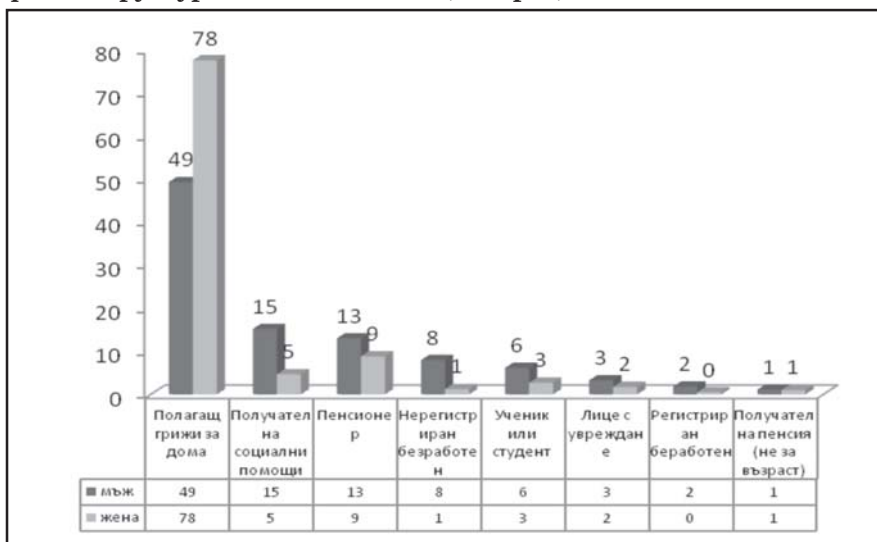
5. Ромските професии се включват до голяма степен в нестандартни категории, и както е наблюдавано по-рано, най-вече се характеризират с липсата на постоянни договори. По-нататък ще анализираме характеристиките на незаетото население, включвайки тук както лицата, които търсят работа, така и неактивните лица, които не са в състояние или не желаят да работят.

Неактивност и безработица

Категорията на икономически неактивните лица е широка и включва: домакини, пенсионери, нетрудоспособните лица, получаващите социални помощи и незаетите/безработните. Не може да се да говори за изключителни категории: дори от общия брой на заетите лица (които по определение са работили най-малко един час през последните две седмици), 6,5% се декларират като домакини, 1,4% са ученици и студенти и 2,7% са вършили различни дейности за общността (за социалната помощ). Делът на семейните е много висок: 41% от извадката и 66% от всички незаети лица, следвани от получаващите социални помощи и пенсионерите. 10% от анкетираните лица в извадката са заявили, че са пенсионери – процент намиращ се доста под средната стойност за страната от 25%. Малкият брой на пенсионерите се обяснява както с по-младата възраст на ромското население, така и с факта, че те са останали извън системата за социално осигуряване, която може да им предложи пенсия след навършване на 60-65 години (само 38% от хората на възраст над 60 години се декларират пенсионери).

Структурата по полове на незаетите и неактивните лица показва, че 70% от жените и 52% от мъжете попадат в тази категория.

Графика: Структура на незаетите лица в проценти

Процентите са изчислени от общия брой на незаетите лица по полове

Източник: Фондация Сорос, 2011

По отношение на професионалния статус се наблюдава припокриване между получателите на минимален гарантиран доход, безработните, лицата, които не са в състояние да работят и лицата, които определят себе си като домакини – категория, която се намира на предела на активността. Налице е крехка граница между неактивните категории и категорията на търсещите работа. Най-голямата категория на неактивност е тази на домакините, но същевременно, тази категория не е посочена експлицитно от страна на анкетиранията лица: за домакини се обявяват и пенсионерите и хората, които търсят работа, както и тези, които работят спорадично, като надничари. Взета в своята цялост, категорията на лицата, полагащи грижи за дома, е много голяма, също и в сравнение с националните данни.

За анализирането на характеристиките на хората, които се самоопределят като домакини, ние използвахме логистичен регресионен модел (виж таблицата по-долу). Анализът на характеристиките на лицата, полагащи грижи за дома показва следния модел: млада жена, с ниско образование. В съвременните семейства работата в домакинството се заменя в голяма степен от прибавянето към технологии (миялни машини, перални, прахосмукачка и т.н.), а ромските семейства живеят в жилища с малки възможности (без течаща вода, канализация) и имат ниско ниво на доходи, което затруднява придобиването на модерни домакински уреди. Също така, ниското ниво на образование и липсата на квалификация на ромските жени намаляват шансовете им за достъп до пазара на труда и по този начин води до утвърждаването на традиционния модел. Друго обяснение е свързано с много по-високата раждаемост при жени от ромски произход, както и с необходимостта те да останат вкъщи.

Таблица: Логистичен регресионен модел за характеристиките на спадащите към категорията на домакините

	B	S.E.	Wald	Df	Sig.	Exp(B)
Град	,068	,136	,252	1	,616	1,071
Възраст	-,021	,005	15,39 9	1	,000	,979
Женен ⁶	,502	,153	10,69 9	1	,001	1,652
Не може да пише	,638	,148	18,53 0	1	,000	1,892
Женски пол	1,261	,133	90,03 4	1	,000	3,529
Лошо здравно състояние	,515	,177	8,454	1	,004	1,674
Постоянен	-,927	,241	14,85 7	1	,000	,396

Проучванията през предходните години също показват висок процент на лицата сред ромско население, които се определят като домакини⁷: 67% през 2010 г. (Преотеаса 2010 г., с.4910), 69% през 1998 г. (Каче 2002 г., с.172).

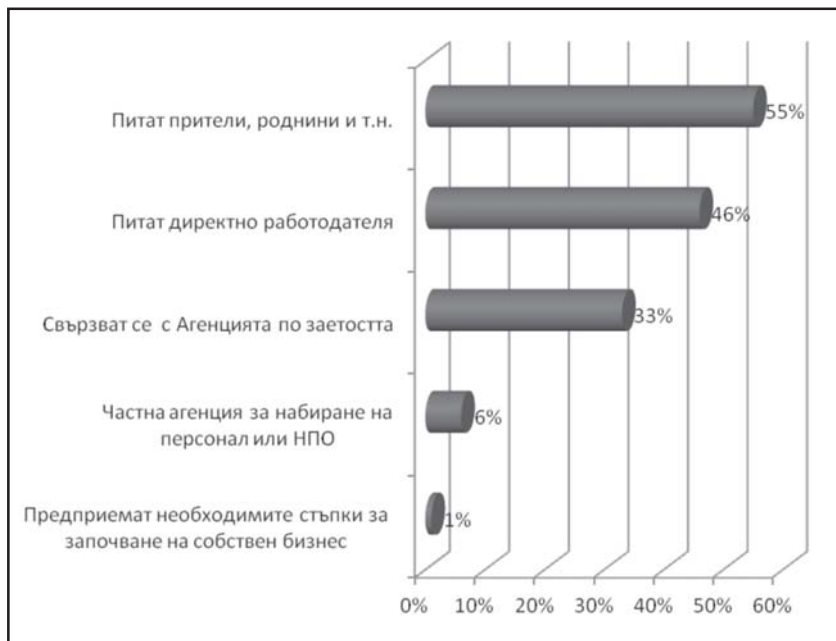
⁶ С или без документи

⁷ От общия брой на незаетите лица

Активно поведение за търсене на работа

От всички анкетирани без работа, 56% искат да работят (от които 23% са търсили работа) и 40% казват, че не искат да работят. Онези, които са търсили работа, са се обърнали първо към приятели, колеги или роднини, или директно към работодатели. На трето място са споменати държавните институции (Национална Агенция по заетостта). Приблизително 76% от безработните са изразили готовност веднага да започнат работа, ако им се предложи такава, а останалата част обяснява отказа си да работи, позовавайки се на причини, свързани с участие във форма на обучение (1,6%), със семейни задължения (5,6%) и със здравословни проблеми (3,8%). Само жените са тези, които аргументират неспособността си да работят със семейни задължения.

Графика: Начини на търсене на работа (% от общата част на тези, които са декларирали, че са си търсили работа)⁸

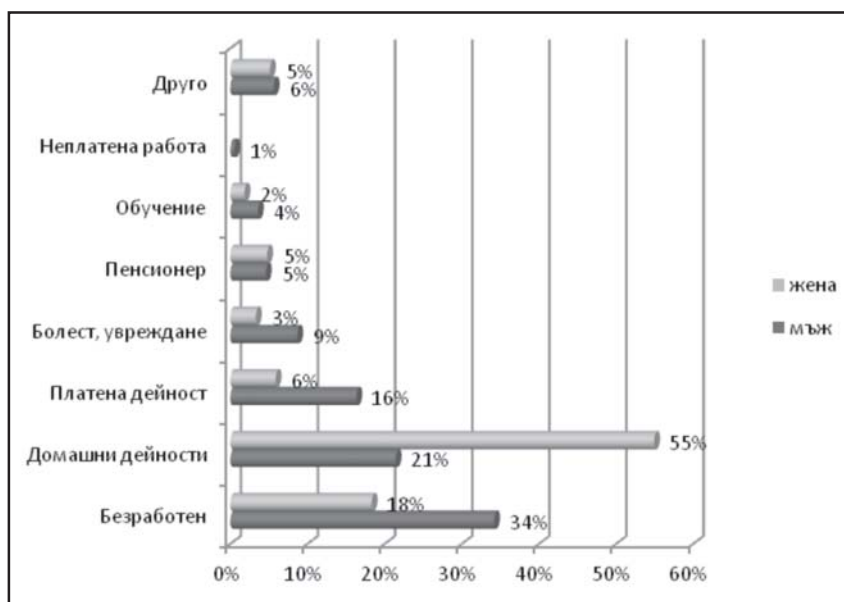
Източник: Фондация Сорос, 2011 г

Целта на серията от въпроси, предназначени за хората без работа, е идентифициране на специфични модели на поведение сред анкетираните. Концепцията за свободно време и обратно, са на практика доста трудни за разграничаване от ромското население. Запитани колко свободни часа са

⁸ Въпрос с множество отговори, едно лице е могло да предложи повече отговори. Сборът от процените не е 100%.

имали в деня преди интервюто, те посочват средно 8 часа (9 часа мъжете и 7,5 часа жените), но описанието на дейностите извън свободното време включва в 56% от отговорите работата в домакинството, 12% грижите за децата или за други членовете на домакинството, които са в нужда, събиране на старо желязо (1%), но и почивка (8%), гледане на телевизия 2%. Предишната ситуация на заетост (година преди интервюто), показва, че жените имат предимно домакински професии, а 34% мъжете, които в настоящия момент нямат работа, са се намирали в същото положение, 16% са работили и 21% са се грижили за дома домакинството.

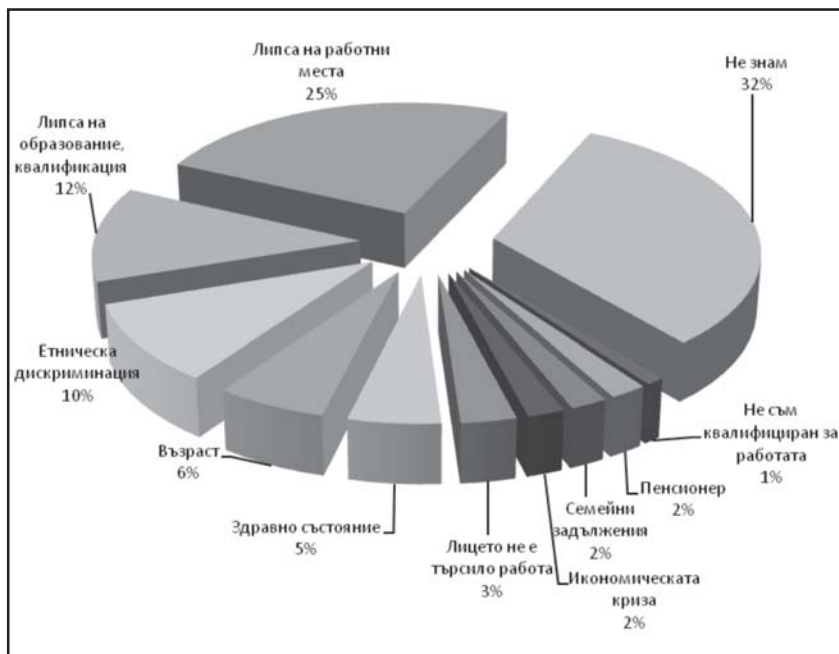
Графика: Предишна ситуация на заетост (една година назад) на хората без работа (% от общия брой на безработните)

Източник: Фондация Сорос, 2011 г

Основните фактори, с които незаетите лица обясняват трудностите си за намиране на работа са свързани с икономическата криза и липсата на работни места като цяло (40%), със структурни фактори (28%), с етническа дискриминация (15%), но и неспособността да работят поради семейни задължения или лошо здраве. Само 2% от безработните лица казват, че са избрали да не работят защото нямат нужда. Жените изглежда са по-пасивни; те по-често декларират, че имат семейни задължения (деца за отглеждане или са бременни).

Графика: Фактори, които възпрепятстват намирането на работа (процент от общия брой на незаемите лица)

Източник: Фондация Сорос, 2011 г

Заклучения

Нивото на заетост сред ромското население в Румъния е по-ниско в сравнение с дела на заетите лица в национален мащаб. Структурата на заетостта при ромите е специфична за етноса и се характеризира с упражняването на традиционни или ниско квалифицирани професии, придружени с ниско ниво на социална сигурност.

Жените представяват силно уязвима категория по отношение на заетостта, като повечето от тях са домакини, не притежават квалификация и съответно, имат ниски шансове за интеграция на пазара на труда. Жените, които включват себе си в категорията на заетите лица, притежават ниска квалификация като повечето от тях полагат неквалифициран труд. Младите хора също са с по-малко възможности на пазара на труда, притежават ниска квалификация и са с ниско образование. Друга силно уязвима група е тази на възрастните хора, като само малка част от тях са пенсионери (останалите са получаващите социални помощи или домакините), а спецификите на възрастовата категория води очевидно затруднява интеграцията на трудовия пазар.

Безработните лица сред ромите, в по-голямата си част, не са обхванати от интеграционните програми на пазара на труда, тъй като не са регистрирани в Националната агенция по заетостта. Търсенето на работа

става по неформален начин, по-скоро чрез приятели и познати, отколкото с помощта на специализирани организации или агенции.

Друга особеност на ромското население е големият дял на категорията лица, които се грижат за дома, която се намира на границата на заетостта и неактивността, но не предполага икономическа или социална сигурност. Повечето лица-домакини са жени, имат ниско образование и са в относително млада възраст.

Библиография

Замфир Кътълин, Елена Замфир (коорд.) 1993 Циганите, между невежество и загриженост, Ед Алтернативе 1994 г.

Edgell Stephen The sociology of work Continuity and change in paid and unpaid work, Sage 2006

*** Законност и справедливост на пазара на труда за ромските общности. Инструмент за подход на ромските общности за насърчаването на заетостта, Фондация Отворено общество, Експерт 2010 г.

Каче Сорин (2002 г.) Занаяти и професии за ромското население от Румъния стр. 157-182 в Кътълин Замфир, Мариян Преда (2002 г.) Ромите в Румъния, Ед Експерт 2002 г.

Кътълин Замфир, Мариян Преда (2002 г.) Ромите в Румъния, Ед Експерт 2002 г.

Замфир Кътълин, Симона Стънеску, Космин Бричу (коорд.) Политики за социално включване през периода на икономическа криза, Ед Експерт Букурещ 2010 г.

Преотеаса Ана Мария, Спецификата на незааетостта и нагласи, Каче Сорин, Ана Мария Преотеаса, Кристина Томеску, Симона Стънеску (коорд.) Законност и справедливост на пазара на труда за ромските общности, Фондация за Отворено Общество, Експерт 2010 г.

Илие Симона Заетост. Занаяти и квалификации, Каче Сорин, Ана Мария Преотеаса, Кристина Томеску, Симона Стънеску (коорд.) Законност и справедливост на пазара на труда за ромските общности, Фондация за Отворено Общество, Експерт 2010 г.

Важни измерения на социалното включване при ромското население в Румъния: образование, здравеопазване, жилищни условия и дискриминация

Даниела Тарновски

Както бе споменато по-горе, в рамките на това изследване подходихме само към няколко конкретни измерения на социалната интеграция на ромското население в четирите страни, в които се осъществява проектът. В настоящата глава е предложен анализа на ситуацията в следните сфери: образование, здравеопазване, жилищни условия и дискриминация.

Образование

В Румъния липсват официални данни за участието на ромите в образованието, тъй като Министерството на образованието не събира и не публикува данни за етническа принадлежност на децата в системата на образованието⁹. Малко са данните, до които може да има достъп. В статия, която предстои да се публикува, Ге. Сарау (2012 г.), съветник за езиците романе и рома в рамките на Министерството на образованието, научните изследвания, младежта и спорта, реферира към “посещаемостта на училищата от ученици, идентифицирали се с ромски произход”, и посочва, че съществува значително увеличение на присъствието им в системата на образованието.

От 1990 г. насам са публикувани много проучвания и доклади по проблемите на ромите в Румъния, които заключват, поне по отношение на образованието, че нивото на образование и професионална квалификация сред ромите е много ниско. Тези проучвания са се опитали да компенсират липсата на официални статистически данни, ползвайки събирането на данни за ромите в Румъния на ниво представителни извадки. Резултатите от тези проучвания, осъществени през последните 10 години (Жигъу и Сурду, 2002 г., Флек и Ругиниш, 2008 г., Думиникъ и Ивасиук, 2010 г.; Сурду 2011 г.), подчертават, че е налице голяма разлика между образователните резултати на ромските деца и на не-ромите, както и липсата на участие на първата група в образователната система. Посочените проучвания идентифицират най-важните фактори, които влияят отрицателно върху образователната траектория на ромските деца и които водят до отпадане от училище: бедност, широко разпространена дискриминация, монокултура на учебната програма, сегрегация, липса на подкрепа, липса на ранно формално образование.

⁹ Доклад на Европейския парламент от 6 юли 2007 г. относно прилагането на Директива 2000/43/ЕО 29 юни 2000 г. за прилагане на принципа на равно третиране на лица без разлика на расата или етническия произход (2007/2094 (INI)) Комисия по Граждански свободи, правосъдие и вътрешни работи “, докладчик: Мария Катлийне Буйтеневг, точки 43 и 44.

Ромските лидери неведнъж са изтъквали, че ниското ниво на образование на ромите в сравнение с това на представителите на другите етнически групи е една от важните причини за бедността и маргинализацията на членовете на тази етническа група. За значението на образованието за социалното включване се говори много и от различни инстанции. Образованието се приема, както Флек и Ругиниш са подчертали в доклада си “Ела по-близо” (2008: 145) за “мощна сила в оформянето на траекторията на живота и човека и в тяхното извеждане от крайната бедност.” От 1989 г. насам са предприети редица конкретни стъпки за подобряване на посещаемостта в училище на ученици от ромски произход, за намаляване на сегрегацията в училище и за повишаване видимостта на ромската култура, все пак те не са довели до съществена промяна за риска от отпадане от училище на учениците от ромски произход (Некулау, Курелару, Захария и Тарновски, 2009 г.).

Във връзка със събраните данни в рамките на проучването Барометър на ромското включване Г. Бадеску отбелязва, че “ромите изглежда са се възползвали много по-малко от повишаването на образователното ниво с течение на времето, отколкото представителите на други етнически групи в Румъния” (Бадеску, 2007: 76). Авторът отбелязва, че “разликата между образователното равнище на лицата под 40 години, в сравнение с хората на възраст над 40 години, е много по-малка при ромите, отколкото при останалите респонденти. Дори сред по-младите респонденти от ромски произход, 95% нямат средно образование, а 21% нямат никакво образование “(пак там).

В настоящото проучване, „EU INCLUSIVE – Трансфер на данни и обмен на добри практики между Румъния, България, Испания и Италия, отнасящи се до включването на ромското население“, анкетиранията лица бяха помолени да предоставят информация за всички членове на домакинството, към което принадлежат. В анализа се позоваваме само на онези домакинства, в които има деца на възраст между 6 и 16 години. Респондентите са помолени да посочат, ако в домакинството има деца в училищна възраст (6-16 години), които не посещават училище. Въз основа на получените отговори може да се заключи, че 2 от всеки 10 ромски деца не ходят на училище, като най-честата причина за това е липсата на финансови ресурси.

Няма нищо ново в това да се каже, че неграмотността¹⁰ е сериозен проблем за ромското население в Румъния днес. Според резултатите от изследванията, една четвърт (25%) от възрастните над 16 години декларира, че не умеят да четат и пишат (според отговорите на два въпроса в анкетата)¹¹ Неграмотността е по-разпространена сред жените, като разликата между тях и мъжете по отношение на способността да пишат и четат (декларирана) е 10%. Резултатите от това проучване съответстват на резултатите от други изследвания (виж Флек и Ругиниш, 2008 г.; Каче, Преотеаса, Томеску, Станеску, 2010 г.).

¹⁰ Хора, които не могат да пишат и четат

Q6_1. Бихте ли могли да ни кажете ако...	Да	Не	Не отговаря
1. Можете ли да четете?	1	2	9
2. Можете ли да пишете?	1	2	9

Възрастовата група с най-много хора, които казват, че не могат да пишат и четат, е тази на лицата между 25 и 34 години (29%), следвана от лицата между 35 и 44 години (23%). Става въпрос точно за тези лица, от които се очаква да присъстват пълноценно на пазара на труда. 70% от респондентите, които посочват, че не могат да пишат и четат, са от селските райони. Същата концентрация на неграмотност (71%) е установена при лица от компактни/сегрегирани общности (изолирани от други общности и характеризиращи се с голяма етническа хомогенност). Важно е да се отбележи и фактът, че 19% от анкетираните които са заявили, че са завършили начално образование и 4% са тези, които са завършили основно образование са признали, че не могат да пишат и четат. Значи можем да кажем, че съгласно настоящото изследване, неграмотността сред ромите засяга предимно възрастните, живеещите в селските райони, особено в компактни/сегрегирани общности.

Според данните (виж таблицата за нивото на образование) 23% от ромите в извадката не са завършили училище, 26% са завършили първите четири класа и само 34% са с основно образование. Едва 17% са тези, които учат в средно училище, професионална гимназия или нагоре – ниво на образование, което може да им осигури необходимата квалификация за включване на пазара на труда, дори и в Румъния (изискванията към неквалифицираната работна сила рязко спаднаха с настъпването на финансовата икономическа криза, която засегна силно дори секторите, които абсорбираха значителен процент от неквалифицираните или ниско квалифицираните работници – строителството, търговията на дребно и преработвателната промишленост).

Таблица: Ниво на образование

Последно завършено училище %	Роми, 2011*	Румъния, 2008**
Без завършено училище	23	10
Основно училище	26	17
Средно образование, I-во ниво	34	18
Професионално, допълнително училище или зачираци	8	5
Завършено средно образование	4	17
Висше образование – бакалавър, магистър или доктор	3	19
Основно образование	0	5
Средно образование, I-во ниво	1	9
Общо	100.0	100

* това са данни, събрани през 2011 г. в рамките на настоящото проучване от представителна извадка за ромското население в Румъния

** данни от 2008 г. в рамките на проучването „Нагласи към работата в Румъния, мнения, факти, очаквания” на Фондация Сорос, Румъния

Налице са големи различия между данните от представителната извадката за ромите (2011 г.) и данните от представителната извадка за цялото население на Румъния (2008 г.). На първо място, неграмотността сред лицата от ромската извадка е повече от два пъти по-голяма, а анкетираните лица без достъп до квалификация (които не са завършили поне основно училище – до 8-ми клас) са 49%, в сравнение с 27% средно за страната. С повишаването на образователната степен, се увеличава и разликата – изключение правят само 5% от мнозинството, които завършват първо ниво на средно образование, в сравнение с 8% за ромите. Причината е, че по-голямата част от мнозинството от населението в Румъния продължават образованието си. От данните произлиза, че лицата, които са напуснали училище са съсредоточени в селските райони (68%) и компактните/ сегрегирани общности (67%). Относно разпределението на данните по пол, данните сочат, че жените са по-необлагодетелствани (68%). Ако по отношение на началното и основното училище и на първо ниво на средно образование няма големи различия между градските и селските райони, то повече шансове за постигане на по-високо образование имат ромите в града. Разликите в нивото на образование между двата пола се запазват с повишаването на нивото на образование, като жените са тези, които по-често напускат училище (най-често по време на основното образование), за създаване на семейство.

В този контекст можем да кажем, че образователното ниво на ромите, което е значително по-ниско отколкото на населението в Румъния като цяло (виж данните, представени в таблиците по-горе) засяга квалификациите, които лицата от ромски произход могат да придобият и следователно, шанса за осигуряване на възможност за професионално развитие. Ниското ниво на образование намалява шансовете на успех на индивида на пазара на труда и следователно, шансовете за осигуряване на достоен живот за себе си и семейството си. (виж Таблицата с характеристиките на населението в зависимост от професията от главата „Специфика на заетостта при ромското население в Румъния“).

Здравеопазване

Важен показател за социалното включване, засегнат от настоящото изследване („EU INCLUSIVE – Трансфер на данни и обмен на добри практики между Румъния, България, Испания и Италия, отнасящи се до включването на ромското население“) е здравният статус, който е от решаващо значение за индивидуалното благосъстояние, но и за благосъстоянието на семейството, към което принадлежи съответния индивид. Здравният статус се отразява върху всички други аспекти на живота: стандарт на живот, заетост, образование, семейство, и др.

В документ, публикуван от Министерството на външните работи на Финландия¹² (2011: 26), се уточнява, позовавайки се на цитат от доклада “Здравето на ромското население по света”, че в много европейски страни заболяемостта сред ромите е по-висока, отколкото сред мнозинството от населението, а тяхната очаквана продължителност на живот в някои райони е с

¹² The Objectives of Finland for Advancing the European Policy on Roma. Finland’s Handbook on the European Policy on Roma

до 10 години по-ниска. Между причините, определящи тази фактическа ситуация са посочени: липсата на медицинска информация, недостатъчните здравни услуги, затрудненият достъп до здравни грижи, ниските доходи и мизерните условия на живот. Към тях се добавят комуникационни проблеми, дължащи се на езиковите и културни различия между ромите и медицинския персонал, предоставящ медицинско обслужване. В допълнение, се посочва и дискриминацията, която действа като бариера за достъпа до ефективни и качествени медицински услуги.

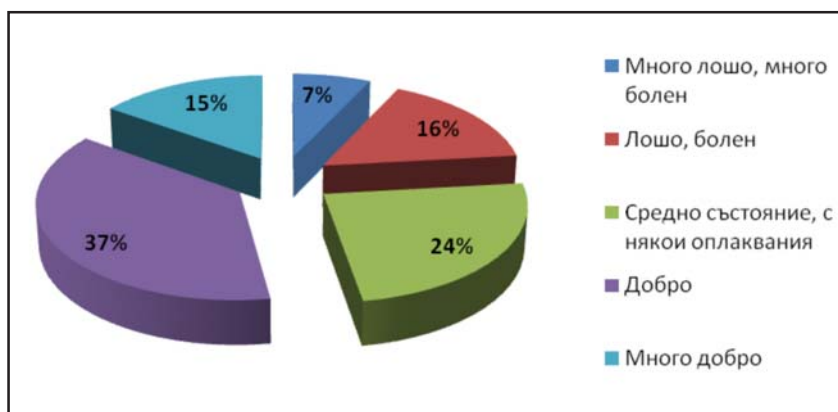
В доклада “Measures to promote the situation of Roma EU citizens in the European Union”, изготвен за Европейския парламент (Бартлет, Бенини и Гордън, 2011: 166), се уточнява, че между държавите членки са налице различия в способността им да предоставят адекватни здравни услуги, което води до лошото състояние на здравето на голяма част от населението, като например в България и Румъния. В доклада се посочва, че здравните системи, които осигуряват “универсален” достъп на всички граждани имат ограничен капацитет за предоставяне на подходящи здравни услуги за всички, и най-засегнати са онези роми, които живеят в бедност и маргинализация. Не трябва да се забравя и това, че последиците от промените в структурата на здравните услуги в селските райони (липсата на лични лекари, липса на диспансери, затваряне на болничните заведения), идва като допълнителен фактор за ограничаване на достъпа на ромите до здравни услуги тъй като голяма част от тях живеят в именно в селските райони.

Изследване от 2006 г. (Г. Думиника, Roma Acces to Social Services), привлича вниманието към друг важен въпрос, свързан с достъпа до медицински услуги за хора в неравностойно положение: в ромските общности все още има хора без документи за самоличност, които поради това не могат да получат достъп до системата на общественото здравеопазване.

Програмата на медицинските медиатори, иницирана в Румъния чрез организацията Романи КРИСС и след това поета от Министерството на здравеопазването, беше и остава като пример за добра практика, посочвана в редица специализирани издания. Инициативата е предприета и приложена и в други държави, изправени пред сходни проблеми. До края на 2009 г., здравните медиатори, наети в Министерството на здравеопазването, имаха добри резултати по отношение на улесняването на достъпа на ромите до здравната система и извън нея (помогнаха при изготвянето на документите за самоличност, насърчаване на участието на децата в образователната система). От момента на започването на процеса на административна децентрализация и преминаването на медиаторите под ведомството на общините, бе установено, че броят им намалява, а също и въздействието и получените резултати от програмата (К. Бричу, Б. Григоращ, 2011 г.). В момента, (2011-2012 г.) Министерството на здравеопазването продължава финансирането на здравните медиатори, но чрез общините. Това означава ограничаване правомощията за вземане на решения на министерството по отношение на това как да се използват средства във връзка със задачите, възложени за изпълнение на здравния медиатор и делегиране на тези решения към общините.

В рамките на настоящото проучване броят на въпросите, посветени на здравето беше ограничен. Един от въпросите към анкетираните, е да оценят здравословното си състояние по петстепенна скала. 24% от респондентите в извадката оценяват общото си здравословно състояние като много лошо и се определят като „много болни”, а 16% от споделят, че имат известни проблеми, свързани със здравето. В действителност обаче, цели 70% от участниците в изследването заявяват, че през последните шест месеца те самите, или някой в семейството им се е нуждаел от получаване на здравни услуги.

Графика: Оценка на здравното състояние (%)

Ромските мъже оценяват здравето си като добро и много добро в по-висока степен (57%) от жените (48%). В доклада “Законност и равенство на пазара на труда за ромските общности” (Каче, Преотеаса, Томеску, Станеску, 2010: 59) това се обяснява чрез факта, че “реалното състояние на по-влошеното здраве на ромските жени, които раждат и се грижат за много деца, може да остави своя отпечатък върху тяхното здраве и грижата за здравето.”

Когато се постави въпросът за здравно осигуряване и свободния достъп до здравни услуги, половината от интервюираните заявяват, че са бенефициенти на системата. 55% от жените в извадката декларират, че имат здравна осигуровка или ползват безплатен достъп до здравни услуги, в сравнение с 45% от анкетираните мъже.

В настоящото проучване респондентите са помолени да дадат оценка за качеството на получаваните медицинските услуги, като 35% са отговорили, че то е ниско и много ниско. От недоволните, 29% казват, че имат свободен достъп до медицински услуги. Може да се отбележи разликата между ромите от компактни/сегрегирани общности, от които 40% оценяват тези услуги като лоши и много лоши (31% имат безплатен достъп до услуги) и само 24% от ромите в разпръснати общности, които споделят това мнение (23% имат безплатен достъп до услуги). Тази разлика може да се обясни с факта, че повечето от компактните/сегрегирани общности (виж главата за жилищно настаняване) се намират в селски райони, които са най-засегнати от здравната реформа (закриване на болници, в зависимост от рентабилността).

Друг аспект, разглеждан в изследването що се отнася до здравеопазването, е свързан с нивото на дискриминация при контактите с медицинския персонал в здравните центрове и болници. 54% от респондентите заявяват, че са се чувствали дискриминирани в отношенията с тези институции (виж главата за дискриминация).

Жилищни условия

Жилищното настаняване и достъпът до прилично жилище (включително жилищната инфраструктура) е друг важен показател за социално включване, разгледан в Съобщението на Европейската комисия от 5 април, 2011 г., “Рамка на ЕС за национални стратегии за интеграция на ромите до 2020 г.”, в което се посочва, че ромите „често живеят при лоши условия, включително без адекватен достъп до комунални услуги като вода, електричество или газ, и неуседналите роми често имат трудности в намирането на пространства, където да имат достъп до вода “(СОМ (2011) 173 окончателен: стр. 8).

Липсата на жилища или лошото им състояние, представлява важен проблем за ромското малцинство в пост-комунистическа Румъния (Рискове и социални неравенства в Румъния, 2009 г.), както и за мнозинството от населението с нисък жизнен стандарт. Поради по-ниския стандарт на живот, някои роми са загубили домовете, си получени по време на бившия комунистически режим, или са ги изоставили.

В извадката на сегашното изследване, 53% от респондентите казват, че техният дом се намира в селските райони. Само 4% от анкетираните живеят в центъра на града, 31% живеят в града, но в неговата периферия, в предградията. Компактните/сегрегирани общности (изолирани от другите общности и характеризиращи се с висока етническа хомогенност) се намират предимно в селските райони, както е видно от събраните данни.

В настоящото изследване 82% от респондентите заявяват, че къщата в която живеят понастоящем е частна собственост на член на домакинството (без ипотека или заем) – резултати, потвърдени от предишни проучвания: през 2007 г. 85% от респондентите са обявили същото (Флек и Ругиниш, 2008: 109). Тези данни трябва да се разглежат критично, тъй като във въпросника са регистрирани само отговорите на въпроса “Жилището в което живеете в момента е ...”, което лесно може да наруши достоверността на отговорите като се има предвид факта, че интервюираният не е запитан за собствеността на земята, върху която е изградено жилището/къщата му.

От общия брой на анкетираните, 6% имат къща, наета от държавата или общината, 5% казват, че използват къщата без да плащат наем, а за 1% къщата е импровизирана. Налице е един единствен случай в извадката на анкетирано лице, което заявява, че къщата му е ипотекиран имот, така че семейството му е било в състояние да получи банков кредит за закупуването на този имот. Липсата на случаи на ипотекирани жилища се дължи на факта, че значителен процент от ромското население няма постоянна работа със законен договор, който да позволява достъпа до кредит. Незначителни разлики (под интервала на статистическа грешка) между резултатите от двете проучвания, споменати по-

горе (Барометъра на ромското включване 2008 г. и EU-Inclusive - 2011 г.), са регистрирани и по отношение на ползването на социални жилища, предоставяни от държавата на интервюираните роми: 4% през 2008 г. и 7 % през 2011 година.

От данните на проучването произлиза, че средният брой стаи за едно жилище е 2,38 стаи/жилище – по-нисък от този, отчетен за румънското население (2,6 стаи/жилище през 2009 г., 2011 г.: 21¹³). Най-често жилището на ромите от извадката разполага с две стаи (2,6 стаи за едно жилище през 2009 г. за мнозинството от населението, 2011: 21¹⁴). Относно средната площ на жилището на ромите в рамките на извадката на изследването EU-Inclusive, тя е 37,23 м², с един квадратен метър по-малка от средната площ на жилище за румънското население през 2009 г. (2011: 21)¹⁵. Жилищните проблеми, обаче едва сега започват да бъдат отразявани от отговорите на въпросника. Така данните от изследването показват, че 23% от ромите в извадката делят една и съща стая с най-малко двама други (така че стаята се обитава от трима души и повече). Повече от половината от респондентите (58%) заявяват, че жилището в което живеят е изработено от устойчиви материали (камък, бетон, тухла, итонг, панели), но голяма част (30%) признават, че къщата им е паянтова или построена от кирпич. Последните обаче са най-вече традиционните средства за строителство в селските райони – по-малко устойчиви, но много по-евтини и специфични за бедните семейства, които имат по-малко възможности за строеж на къщи, в които се използват трайни материали, с добро качество. Тези материали не са устойчиви на атмосферните условия и природните бедствия, като те осигуряват само минимум на комфорт и защита (М. Войку, А. Дан, 2011). Жилищата, построени от трайни материали са специфични за градските райони (73%), като тези паянтови или от кирпич са само в 20% от случаите. По отношение на селските райони, 49% от домовете са построени от устойчиви материали, малко над 36% са паянтови или от кирпич, а останалата част от дърво и други материали.

През 2011 г., 36% от ромските домакинства са свързани с мрежата на питейна вода (53% от всички домакинства, в съответствие с данните, регистрирани при преброяването на населението през 2002 г., Войку и Дан, 20011: 33), 24% имат достъп до канализация (обществена система или септична яма) (51% според данните от преброяването на населението през 2002 г., Войку и Дан, 20011: 33), 16% имат тоалетна с течаща вода (42% от румънското население, Войку и Дан, 20011: 33), като 68% посочват, че тоалетната се намира в двора/навън. След филтриране на положителните отговори на въпроси, свързани с наличието на тоалетни (в дома или извън него), произлиза че 21% от респондентите нямат достъп до това удобство. Процентът е много висок, особено ако се сравни с регистрираните резултати (10%) в Барометъра на ромското включване (2007 г.). Възможно е, прекалено високите стойности да се дължат на надценяване, произтичащо от това как са зададени въпросите. Въпреки това, дори процент около 10% е много висока стойност, отчитайки последствията от липсата на това съоръжение върху здравето.

¹³ Жилищна ситуация в Румъния (2011 г.), коорд. М. Войку и А. Дан, Букурещ, Habitat for Humanity Romania и UNDP Romania.

¹⁴ Жилищна ситуация в Румъния (2011 г.), коорд. М. Войку и А. Дан, Букурещ, Habitat for Humanity Romania и UNDP Romania.

¹⁵ Жилищна ситуация в Румъния (2011 г.), коорд. М. Войку и А. Дан, Букурещ, Habitat for Humanity Romania и UNDP Romania.

Анализирайки по-нататък жилищните условия, от данните произлиза, че 91% от ромските домакинства в извадката са свързани с електропреносната мрежата, в сравнение с 84% през 2008 г. (Флек и Ругиниш (2008: 112), а според данните от преброяването на населението и жилищния фонд от 2002 г., този дял е бил 96% за населението като цяло (Войку и Дан, 20011: 33). Както се очакваше, тъй като достъпът до вода е критичен проблем в селските райони, само 23% от селата имат достъп до течаща вода в сравнение с 56% от градските райони. Има значителни различия между градските и селските райони по отношение на достъпа до санитарни съоръжения, в смисъл че 44% от лицата в градовете се възползват от обществената система или септична яма, в сравнение със само 13% от селата.

В доклада „Рискове и социални неравенства в Румъния (2009 г.), в рамките на раздела, отнасящ се до социалните публични услуги се уточнява, че между 1990-2007 г. публичните фондове за изграждане на нови жилища са били насочени преимуществено към градските райони, където са построени 93,7% от тези жилища, а Румъния е една от бившите социалистически страни от Централна и Източна Европа, с изключение на България, с най-нисък темп на строителство. Националната агенция за жилищата не е допринесла за значително подобрене. Въпреки мерките, предприети до този момент както от правителството (правителствената стратегия за подобряване на положението на ромите 2001-2010), така и от многобройните международни и национални неправителствени и организации (ромски и не-ромски), жилищните условия, (както е посочено и в доклада на президентската комисия „Рискове и социални несправедливости в Румъния” 2009 г. (2009: 118)) на ромското население продължават да остават под средното ниво за страната. Липсата на нормални жилищни условия има големи последствия върху здравето състояние и нивото на образование на тези хора.

Дискриминация

Дискриминацията е още едно измерение на социалното включване, особено що се отнася до етническите групи. Явлението дискриминация е често срещано в цялата история на ромите. Ако през периода преди 1989 г. този въпрос не се обсъждаше поради политика на асимилация, провеждана от Комунистическата партия, то след 1990 г. дискриминацията е силно проявена. Не рядко през 90-те години “Амнести Интернешънъл” сигнализира за форми на обществено насилие срещу членове на тази етническа общност – от организирането на внезапни полицейски проверки на ромски къщи, до изгарянето на къщите им от представители на други етноси (напр. Хъдърени).

В Барометъра на ромското включване (БРВ) (2007 г.), Малина Войку проведе динамичен анализ на степента на нетолерантност спрямо ромите от 1990 г. насам. Въз основа на статистическите данни авторката прави заключението, че през последните 13 години (периода 1993-2006 г.) етническата нетърпимост спрямо ромите постоянно намалява. Посочените причини за това са от икономическо и политическо естество (подобряване на икономическата ситуация на населението, приемането на демократичните правила за междуетническа толерантност и уважение), но също така са свързани и с институционални причини (законодателни

промени, наличието на програми за социалното включване). Друг аспект, който посочва изследователката, се отнася до факта, че нивото на нетърпимост срещу ромите трябва да се разглежда в контекста на намаляването на нетърпимостта като цяло през последните шест години (1999-2006 г.) (2007: 56). В подкрепа на аргументите за намаляване на ниво на междуетническа нетърпимост, Малина Войку (БРВ, 2007) се позовава на индикатори, индекси и доклади, отчитащи преобладаващите нагласи сред населението и отбелязва, че “взаимодействието (между етническите групи) се подкрепя от мнозинството от населението, особено ако то се проявява на публично място (работа, училище), но продължава да се приема с неохота във връзка със споделянето на личното пространство “.

Според Вас, добре ли е или не?	Много добре и добре	Лошо и много лошо
Румънците и ромите да живеят в същата зона на населеното място	86,8	9,6
Ромските и румънските ученици да учат в същия клас	88,1	8,2
Румънците и ромите да работят в един и същи офис/отдел	88,6	7,3
Румънците и ромите да се женят помежду си	76,5	18,9
Румънските и ромските деца да играят заедно	89,0	7,6

Данни: Барометър на ромското включване, 2006 г.

Данните от Ромнибус, проведен от IMAS през юни 2009 г. по поръчка на LDK Consultants показват, че сравнително висок процент от респондентите смятат, че е добре и много добре: ромските и румънските ученици да учат в същия клас (77%); румънците и ромите да работят в същия офис/отдел (75%); румънските и ромски деца да играят заедно (74,2%). Но когато става дума за споделяне на личното пространство, нивото на положителните оценки започва да спада: румънците и ромите да живеят в същата зона (62,4%); румънците и ромите да се женят помежду си (51,8%); и дъщерята или синът да сключват брак с партньор от ромски произход или с партньор с арабска етническа принадлежност (32,2%).

В изследването, проведено от CCSB (“Стереотипи срещу ромите”) за Асоциация ПроДемокрация през юни 2011 г., на скалата на социалните дистанции може да се види (в сравнение с данните от ноември 2010 г.) повишаване на нивото на толерантност.

Скалата на социалните дистанции/ "съгласен съм да ..."	Юни 2011 г.	Ноември 2010 г.
Ромите да живеят в Румъния	87	87
Ромите да живеят в моя град	81	77
Моето дете или внук да седне в училище до ромско дете	72	69
Да го има като съсед	64	59
Да ми е приятел	60	57
Да бъде част от моето семейство	32	34

Една от причините за значимите промени в процентите при задаване на въпросите за социалните дистанции, както е подчертано от Флек и Ругиниш (2008: 13), може да се дължи на нарастване степента на осъзнаване значението на политическите коректните/некоректните отговори – част от правилата на демократическата играта. Довод в полза на това обяснение е фактът, че е налице едно постоянно ниво на отговори на респонденти не-роми, „които отказват да приемат в семейството си лице с ромска етническа принадлежност – 76% (Барометър на междуетническите отношения, 2002 г., във Флек и Ругиниш 2008:13).

Резултатите от проведеното от Института за изследване качеството на живот през 2010 г. проучване по заявка на Фондация Сорос, Румъния в рамките на проекта „L@egal – Европейска инвестиция за бъдещето на ромите от Румъния“ (Каче, Преотеаса, Томеску, Стънеску) сигнализират, че „ромите продължават да се чувстват дискриминирани в ежедневиия живот и смятат, че етническата принадлежност е важен елемент за постигане на успех в живота (2010:67), въпреки намаляването на предразсъдъците към ромите. Резултатите от Барометърът на ромското включване (2007) също потвърждават това заключение.

През 2011 г., в рамките на настоящето проучване, 62% от респондентите са заявили, че през последната година не е имало случай да са се чувствали дискриминирани, в сравнение с 34%, които са отговорили положително. Съчетано с предварително представените данни (въпреки че не можем да говорим за напълно научнообосновано сравнение) можем да твърдим, че написаното от Мълина Войку през 2007 г. (БРВ, 2007) отразява настоящето положение – т.е. етническата дискриминация (усетена), с която се сблъскват ромите, започва да намалява, положени през годините усилия от различни институции започват да показват резултати.

В рамките на настоящето проучване жените са тези, които усещат по-силно дискриминацията (38%) в сравнение със само 31% от мъжете. 32% от ромите в градове заявяват, че в сравнение с преди 10 години ромската общност е повече дискриминирана – твърдение, с което се съгласяват само 23% от респондентите от селата, които са много по-добре интегрирани и приети от малките общности, в които живеят, но са и по-изолирани по отношение на честотата на връзките с различни хора.

Ситуациите, при които се усеща най-силно дискриминацията, съгласно получените отговори, са свързани с начина, по който служителите на здравните центрове и на болниците се отнасят към ромите (54%). Веднага на следващото място се класират отношенията със служителите в социалните служби (48,7%), които според респондентите, имат силно дискриминиращ характер. Малина Войку (2007:60) обяснява това поведение на персонала на болници и социални служби, цитирайки Липски, Микаел (1980): „Level – Street Bureaucracy Dilemmas of the Individuals in the Public Services“. В тази публикация, горепосоченият от М. Войку автор смята, че дискриминиращото поведение се дължи на „дискреционната власт, с която персоналът, работещ в тези служби, разполага[...] и на факта, че те трябва да избират измежду различни заявители и да разпределят ресурсите по серия от бюрократични критерии“. Така че служителите проявяват склонност да действат “ в зависимост от собствените си предразсъдъци и имат тенденцията да бъдат благосклонни към себеподобните им“ (Войку, БРВ 2007:60).

42% от респондентите сигнализират наличието на някаква дискриминация при провеждане на интервюта за работа, като работодателят проявява отношение, което е много вероятно да повлияе върху възможността за намиране на работно място. Пак във връзка с дискриминацията, усетена при наемане на работа, 34% от ромите в извадката сигнализират дискриминацията при случаите на наемане за временна работа, а 23% говорят за наличието на такова поведение при служителите на окръжната Агенция по заетостта.

Тези данни обаче, трябва да бъдат разглеждани в контекст. Флек и Ругиниш (2008:55) акцентират върху един важен аспект по отношение на възприемането на дискриминацията – дискриминиращите практики се възприемат като такива, тогава когато даденото лице взаимодейства със съответните инстанции/агенции. Пониженото ниво на дискриминацията при отношенията с работодатели, по-специално при отношенията със служителите на окръжните Агенции по заетостта, може да се дължи на по-редките контакти с техните служители, поради положението, в което се намират повечето румънски граждани с ромски произход – бедни, с ниско ниво на образование, без професионална квалификация, живеещи от социални помощи, маргинални и маргинализирани от обществото. В рамките на настоящето проучване само 7% от респондентите са заявили, че те самите, или някой друг от семейство, са ползвали през последните 6 месеца услуги по консултиране във връзка с намиране на работа. Имайки тези резерви, не можем да твърдим, че към настоящия момент дискриминацията на пазара на труда е намаляла в сравнение с 90-те години.

Всички посочени досега твърдения, по-специално предупреждението да не се приема лековерно заключението за намаляване нивото на дискриминацията, са потвърдени от отговорите на последния въпрос в анкетата относно дискриминацията. За 31% дискриминацията се усеща също толкова силно както и преди 10 години, за 24% дискриминацията дори нараства като интензивност, което означава, че според половината от респондентите в извадката, дискриминацията продължава да бъде налице и дори се увеличава. Само 26% смятат, че нивото на дискриминацията спрямо ромите е намаляло, а едва 10% твърдят, че не се чувстват дискриминирани.

Заключение

Като цяло, нивото на образование сред ромското население е ниско – две от всеки 10 деца в училищна възраст не посещават училище. Към тези данни се добавя и фактът, че една четвърт от населението е неграмотно и за половината лица, включени в извадката (като тук включваме и първата група, чиито отговори са представителни за ромското население в Румъния, съгласно методологията на изследването) най-високото ниво на образование е завършено началното училище. Това са лицата, които нямат никакви възможности (освен ако участват в специални програми за повишаване нивото на образование за възрастни като “Втори шанс”) да се възползват от квалификационните курсове, които биха могли да им осигуряват официално призната диплома, тъй като действащите законови разпоредби поставят като условие за включване в програми за квалификация наличието на диплома за завършено основно училище (завършен осми клас).

Данните показват, че само половината от респондентите имат здравна застраховка или ползват безплатен достъп до здравни услуги, в сравнение с над 97% от населението на Румъния като цяло (съгласно предоставените данни за края на 2009 година от Националната здравноосигурителна каса (www.cnas.ro), запитана на 24. 06. 2011 г.) . Липсата на достъп до здравни услуги за голяма част от населението, но и мизерните жилищни условия и условия за живот въобще, са фактори, които обясняват високия процент на заболяемост и на смъртност сред ромското население в Румъния.

Получените данни от настоящото изследване насочват още веднъж вниманието върху проблемите, свързани с жилищата на ромското население в Румъния: те са пренаселени, построени с некачествени и нетрайни материали; липсата на основни комунални услуги като вода, канализация, дори и тоалетна (дори изградена в двора, извън къщата). Безспорно е, че жилището е базов елемент на условията за живот и то трябва да отговаря на основни потребности на човека, като тези за подслон, социална интеграция, сигурност и уединение (Мърджинеани И., Прекупец И., 2010 г.).

Обаче за мнозина от ромите, жилището представлява единствено пренаселен и беден подслон, който не позволява уединение и сигурност. От всички данни за дискриминацията, представени в рамките на проведени проучвания от 2000 година до момента, бихме могли да приемем заключенията направени от Мълина Войку в Барометър на ромското включване (2007), а именно, че етническата дискриминация, с която се сблъскват ромите, започва да намалява. Все пак, както отбелязва авторката (БРВ, 2007 г.), явлението все още съществува и е необходима предпазливост и отчитане на факта, че в действие влизат най-малко две големи категории фактори: измервателни инструменти за нивото на етническата дискриминация (които се нуждаят от приспособяване към промените в обществото); политическа култура (приемане на правилата на демократическата игра, на толерантността и на междуетническото уважение), промяната на законодателството и многобройните мерки, взети през последните години с цел втъпяване в обществото на факта, че толерантността към разнообразието представлява ценност. Същият тип забележка „отнасяща се за нивото на докладваната нетолерантност (уловено от инструментите за проучване-въпросник, интервю и т.н.) е направена и от Клаудиу Туфиш в анализа на данните от изследването „Религия и религиозно поведение”, осъществено в рамките на програмата Румънски избирателни проучвания на Фондация Сорос, Румъния. Авторът твърди също, че докладваното ниво на толерантност ще бъде винаги по-ниско от реалното ниво на нетолерантност, именно заради социалните норми, които порицават нетолерантността към определена социална група.

Следователно, ниското ниво на образование, което благоприятства възпроизвеждането на социалните условия в семейството, неподходящите жилищни условия (пренаселеност; ограничен или липсващ достъп до комунални услуги; жилища, изградени от некачествени и нетрайни материали), дискриминацията и липсата на безплатен достъп до здравни услуги, не оставят място за шансове на новите поколения да преминат отвъд ниския социален статус на своите родители.

Библиография

- Преотеаса а.М., Томеску К., Стънеску С, (коорд.), Легалност и равнопоставеност на трудовия пазар за ромските общности, Фондация за Отворено общество, Експерт 2010г.
- Жигъу М. Сурду, М., Училищно участие на ромските деца: проблеми, решения, актьори, Букурещ, Министерство на Образованието и Науката, Институт Науки на Образованието, Институт за изследване на качеството на живот, 2002г.
- Думиника Г., Ижасюк А., (2010г). Училище за всички. Агенцията Заедно и UNICEF
- Замфир К., Замфир Е. (коорд) 1993. Тигабите между игнориране и загриженост, Издателство Алтернативи, 1994г.
- Некула А., Курелару М., Захария Д и Търновски Д. D. Elites rom dans les anciens pays communistes. Le cas de la Roumanie on Transitions, Vol. XLVIII.2, Universite libre de Bruxelles, 2009
- Флек Г. и Ругиниш К. (ед). Ела по-близо. Ромското включване и изключване в днешното румънско общество, Human Dynamics 2008
- Каче С., Преотеаса А/М., Томеску К., Стънеску С. (коорд.). Легалност и равнопоставеност на трудовия пазар за ромските общности, Фондация Отворено общество, Експерт 2010г.
- Комша М., Туфиш К., Ругиниш К., Отношения към работата в Румъния. Мнения, факти, очаквания. Фондация Сорос, 2008.
- Бъдеску Г., Григораш В., Ругиниш К., Войку М., Войку О. Барометър на Ромското Включване. Фондация Отворено общество 2007.
- The Objectives of Finland for Advancing the European Policy on Roma. Finland's Handbook on the European Policy on Roma, 2011
- Бартлет В., Бенини Р., Гордон К., , "Measures to promote the situation of Roma EU citizens in the European Union" for European Parliament's Committee on Civil Liberties, Justice and Home Affairs 2011.
- Думиника Г. (ед.). Roma access to social services. AMM Design, 2006
- Бричиу К., Григораш В., Оценка на влиянието на програмата за санитарно посредничество. Център на Ромите за здравеопазване и политики - Састипен , 2011 г.
- Доклад на Комисията пред Европейския парламент, Съвета, Икономическия и социален комитет и Комитета на регионите от 05.04.2011, COM(2011) 173 final
- Преда М. (председател на Президентската комисия за Анализ на демографските и социалните рискове). Рискове и социална неравнопоставеност в Румъния, 2009.
- Войку М., Дан А. (коорд.). Ситуацията на обитаването в Румъния, Habitat for Humanity Румъния и UNDP Румъния, Букурещ, 2011г.
- Център за Изследване на междуетнически отношения (коорд.). Етнобарометър. Интернетнически отношения в Румъния. Ресурсен център за етнокултурно разнообразие, 2000г.
- Съръу Г. Езиково планиране за романи език в Румъния между 1990-2011, в процес на публикуване. Фондация Сорос Румъния, 2012.
- Мърджинену И., Прекупецу И. (коорд.) качеството на живот в Румъния. 2010
- Институт за Изледване на качеството на живот, издателство Експерт, 2010.

Трета вълна на ромската миграция: мобилност и външна миграция на ромското население в Румъния след 1989 г.

Моника Шербан

Третата вълна на ромската миграция

През 90-те години на миналия век, държавите от Западна Европа вече бяха обезпокоени от вълните на търсещите убежище и начини за обединяване на семействата си чужденци, които доведоха до нарастване броя на “нежеланите” имигранти в тези страни. Перспективата за отваряне на огромно пространство “зад желязната завеса” за свободно движение на хора (преходът към демокрация неизбежно щеше да донесе възможност за излизане от страната на цялото население в бившите комунистически страни), плашеше администраторите в западноевропейските държави. В този контекст на песимистични прогнози за нарастваща миграция от Източна към Западна Европа, започва една нова фаза, която експертите наричат третата вълна на ромската миграция към Западна Европа (Рейниерс, 1993, 2008 г.).

Първите групи от ромско население започват да търсят убежище в развитите западноевропейски страни малко преди падането на режима на Чаушеску през 1989 г. Тази тенденция продължава и през следващите няколко години след 1989 г. на фона на нарастването на етнически конфликти между ромите и мнозинството от населението в Румъния. Германия е главната цел в проектите за нов живот на Запад. През пролетта на 1992 г., германските експерти оценяват броя на търсещите убежище от Румъния на 20 000 души (според доклад-оценка на немското посолство в Румъния, цитиран от Рейниерс, 1993 г.). Изглежда започваха да се развиват два миграционни маршрута: първият, водещ до страните от Централна Европа (особено до Германия през Австрия) – достъпен предимно за ромите от Трансилвания, и вторият, отворен от ромите от Банат, следвани от тези в южна Румъния, и водещ към южна Европа, особено латинските страни (Рейниерс, 2003 г.). В периода непосредствено след падането на комунизма, миграцията в търсене на убежище представлява основният тип външна миграция, практикувана от ромите от Румъния. В страна, която наследява ограничен репертоар на модели на географска мобилност (Диминеску, 2003 г.), пътят на убежището се използва широко от цялото население. Данните за периода се намират трудно: повечето държави на дестинация не регистрират етноса на човека, търсещ закрила. Разбира се, става въпрос за десетки хиляди роми, някои от които са успели да стигнат до желаната дестинация (развитите демокрации в Западна Европа), а други прекъсват пътя си на портите (тогава) на Запада, в лагерите в Чехия или Полша.

Рестриктивните реакции на западните страни водят до постепенното отмиране на метода на искане на убежище като стратегия за ромската миграция. Налице са твърде малко данни за това как ромската миграция се е развила от втората

половина на 10-то десетилетие на миналия век до премахването на първата (и вероятно най-важната) бариера пред международната миграция на румънците: шенгенският визов режим от януари 2002 година. Въпреки високата си степен на видимост, подсилена може би от установяването на мигрантите по периферията на обществата в страните на дестинация, малко вероятно е да се развие един възходящ тренд на ромска миграция, в сравнение с предходния период. По-скоро може да се говори за постепенна „загуба” в интензитета на миграция сред мнозинството от населението (виж Матрас, 2000 г.).

Определяна от влошаващата се ситуация у дома, миграцията на румънските роми изглежда се ръководи от последователното и постепенно намаляване на бариерите за движение към Западна Европа (през 2002 г. чрез премахване на визовия режим за румънски граждани, влизащи в Шенгенското пространство, а по-късно през 2007 г., чрез придобиване на статут на европейски граждани). Не става въпрос за масово изселване на ромите от Румъния, а по-скоро за увеличение на пътуванията в чужбина в контекста на свободното движение на мнозинството от населението, което е в силно възходяща тенденция. Въпреки че процентът на ромите от страните от Югоизточна и Централна Европа, които пътуват на Запад, е вероятно по-малък от този на представителите на мнозинството в тези страни (Рейниерс, 2008 г.) или е най-много съпоставим с него (Матрас, 2000 г.), ромската миграция от началото на 90-те години е причинила тревога и загриженост. Това сякаш е една повтаряща се история на последователни вълни на миграция на ромите в Европа: „Всеки път тяхното пристигане пораждаше тревога, безпокойство и отхвърляне”, отбелязва Рейниерс през 2008 г. Една твърде видима миграция на хора, лишени от ресурси, които се вмъкват по краищата на приемащите общества – роми, просеци в големите столици, миенци автомобилни стъкла на кръстовища или продаващи безплатни вестници пред супермаркетите; пренаселените нехигиенични лагери; многолюдните семейства, които са тръгнали заедно в търсенето на по-добър живот – това са образите, през които четем ромската миграция, дори и днес.

Периодично, миграцията на ромското население се връща във фокуса на румънското публично пространство: въпрос на загриженост, тема на спор, предмет на договаряне/предоговаряне на отношенията с различни страни на дестинация. Макар и видима, важна (ако дори само трябва да се замислим за мерките, предприети от някои държави в отговор на ромската миграция и ответните реакции на румънската държава), ромската миграция остава, засега, един от най-слабо изследваните компоненти на миграцията на румънските граждани в чужбина. Начинът, по който се е развивала във времето тази миграция, моделите, по които се осъществява днес, последиците към които води, са твърде неясни. Този текст, посветен изключително на *международните пътувания* на ромите от Румъния, е част от усилията за изясняване на ситуацията¹⁶.

¹⁶ Понякога, с цел да се избягване повторението, вместо израза „международна миграция”, в текста се употребява израза “миграция”. Препратките, освен ако не е посочено друго, се отнасят изключително за международната миграция. По причини, свързани по-скоро с липсата на важност на различията между местата на отпътуване и местоназначение, в съвременната миграция само рядко се прави разлика между имиграция и емиграция. По отношение на класическата миграция, тук говорим за емиграция и миграция с цел завръщане, за който процес в текста често ползваме понятието “миграция”.

Настоящият раздел съдържа пет части, чрез които е направен опит да се опише: мобилността/миграционният опит, актуалната ситуация и миграционните намерения на ромите, включени в изследването. Текстът е структуриран така, че да следва хронологията на участието в миграционните процеси: започва се с разказ за участвалите в процеса на миграция в миналото и се стига до описание на ситуацията на настоящите и на потенциалните мигранти в бъдеще. В последната част (дискусия) е направен опит да се слобят елементите на описаните ситуации на ромска миграция в миналото и настоящето, както и на перспективата за бъдещо участие на ромите в миграционните процеси, така че да се очертае общата картина. Разбира се, имайки превит естеството на данните, с които боравим, тази картина не може да бъде напълно избистрена. Данните от изследването показват, че ромската миграция е като цяло ограничена, съпътствана от трудности, свързани с липсата на средства и е ръководена от необходимостта за набавяне на материални ресурси, като при това е силно чувствителна към промени в контекста. Явлението ромска миграция се проявява отчетливо след 2007 г. със заминавания, най-вече в посока Европа и при това, само към няколко държави. Икономическата криза изглежда сериозно е засегнала пътуванията в чужбина: много от оставащите в чужбина са хора, които живеят там поне от една година, а мнозина от тези, за които миграцията е за кратък период от време, вече са се завърнали у дома.

Онези, които са заминали и са се върнали

Изследванията на международната миграция в Румъния вече имат традиции, що се отнася до анализа и регистрирането на това, което наричаме *миграционен опит/опит в чужбина* (виж например Санду (коорд.) 2007 г.). Всъщност, изследването на миграционния опит предполага анализ на група от лица, които в рамките на определен период от време са предприели най-малко веднъж пътуване в чужбина, което може да бъде определено като миграция. Това са тези лица, които са напуснали границите на страната и по различни причини в последствие са се върнали в дома. В паралелна терминология, те са класифицирани като завърнали се емигранти.

Лицата, които в даден момент са натрупали миграционен опит (в смисъл на осъществени пътувания в чужбина), но понастоящем се намират у дома, представляват категория, която е различна от категорията на лицата, които в момента се намират в ситуация на миграция (намират се в чужбина). Те не са мигранти, а са бивши (е)мигранти (преселници – бел. ред.). Ясно е, че те са единствената група от населението, която е била в ситуация на миграция и от която би могло *директно* да се събира информация по места.

Защо опитът на тези хора е важен за познването на миграцията? Може би има два възможни отговора на този въпрос, които оправдават изучаването на зараждането на явлението миграция.

Първо, информацията от лица за техни минали преживявания, представлява един от малкото източници, въз основа на които да се изгради представата за миграцията в рамките на определено пространство *като цяло*. Ако говорим за миграцията на ромите от Румъния като цяло, то би следвало да ползваме данни за имигрантите (тези, които се намират в чужбина), като за тази цел би трябвало

да интегрираме информация за всяка от точките на дестинация на съответните групи. Всякакви обобщения въз основа на информация, събрана от румънските преселници-роми в определена област (държава, в случай на международна миграция), неизбежно ще бъдат повлияни от особеностите на миграцията за съответната държава. Обширните изследвания върху миграцията (включващи всички дестинации) са скъпи и нереалистични, без значение дали страната на произход на имигрантите е Румъния или друга държава. Представата, която добиваме за миграцията, говорейки с бивши мигранти у дома, е само частична. Основните ограничения произтичат от избора за завръщане. Ако между отделните индивиди, които остават в чужбина и тези, които се завръщат у дома, има систематични разлики, то в такъв случай, качеството на картината, която добиваме също е засегнато. Моделите, по които се осъществява миграцията са от съществено значение. Ако миграцията е циркулярна (без разлики между дестинациите), т.е. включва чести заминавания и връщания у дома, тогава може да се работи с първоначалната хипотеза за висока степен на сходство между мигрантите (тези, които са в чужбина) и бившите мигранти. Настоящият анализ изхожда от това допускане въз основа на изводите от предишни изследвания.

Ако индивидуалният миграционен опит може да бъде полезен при опита за описване на миграцията на група от населението от гледната точка на произхода, на второ място, той е важен и по отношение на ефектите от процеса (поне за отделния индивид). Контактът с реалността отвъд граница (независимо дали по повод миграция или по друг повод) изглежда допринася за промени в отделния човек (в случая с Румъния тази хипотеза е подкрепена от данни за населението като цяло) (Санду, 2010 г.). При това положение, познаването на миграционния опит придобива важност в дискусиата за очакваното въздействие от промените, породени от миграцията. Мотивацията на настоящия текст произтича главно от първото: начинът по който историята на миграцията на ромите може да бъде пресъздадена, изхождайки от изследването на миграционния им опит, придобит в пространството на произход.

Събраните данни от проучването дават възможност за идентифициране на лица и домакинства, които имат опит от най-малко едно пътуване в чужбина, с разлики във връзка с целта на пътуването (по работа/други цели) и периода, през който се е осъществило пътуването (за периода 1989-2001 г.; 2002-2006 г; и 2007 г. - до момента). По отношение на лицата, които са се пътували в чужбина след 1 януари 2007 г., е събрана подробна информация за последното им пътуване в чужбина (година на заминаването; целта на пътуването; времето, прекарано в чужбина; страната на местоназначение).

Опитът от индивидуално пътуване в чужбина

След 1989 г., повече от една пета от ромското население, намиращо се в страната днес, е имало пряк контакт с реалността отвъд граница. Повече от три четвърти от ромите, които са прекарвали известно време в чужбина, са отишли там с цел да намерят работа. Изглежда че за ромското население „чужбина“ означава мястото, където те могат да получат по-добър живот. Това е начинът, по който вероятно можем да интерпретираме избора на варианта за отговор „работа“ като причина за пътуването¹⁷. Миграцията на

ромите е обоснована преди всичко с липсата на ресурси и ограничените други видове международна мобилност: само за една четвърт от анкетираните роми, които са били в чужбина (6% от общата извадка), целта на пътуването отвъд граница след 1989 г. не е свързано с никакъв вид работа (виж графиката по-долу). За още 5% от включените в извадката, пътуванията свързани с работата са придружени от пътуване с други цели. Събраната информация не ни позволява установяването на причинно-следствена връзка: ние не знаем каква част от тези, които свързват пътуването си в чужбина с работа, в следствие по време на пътуването, са променили целта си: може би става въпрос за модел на изследване на мястото за други цели, следвано от връщане в същото място с цял намиране на работа; или пътуване с други цели, което става възможно тъкмо заради пътуването с цел работа. Двата вида мобилност изглежда са пряко свързани.

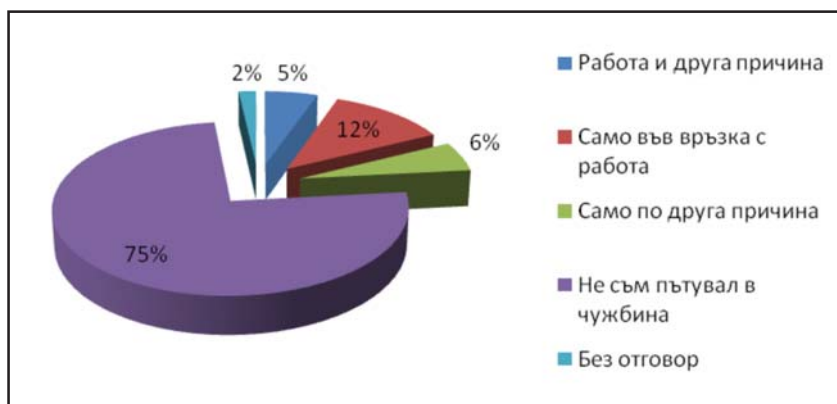
Преобладаването на пътуванията, свързани с работа, се запазва и при условия на сегментиране на периода след 1989 г. в по-малки интервали от време: пътуванията в чужбина с други цели, освен намиране на работа, са слабо застъпени в модела на задгранична мобилност на ромското малцинство в Румъния, независимо от периода на заминаването.

Идеята за пътувания извън граница в търсене на ресурси изглежда възниква във връзка с начина, по който заминаването в чужбина се планира в периода след 1989 г.: миграцията сред ромското население нараства успоредно с намаляването на разносните за миграция. До началото на 2002 г., само 5% от анкетираните са прекарвали известно време в чужбина по някаква причина. Ако през първите 12 години след 1989 г. (1990-2001 г.) процентът на ромите, които са пътували в чужбина, е бил малък, то през периода след 1 януари 2002 г., до присъединяването на Румъния към Европейския съюз (2002-2007 г.), този процент се повишава до 8% от преживелите от съответния период, които се намират в момента в Румъния. Промяната в режима на свободно движение на хора за румънците с при добирането на европейско гражданство отново повдига делът на ромите, които по една или друга причина пътуват в чужбина: около 15% от анкетираните имат опит от пътуване в чужбина след 1 януари 2007 г. Процентите имат по-скоро индикативна стойност в този случай: те предполагат нарастване на мобилността сред населението, но малкият брой на случаите в извадката (особено за периода от 1990 до 2001 г.) не е подходящ за прецизна (стабилна) оценка. Начинът на регистрация на данните не позволява пряко сравнение (интервалите от време са различни като брой години). Но ако интензивността на международната миграция е постоянна за периода 1990-2011 г., процентът на пътувалите в чужбина, трябва да бъде пропорционален на броя на годините, съдържащи се във всеки от времевите интервали. Фактът, че през тези 12 години (от 1990 г. до 2011 г.), броят на пътувалите в чужбина е по-нисък от броя на пътувалите в чужбина през петте години на неограничен визов достъп

¹⁷ Целта на пътуванията в чужбина е регистрирана чрез затворени въпроси, с бележката пътуване по работа / пътуване за каквато и да е друга цел. Формулирането на въпросите (често използвани в проучвания в Румъния, за да регистрация на опита на миграция), позволяват на субектите да изберат опцията “други цели”, без тяхното уточняване.

в Шенгенското пространство (2002-2006 г.) и значително по-нисък от този на хората, които са пътували в чужбина през последните 4 години и половина (2007 г. – до момента на провеждане на проучването), говори в полза на тезата за нарастване на международната мобилност с понижаване на разносните и рисковете за пътуване извън Румъния (всъщност, страните от Шенгенското пространство, а след това Европейския съюз). Очакванията за нарастване на интензивността на пътуванията в чужбина за групи, за които икономическата миграция бе блокирана поради липсата на ресурси, необходими за заминаването (най-вероятно ромското население) след присъединяването на Румъния към Европейския съюз (Санду, 2010 г.), изглежда са подкрепени от данните от изследването.

Графика: Опит от пътуване в чужбина (индивидуално), в зависимост от целта на пътуването

Намаляването на разходите/рискосвете, свързани с пътуване в чужбина след 2007 г., включва нови сегменти от населението в процеса на миграция: както се очакваше, по-голямата част от тези, които са пътували или работили в чужбина след 2007 г., не разполагат с подобен опит от периода преди присъединяването на Румъния към ЕС.

Ако се фокусираме само *върху лицата, които са заминали в чужбина след 2007 г. и сега вече са в Румъния*, ще установим, че най-скорошните индивидуални пътувания са осъществени през последните две години. Само половината от лицата, които са пътували в чужбина в периода 2007-2011 г., са осъществили пътуванията си през 2010 г. или 2011 г. и повече от четири пети в периода от 2008 г. насетне. Тези данни сякаш показват, че миграцията на ромите в момента е в процес на цялостно реструктуриране. Високият дял на наскоро напусналите и отново завърналите в страната сочи към установяването на един модел на миграция, включващ по-скоро чести заминавания и завръщания, отколкото дълги етапи от пребиваваня в чужбина, последвани от дълги престои у дома.

Както показват данните, завръщането в Румъния се случва след сравнително кратък период на пребиваване в чужбина. Три четвърти от пътувалите в чужбина са се върнали у дома след шест месеца или по-малко, като повечето са живели

по по-малко от три месеца в чужбина. Работата е основният мотив за заминаване извън граница и фактът, че посещението в чужбина е посочено на второ място като причина (с много малка разлика) показва, както се очакваше, че ромската миграция е икономическа, белязана от липсата на ресурси и усилия за търсене на ресурси извън границите на родината.

Картината на силно разпръсната и включваща многобройни дестинации миграция на европейско ниво, противоречи на резултатите от настоящото проучване: Завръщанията на роми в периода от 2007 г. до сега (2011 г.) са предимно от 5 държави – Испания и Италия, следвани от Франция, Германия и Унгария. На останалите дестинации на ромската миграция, изключително европейски, се падат малки проценти завръщания. Остава открит въпросът, до каква степен това са предпочитани от ромите места на пребиваване, така че да могат да бъдат свързани с ниския процент на завръщания в Румъния. Работейки с хипотезата, че подобни дестинации заемат маргинално място при пътуванията в чужбина, то тогава петте посочени държави представляват *дестинациите* на текущата миграция на ромското население. Въпреки че тези, които сега са в страната, са се завърнали предимно от южната част на Европа (Италия, Испания), миграцията на ромите не изглежда толкова концентрирана, както миграцията на румънското население като цяло. Близки проценти на завръщания има от страните в централна, северна и южната Европа. За разлика от румънското население като цяло, в пътуванията на ромите държавите от първата вълна на разширяването на ЕС също така присъстват сред дестинациите.

Ако елементите, свързани с ромската култура и история на едно население в постоянно движение, биха могли да водят към хипотезата за интензивна циркулация между различни дестинации (особено в Европейския съюз, където липсата на ограничения за свободното движение биха могли да облагодетелстват една такава стратегия), то данните от настоящото изследване не подкрепят подобна идея. За последното си пътуване в чужбина, мнозинството от ромите, които към момента на проучването се намират в Румъния, посочват една единствена дестинация (независимо от страната). Само рядко в отговора на този въпрос са посочени по две или три дестинации. Възможно е, разбира се, ромите, които пътуват между различни дестинации да са по-скоро от тези, които не се завръщат в Румъния. Събраната информация само в страната на произход (Румъния) не позволява разглеждането на тази възможност.

Опитът на пътуване в чужбина на ниво домакинство

Въпросът дали миграцията (било то външна/международна или вътрешна) е резултат от индивидуално решение или е резултат от решение на домакинството като цяло, предизвиква широка дискусия сред специалистите в областта. Очевидно е, че единицата за регистриране на миграция е отделният индивид – той осъществява пътуването. Въпреки това, семейството/домакинството, често участва в решението за напускане на страната. Обяснителните модели на миграция (от типа на новата икономика на трудовата миграция) подчертават ролята на домакинството при вземането на решение за миграция. Освен това, въпреки че индивидът е този, който пътува, то неговото пътуване може да има, и често има, ефект върху групите, към които той принадлежи – като на първо място е семейството/домакинството. Често след миграция, децата остават у дома,

променят се семейните роли, семейният бюджет е засегнат от заминаванията. Тук ние не предлагаме аргумент, свързан с важността на домакинството/ семейството при вземането на решение за миграция, а по-скоро кратка мотивация за въвеждането на второто ниво на анализ на информацията по въпросите на миграцията – това на домакинството. При население, за което спазването на традициите е от голямо значение, е възможно/вероятно, домакинството да има съществена роля по отношение на решението за миграция.

След 1989 г., над една трета от ромските домакинства са взаимодействали чрез един или повече от членовете си, с реалността в чужбина. Очевидно е, че това число се отнася за домакинствата, чиито членове (поне един) в момента живеят в Румъния. Можем да кажем, че лицата от повече от една трета от ромските домакинства имат пряк контакт с някой, който е пътувал/живял в чужбина в някакъв момент.

Анализът на опита от пътуванията в чужбина по време на трите определени в изследването периода (1990-2001 г.; 2002-2007 г.; 2007 г.-2011 г.) показва, че моделът на участие в миграцията на домакинствата е дългосрочен: след като едно домакинство има опит в чужбина чрез свой представител, то е налице тенденция за запазване на такава характеристика за дълго време. Въпреки относително дългия период от време, от малкото домакинства (8%), които имат представител в чужбина през периода 1990-2001 г., над 40% възнамеряват да продължат тази си стратегия и след 2007 г. Оставянето в режим на мобилност на толкова висок процент от домакинствата се запазва като модел и за следващия период: почти 65% от домакинствата, които имат свой представител в чужбина в периода 2002-2006 г., са в същата ситуация и след 2007 г.

Както и при анализа на данните на ниво индивид, анализът на ниво домакинство подчертава бързия растеж в броя на ромските пътувания в чужбина през настоящия период: около една четвърт от ромските домакинства посочват опит за пътуване или заселване в чужбина след 2007 г. От тях, над 60% са нови домакинства в процеса на миграция.

Онези, които живеят в чужбина

Международната миграция е трудно измерима в страната на произход. По дефиниция, процесът предполага липсата на индивида от мястото на заминаване. Изследването в такава област регистрира “отсъствието” и може само *косвено* да събира информация за живеещия в чужбина от останалите въъци. Тази информация се събира въз основа на принадлежността към едно и също домакинство (практиката, която е била използвана преди това проучване за оценка на румънската миграция (виж Санду, Думитру (коорд.) 2007)¹⁸. Събирането на информация за всеки член на домакинството към момента на проучването е белязано от ограничението, свързано с нерегистрирането на домакинствата, които са в чужбина. Възможно е също така, миграцията сама по себе си да е фактор за разделяне на индивидите и разпадане на домакинства. Възможно е домакинствата да се “запазват” по време на престоя на членовете

¹⁸ Това проучване е регистрирало, на базата на формуляр, информация за всеки член на 1109 домакинства, включени в извадката (5548 лица).

им в чужбина, но могат да съществуват и ситуации на недеклариране на миграция, особено в контекста на нелегален престой в чужбина. Точно поради тези причини е вероятно събраните данни да подценяват нивото мобилността/международната миграция.

Въпреки представата сред обществото за ромите като за едно по-скоро постоянно намиращо се в движение население, събраната информация от проучването показва значително присъствие на членовете в домакинството: само 5% от 5548 лица, за които е събрана информация, са заминали извън домакинството по каквато и да е причина, период от време или дестинация. Повечето заминавания са извън граница (над три четвърти); вътрешната миграция изглежда се възприема като предлагаща по-малко възможности. Преобладават заминаванията за кратки периоди от време.

В сравнение с тези, които са се върнали, заминаващите в чужбина предпочитат, според информацията, получена от членовете на семейството в страната, по-скоро да остават за дълги периоди от време в чужбина: почти половината от тях са отишли в чужбина за повече от една година. В това отношение данните сякаш показват разлика между две категории лица, които имат миграционен опит: една, която заминава за кратки периоди от време от страната и се завръща и друга, която остава за дълги периоди в чужбина. Възможно е, в действителност, категорията хора, които практикуват краткосрочни заминавания да са най-чувствителни към натиска на средата за намаляване на миграцията (като например, принудителните мерки/мерките за стимулиране на завръщанията, въведени във Франция) или намаляването на възможностите за миграция (т.е. намаляване възможностите за миграция поради засилването на ефектите на икономическата криза в държавите-цел на дестинация). В настоящия контекст е вероятно да станем свидетели на временен спад в този сегмент на миграция, който се вписва по-скоро в модела на циркулярна миграция, с кратки пътувания и (може би) чести завръщания в страната.

Изследването на причините за заминаванията извън граница (за хората на възраст над 16 години), отчетливо извежда на преден план икономическите причини, най-малко що се отнася да пътуванията с продължителност от повече от шест месеца. Разбира се, изследването на мотивацията е косвено, а на дейностите за получаване на доходи в чужбина чрез труд на ниво отговори е регистрирана възможно най-висока степен на социална целесъобразност. Дестинациите на настоящите мигранти са по-ясно разграничени от тези на бившите мигранти: Италия, Испания и Франция се открояват като места, където ромското население живее в момента (трите дестинации концентрират заедно над 75% от идентифицираните мигранти). Останалите дестинации, които са изключително европейски, приемат малък процент от заминаващите в чужбина.

По отношение на възрастта, както се очаква за икономически мотивираната миграция, младите хора в трудоспособна възраст представляват преобладаващ сегмент: почти 65% от тези, които са заминали, са на възраст между 18 и 39 години; делът на изследваните лица на възраст над 50 години е нисък за мигрантите, а мигрантите на възраст над 60 години са по-скоро изключения. Интересното е, че както показват данните, свързани със

завръщането – един сравнително висок дял на тези, които са заминали (17%) са хора под 18 години. Ситуацията не е неочаквана за младото население с висока раждаемост. Като се има предвид факта, че ромите на възраст над 18 години извън страната са предимно женени, или в съжителство (над 68%), то е вероятно относително високият процент на малолетните и непълнолетните деца да се дължи на двойките, които избират да излязат извън страната. Силното присъствие на тези двойки в миграцията е вероятно повлияно от тенденцията ромите да се ангажират в съпругески отношения от ранна възраст. Близките пропорции на мъже и жени сред мигрантите са в резултат на миграцията в рамките на семейството.

Бъдещето...

Намерението да се мигрира възниква в пространство на натиск за изпреварване на процеса на миграция. Ако трябва да се съгласим, че намеренията са добри показатели за бъдещо поведение (макар че има автори, които оспорват факта, че намеренията имат способността да предсказват бъдещи действия), ценността на анализа на намеренията би се сринала под натиска на поведението. Намеренията за миграция са индикатори за началото на процес на оценка/решение, което *вероятно* би довело до миграция (заминаване извън граница). Мнозина от онези, които, в даден момент декларират такова намерение, биха се отказали от първоначалните си планове по ред причини. Безпрекословното асоцииране на миграционни намерения с бъдещи действия, води до неправилни изводи.

Поради това, настоящият текст изхожда от идеята, че намеренията дават някаква представа за процеса на вземането на решение за миграция. Намеренията са израз на негативния резултат от оценката на ситуацията „тук-там“ (без значение кое е мястото, наречено „там“) (Юго, 1981). Няма съмнение, че съществуват по-подходящи индикатори за измерване степента на неудовлетвореност на индивида със ситуацията, в която се намира. Разликата е в това, че в случая с намерението за миграция, оценката е в полза на друга локация, която в случая на пътуване извън граница, представлява различна социална система. Вземането на решение за заминаване в чужбина илюстрира усещането за липса на алтернатива за подобряване на ситуацията у дома, както и усещането за невъзможността ситуацията на индивида да се подобри чрез предприемане на вътрешна миграция. Съществуват различни нива на неудовлетвореност. Значението на намеренията за миграция е свързано с факта, че индивидът е до такава степен неудовлетворен, че напуска родината си. За други, напускането на страната не е лесно, особено при липсата на необходимите средства за осигуряване на подслон на чуждото място.

Този начин за оценка на миграционните намерения може да се счита за валиден дотолкова, доколкото мястото на произход и избраното място за дестинация на лицето, което напуска страната си, не могат да предложат необходимите елементи извън контрола на личността, които да подпомогнат контакта му с новата социална среда. В този случай миграцията е рискова стратегия/или скъпо начинание. Но, ако този феномен е добре познат (в родината),

заминаването за чужбина губи елемента на неизвестността. На ниво общност, заминаването в чужбина става част от житейската стратегия; безпроблемно приемане на заминаването, нещо като „ето така се прави“, защото „другите са направили същото“ и „беше добре/беше добре в крайна сметка“. Този начин на възприемане на заминаването обикновено е свързан с наличието на посреднически структури, като мигрантски мрежи или структури, улесняващи пътуването/престоя в чужбина. Тук не става въпрос само за заминаване, понеже „така се прави“, а също така и за наличието на начини това да стане както е обичайно; начини индивидът да намери подкрепа сред другите, с които е свързан, макар и на символно ниво (като принадлежността към една и съща етническа група).

Решението дали да се мигрира или не, е повлияно не само от разпространеността на миграцията или от несъответствието между това, което индивидът иска или има, или смята че може да има ако предприеме стратегия да мигрира. В същата степен стратегията за външна миграция може да бъде предпочетена във връзка с мерки на миграционната политика, мерки, които могат да намалят разходите и рисковете от миграцията. В историята на развитието на външната миграция в Румъния е имало такива моменти. Със сигурност, един от тях е 2007 г. присъединяването на страната към ЕС, когато правото на свободно движение даде възможност на население с ограничени ресурси да вземе под внимание този вид житейска стратегия, поне що се отнася до територията на Европа.

През 2011 г., в Румъния, която е вече член на ЕС и е една от основните страни на произход на вътрешноевропейските миграционни потоци, интересът към миграцията има определено различен смисъл, в сравнение със ситуацията от началото на 90-те години. Ако по времето, когато миграцията е била много слабо развита, намерението за напускане на страната е можело да се счита за израз на неудовлетвореност по отношение на ситуацията, в която се намира индивида, то днес нещата не стоят по същия начин. Разпространението на международната миграция прави идеята за миграция „по-близка“ и допринася за по-лесно приемане на заминаването в чужбина като начин за решение на проблемите. Намаляването на разходите за пътуване в чужбина след 2007 г., особено за ромското население, може да изиграе ролята на двигател за по-нататъшното развитие на този процес. При тези условия, не би било изненадващо по-нататъшното разпространение на намерението за миграцията в чужбина, особено що се отнася до ромското население.

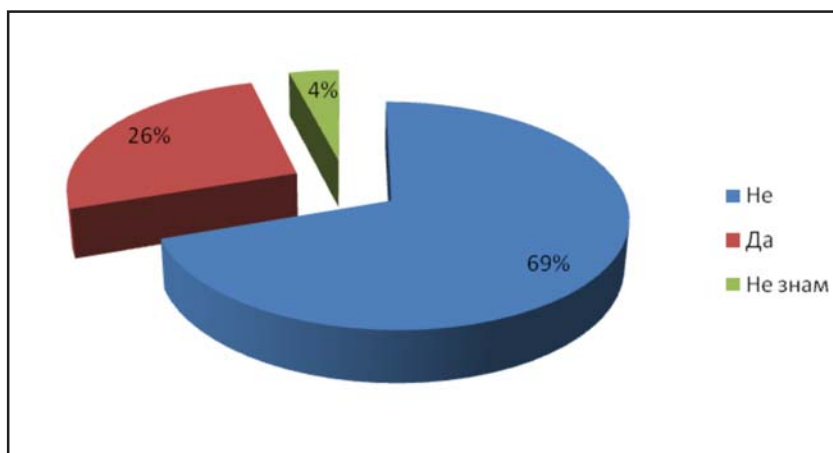
Настоящото проучване регистрира намеренията за заминаване в чужбина¹⁹ през предстоящите 12 месеца, чрез изследване на: предвидената цел на заминаването, степента на решителност на респондента (колко сигурен е по отношение на плановете си за заминаване) и вероятната дестинация.

Попитани дали възнамеряват да пътуват в чужбина през следващата година, 96% от анкетираните дават конкретен отговор. Високият процент на

¹⁹ Терминът „миграция“ подчертава определен тип пътувания в рамките на това, което може да се нарече „географска мобилност“. Поради това, че понастоящем миграцията има много различни форми, както и поради завишения интерес към пътуванията в чужбина въобще - които не могат да бъдат дефинирани като миграция - изследването регистрира намеренията за заминаване в чужбина без да налага ограничения по отношение на дефиницията за миграция, като по този начин продължава традицията на подобни изследвания, провеждани в Румъния.

дефинитивно отговорилите подсказва, че идеята за миграция се възприема като „близка“ от страна на респондентите. Както се очакваше, в едно общество, в което външната миграция е широко разпространена, отиването или не в друга страна не изглежда да е нещо необичайно за начина на живот на ромите. Животът извън граница се оценява високо (без значение точно на кое място): 27% от анкетиранияте казват, че по дена или друга причина, възнамеряват да отидат в чужбина през следващите 12 месеца. Налице е леко увеличение на този процент в сравнение с резултатите от подобно проучване, проведено преди около година (в съответното проучване, 22% са отговорили, че възнамеряват да заминат за чужбина през следващите 12 месеца) (Каче, Сорин, Преотеаса, Ана Мария; Томеску, Кристина, Станеску, Симона (изд.), 2010 г.). Разликата е твърде малка, за да заключим, че е налице възходяща тенденция, още повече, че формулировките на въпросите в двете изследвания леко се различават. Може да се заключи, че данните говорят за поддържане на едно трайно високо ниво на намеренията за заминаване в чужбина.

Графика: Намерение за пътуване в чужбина

Изглежда, че пространството отвъд румънските граници се асоциира най-вече с възможността за придобиване на материални ресурси. Ако вземем предвид лицата, които имат намерение да заминат за чужбина през следващите 12 месеца, то работата е мотив за голям процент от тях: 85%. Според очакванията, при население, което страда от липсата на ресурси, процентът на възнамеряващите да заминат за да учат е малък (1%), докато този на лицата, които свързват други цели с възможното заминаване, достига 14%. Резултатите съответстват на тези от по-горе посоченото проучване, което преди една година отчете, че в 90% от случаите основната цел на заминаването в чужбина е намирането на работа. От общия брой на интервюираните в рамките на настоящето проучване, 23% възнамеряват да работят в чужбина през следващата година и само приблизително 4% свързват възможното заминаване с друга цел.

Ако намерението за заминаване в чужбина в близкото бъдеще е относително разпространено сред ромското население, то само половината от желаещите да заминат (13% от извадката) са сигурни, или много сигурни в действителното осъществяване на подобен план. Голямата разлика може да бъде, отново, показател за липсата на ресурси/средства за относително скорошно заминаване (през следващите 12 месеца). Липсата на сигурност относно заминаването не засяга по съществен начин целта на заминаването. Независимо от това, което възнамеряват да правят в чужбина, 50% от респондентите, които желаят да заминат, са сигурни, че ще успеят да го направят.

Голяма част от тези, които са *сигурни и много сигурни*, че ще заминат за чужбина през следващата година (89%), са в състояние да посочат страната, за която ще заминат. Повечето от посочените места са европейски държави (приблизително 88%) и се припокриват с дестинациите, които вече биват свързани с ромската миграция: само четири страни събират по повече от 10% от отговорите (Франция, Германия, Италия и Испания) и само две (Испания и Италия) надхвърлят 20%.

Групирането на държавите-дестинации в зависимост от специфичната история на миграция (държави-дестинации на първата следвоенна миграционна вълна; държави-дестинации в периода от '80-те години на миналия век и скорошни държави-дестинации във връзка с вълната от разширяването на ЕС през 2004 г.), показва по-скоро балансирано предпочитание към Северна и Южна Европа (37%, съответно 46% от намеренията) и по-скоро минимални предпочитания за миграция в други държави. Ако намерението за заминаване в южна посока се отнася главно до две държави, дисперсията на предпочитанията в посока Централна и Северна Европа е много по-изразена. По-голямата част от сигурните и много сигурните в заминаването си през идната година респонденти посочват само една държава като свой избор (56%). Немалък процент от анкетираните (33%) посочват по две или три държави. Ако вземем предвид факта че, е много вероятно, посочването на определена дестинация да е свързано със съществуващи връзки в съответната държава, тогава относително високият процент на тези, които заявяват два избора относно дестинацията показва, че хипотезата за множествените връзки и циркулацията между дестинациите, заслужава да бъде взета предвид.

Ако мнозинството от населението, което желае да напусне страната през следващите 12 месеца би направило това за да работи, намерението за заминаване на работа, както се очакваше, не е хомогенно разпределено сред различните социални категории. С цел изследване на начина, по който се структурира намерението за миграция, в настоящото изследване сме поставили фокус върху намеренията за заминаване в чужбина с цел намиране на работа.

Различията в зависимост от пола са значителни: процентът на мъжете е почти два пъти по-голям в сравнение с този на жените. Резултатът съответства на заключенията от предишни изследвания върху миграцията на ромите (Каче, Сорин; Преотеаса, Ана Мария; Томеску, Кристина; Стънеску Симона, 2010 г.) и може да се свърже с традиционализма на ромското население: мъжът е главният отговорник за привличането на материални ресурси. Начинът, по който се структурира намерението за миграция при ромското население изглежда съответства на идентифицирания преди няколко години модел за цялото население в Румъния: мъжете в по-голяма степен от жените са инициатори на решението за миграция (за обсъждане на намерението за миграция с цел работа при румънското население през 2006 г. виж Санду:96-100, 2010 г.).

Таблица: Намерение за заминаване в чужбина на работа – разпределение по пол

		През следващите 12 месеца, имате ли намерение да заминете в чужда държава...да, за да работя				
		Да	Не	Не знам	Общо	брой
Пол	Мъж	30%	65%	5%	100%	533
	Жена	16%	81%	3%	100%	576

Както се очакваше, намерението за миграция с цел работа е най-силно изразено ред представителите на по-младото население: сред 50 и над 50 годишните, процентът на тези, които искат да работят в чужбина е по-малко от половината в сравнение с 10 години по-младите. Сред представителите от извадката на възраст 60 и повече години почти не се наблюдава интерес за работа в чужбина. Трябва да се отбележи, че значителна част от най-младите са готови да отидат на работа в чужбина в близко бъдеще – въпреки че са зависими от решението на родителите си да напуснат територията на Румъния, 26% от анкетираните на възраст между 16 и 18 г. имат предвид възможно отпътуване. Дали тук става въпрос за недоволството на младите хора от наличните възможности в родината, или желанието за напускане на страната е свързано с установяването на една култура на миграция, която превръща заминаването в разумен избор? Вероятно всеки един от тези два аргумента има тежест в обясняването на високия дял на непълнолетните лица, които искат да работят в чужбина²⁰.

Таблица: Намерение за пътуване в чужбина с цел работа - разпределение по възраст

		През следващите 12 месеца, имате ли намерение да заминете в чужда държава...да, за да работя				
		Да	Не	Не знам	Общо	брой
Възрастови категории	под 18 години	26%	70%	5%	100%	43
	18-29 години	29%	67%	4%	100%	325
	30-39 години	24%	72%	5%	100%	293
	40-49 години	28%	67%	5%	100%	193
	50-59 години	13%	85%	3%	100%	155
	60 години или повече	4%	96%	0%	100%	100

²⁰ Малкият брой случаи не позволява задълбочен анализ в тази посока. Дори при разграничаването между лица, които имат намерение да заминат за чужбина с цел намиране на работа и лица, които нямат намерение да заминат, процентите са леко нестабилни.

Ако намерението за миграция изглежда да е повлияно от индивидуалните характеристики като пол и възраст, то разликите в местоживеенето не внасят съществени промени в избора: независимо дали живеят на село или в града, хората в еднаква степен обмислят възможността за намиране на работа извън страната за следващите 12 месеца.

Таблица: Намерение за пътуване в чужбина с цел намиране на работа в зависимост от местоживеенето

		През следващите 12 месеца, имате ли намерение да заминете в чужда държава...да, за да работя				
		Да	Не	Не знам	Общо	брой
местоживеене	Град	21%	77%	2%	100%	420
	Село	24%	71%	5%	100%	689

Както се очакваше, опитът от свързана с намирането на работа миграция обуславя интензивността на намеренията за заминаване в чужбина: процентът на тези, които мислят в близко бъдеще отново да работят в чужбина, е три пъти по-висок от процента на респондентите, които нямат такъв опит. Тази тенденция не е специфична за ромите, а се наблюдава и в географски области с най-разнообразно население. Обясненията за това могат да бъдат търсени в посока анализ на индивидуално ниво, на ниво домакинство и на нивото на общността. Промяната в начина на живот на мигрантите (начин на живот, който в общия случай не може да се поддържа със средствата, с които завърналите се у дома разполагат), натрупването на капитал за миграция (като форма на човешкия капитал), който може да се използва пълноценно единственото чрез повтаряне на опита – това са факторите на индивидуално ниво, които допринасят за връщането на бившите мигранти в миграционните процеси. На общностно ниво, миграционната култура или натискът за запазване на позицията на домакинството в престижната йерархия у дома, в общността от която се емигрира, са обяснителни фактори за повторно участие в миграцията.

Опитът на един от членовете на домакинството от прекаран в чужбина период от време, изглежда, от своя страна, оказва влияние върху решението дали да се работи в чужбина или не. Почти два пъти по-голям е дялът на обмислящите заминаване в чужбина лица, които принадлежат към домакинствата с опит от пребиваване в чужбина. Тази тенденция, която е установена по-рано за ромското население и за румънското население като цяло, съответства на обяснението за водещата роля на домакинството при вземането на решение за миграция, в сравнение с отделния индивид.

Таблица: Намерение за пътуване в чужбина по работа и пряк опит от работа в чужбина/опит на ниво домакинство

		През следващите 12 месеца, имате ли намерение да заминете в чужда държава...да, за да работя				
		Да	Не	Не знам	Общо	брой
След 1989 г. ... работихте ли в чужбина за определено време?	Да	52%	41%	7%	100%	197
	Не	17%	80%	3%	100%	895
Някой друг от домакинството замина ли за чужбина след 1989 г.	Да	36%	59%	5%	100%	234
	Не	19%	77%	3%	100%	860

Ако в дискусията за начина на структуриране на намерението за миграция досега изобщо не бяха взети под внимание особеностите на ромското население, то таблицата по-долу изследва до каква степен решението за миграция е разпространено сред представителите на населението, които се самоопределя като роми (използваният индикатор е владееето на езика романи). Данните сякаш подсказват, че поне що се отнася до намерението, лицата които не са носители на специфични културни характеристики (не говорят езика романи), включват в бъдещите си планове работа в чужбина. Ако медийният образ на миграцията е този на традиционни ромски общности, които са се отправили на Запад – към „Обетованата земя” – поне на етапа на формулиране на намеренията за миграция това сякаш е по-разпознаваемата страна на заминаването в чужбина, но въпросният образ не дава информация за миграцията в структурно отношение.

Таблица: Намерението за пътуване в чужбина с цел работа спрямо владееето на езика романи

		През следващите 12 месеца, имате ли намерение да заминете в чужда държава...да, за да работя				
		Да	Не	99 НЗ	Общо	Н
Говори ли романи	Да	21%	76%	3%	100%	862
	Не	32%	64%	4%	100%	199

В същата категория на специфичните за ромската миграция аспекти, възприеманото ниво на дискриминация може да се счита за фактор, който стимулира създаването на план за заминаване в чужбина. Ако индивидът възприема средата, в която живее като враждебна (и степента на дискриминацията може да бъде възприета като индикатор за това), тогава реакцията на индивида може да бъде крайна, а именно, смяна на средата. Таблицата по-долу изследва подобна идея, представяйки различията между

намеренията за миграция на респонденти, които декларират че през последната година са се чувствали дискриминирани, в сравнение с намеренията тези, които не са се чувствали дискриминирани. Разпределението на отговорите показва, че лицата, които декларират, че са се чувствали дискриминирани най-малко веднъж през последната година, показват склонност към възприемането на стратегия за напускане на страната.

Таблица: Намерение за пътуване в чужбина с цел работа спрямо усещането за дискриминация у дома

		През следващите 12 месеца, имате ли намерение да заминете в чужда държава...да, за да работя				
		Да	Не	Не знам	Общо	брой
През последната година, чувствали ли сте се дискриминирани?	Не, никога	19%	76%	5%	100%	684
	Да	30%	67%	2%	100%	382

Следователно, данните показват високото присъствие на миграцията на ниво намерения в извадката: 27% от респондентите желаят да заминат за чужбина през следващите 12 месеца, а от тях 85% искат да заминат за да работят. В случая с ромското население, пътуването извън граница е свързано с икономически причини. Както и при населението като цяло (Санду, 2010 г.), намеренията за миграция са диференцирани: по-скоро мъжете, отколкото жените; по-скоро младите, отколкото старите; тези с пряк опит от работа в чужбина; членовете на домакинства, които имат представа за света извън страната чрез опита на свой представител и независимо от целта на заминаването; тези, които не говорят езика романи и наскоро са се чувствали дискриминирани "екорот" всички тези лица изглежда включват в плановете си за предстоящата година работа в чужбина. След падането на комунистическия режим в Румъния, ромската миграция се превърна в една от чувствителните теми в публичния дебат както вътре, така и извън страната. Твърде видими, пътуванията на ромите извън границите на Румъния се появяват постоянно и отново като причина за тревога, независимо от съответната реторика. Очевидно е, че при такива условия въпросите *колко* и особено, *колко в сравнение със* се повтарят непрекъснато. Налице е тревога, особено що се отнася до бъдещето.

Що се отнася до въпроса колко, сравненията (където са възможни) изглежда показват едно стабилно, относително високо ниво на намеренията за заминаване в чужбина сред ромското население за настоящия период (2007 г., 2010 г.), (Флек и Ругиниш, 2008 г.); (Каче, Сорин; Преотеаса, Ана Мария; Томеску, Кристина; Стънеску Симона, 2010 г.). Проучванията оценяват наличието на намерения за миграция сред населението някъде между една четвърт и една трета. Това ниво индикира процес на приемане на заминаването в чужбина като начин за решаване на проблемите, с които се сблъсква ромското население (от тук идва високият процент на желаещите да работят в чужбина). Плановете за миграция не са пропорционални на броя на действителните заминавания от страната поради липсата на средства. Малко вероятно е процентът на заминавания в чужбина да нараства значително през следващата година, въпреки регистрираното високо ниво на намеренията.

На въпроса *колко в сравнение със*, настоящето проучване не може да се предложи отговор поради това, че извадката не включва не-ромско население, данните за което да послужат като база за сравнение. Предходни изследвания, които са използвали подобни извадки (Флек и Ругиниш, 2008 г.), могат да се приемат като отправна точка за дискусия. Ако намерението за заминаване в чужбина при ромското население е считано за по-силно изразено в сравнение с данните за не-ромското население, то е възможно това да се дължи на по-късното включване на ромското население в миграционните процеси. Не само е възможно, но е и вероятно ромското население да бъде по-силно заинтересовано от възможността за работа в чужбина, отколкото не-ромите като цяло, но тази разлика би могла да се дължи на относително късното откриване на международната мобилност от страна на ромското население (виж частта “Онези, които са били там и са се завърнали” по-горе).

Дискусия

Данните сочат постепенно нарастване на включването на ромите в процеса на свободно движение на хора (международна миграция) след 1989 г., с намаляване на и рисковете, свързани с пътуването извън границите на Румъния, по-специално в рамките на европейското пространство. Датата 1 януари 2007 г. изглежда е отключващият момент за задействане на задграничните пътувания на румънците. Мотивирана от икономически потребности, миграцията на ромското население по време на пост-комунистическия период се характеризира с липса на необходимите ресурси за заминаване. Тази ситуация вероятно води до ограничени случаи на миграция, характеризиращи се с много лоши условия за пребиваване в чужбина. Ако честите завръщанията показват кратки периоди на пребиваване в чужбина (преобладаващо с продължителност под три месеца), данните за заминалите в чужбина лица подсказват един по-скоро по-дълъг престой. Защо е така? Обяснението вероятно е свързано с намаляването на сегмента на циркулярно мигриращите (заминавания за кратки периоди, последвани от завръщане) във връзка с актуалните неблагоприятни условия и среда, в които се осъществява на практика свободното движение на хора. Скорошните събития в някои европейски страни (мерките за експулсиране, предприети във Франция през лятото на 2010 г.) и икономическата криза, представляват процеси, които биха могли да стимулират/упражняват натиск за (временно) излизане на индивидите от процеса на международна миграция. Това заключение е в синхрон с проучванията върху завръщащите се в Румъния емигранти (виж Стоичу, 2011 г.), които подсказват, че под въздействието на глобалната икономическа криза, емигрантите, които са заминали наскоро, вече са се завърнали в страната. Фактът, че на ниво домакинство е налице тенденция е за предприемане на пътувания в чужбина и оставане в приемащата страна, може да подсказва наличието на една по-скоро преходна ситуация, със завръщане към предишните модели на миграция в случай, че неблагоприятните условия за свободно предвижване изчезнат.

Заминаванията в чужбина се отнасят до малко на брой европейски държави: Италия, Испания, Германия и Франция са предпочитани дестинации. Те са

дестинации на бившите имигранти, държави, в които живеят сегашните имигранти и към които се насочват предпочитанията на тези, които обмислят заминаване извън границите на Румъния.

Дори ако намеренията за заминаване за чужбина сред ромското население останат на високо ниво, несигурността, свързана с емиграцията (голямата зависимост от контекста) и липсата на средства за придвижване, намаляват шансовете за осъществяването на тези намерения в реалността.

Библиография

- Каче С., Преотеаса А,М., Томеску К., Стънеску С. (коорд). 2010г. Легалност и равнопоставеност на трудовия пазар за ромските общности, Букурещ, Експерт. Флек, Габор и Ругиниш Косима (ед). 2008 *Ела по-близо. Ромското включване и изключване в днешното румънско общество*, Букурещ: Human Dynamics
- Матрас, И. (2000). Romani migrations in the post-communist era: their historical and political significance. *Cambridge Review of International Affairs* , 13 (2), 32-50.
- Рейниерс А. (2008). La mobilite des tsiganes en Europe: entre fantasmes et realites. *Hermes* , 51, 107-111.
- Рейниерс А (1993). La troisieme migration. *Etudes Tsiganes* , 1, 60-67.
- Рейниерс А (2003). Migrations tsiganes de Roumanie. On D. Diminescu, *Visible mais peu nombreux. Les circulations migratoires roumaines* (pg. 51-64). Paris: Editions de la maison des sciences de l'homme.
- Санду, Д. (2010). *Социалните светове на румънската миграция в чужбина*. Яши ,Полиром
- Санду, Д. (коорд.).(2007). *Временното пребиваване в чужбина* Букурещ: Фондация за Отворено Общество.
- Стоичу В. (коорд.).(2011). *Impactul crizei economice asupra migrației forței de muncă românești*. Въздействие на икономическата криза върху миграцията на румънската работна сила Букурещ: Фридрих Еберт Стифтунг.

Казуси

*Алина Бърсан, Ралука Хириан
(Метро Медия Трансилвания)*

ОБОБЩЕНИЕ

В основата на петте избрани казуса от петте ромски общности стоят препоръките, дадени от лидери от общността във връзка с успешен миграционен опит на други представители на въпросната общност. Структурата на всеки случай започва с кратко описание на някои от характеристиките на общността и продължава с анализ на конкретния пример за ромска миграция.

Първият избран казус е от общността на „румънизираниите“ роми от Флореш, село включено в бъдещата зона на метрото на гр. Клуж, намиращо се на 7 км. разстояние от града. Общият брой на населението на селото, което е общински център, е около 19.000 жители. От тях около 1.500 са роми, обитаващи една компактна зона, състоящата се от 600-700 човека, но и зони, в които румънците и ромите живеят заедно. Около 10% от членовете на тамошната ромска общност са заминали в Англия – за Лондон, като тук става въпрос за временна миграция, преминала в полу-постоянна. Представителите на общността започват да емигрират през 1997 г. а в момента има над 150 роми, които са заминали с цялото си семейство, имат работни места, живеят под наем и децата им са записани на училище в страната на местоназначение. Повечето от тях са си легализирали престоя с помощта на роднини, пристигнали преди тях. Като период от време на миграционния опит, избраният случай (Раду) представлява един пример от втория период на първично проучване на Европа (1996-2001 г.).

Според данните от кметството, нивото на миграцията при румънската общност от Флореш е по-високо, отколкото при ромите; около 20% от румънците са емигрирали в Англия и Франция. Миграционните маршрути на двете общности са обаче ясно разграничени; основната миграционна група (румънците) е представена от млади хора с висше медицинско образование, които са заминали във Франция и Англия, недоволни от условията в страната.

Вторият случай визира ромската общност от село Петрилака, община Куч (намираща се повредата на пътя между Лудуш и Йернуц), окръг Муреш. Това е бивша общност на роми мечкари, понастоящем смесена от гледна точка на родовете (дошли от различни зони на Трансилвания), едно село, в което общността румънци е намалявала постепенно, а общността роми се е увеличила успоредно с това. Понастоящем, от общото население на селото, състоящо се от 640 жители, около 260 са роми, като те живеят компактно в зоната „Дупъ Вале“. Ромите от Петрилака са започнали да мигрират след 2004 г. към Франция, в Париж, Марсилия и Тулуза. Понастоящем, преценките са, че около 50% от ромите са заминавали най-малко един път в чужбина. Става въпрос за временни миграции, в рамките на най-много три месеца, като през това време те живеят в изоставени

жилища, без легални работни места и без право на пребиваване. Тези заминавания, последвани от завръщания, представляват типичния маршрут на всички роми мигранти от местността, включително на Дору, избраният герой в казуса. Като период на включване, този казус е типичен за миграционната вълна след вдигането на визите. Що се отнася до ромската общност от Петрилака, не можем да говорим за международна миграция, тъй като по-голямата част от населението са възрастни хора, които се занимават със селско стопанство.

Общността от квартал Дудещ е част от градска община Фетещ, окръг Яломица, и е една стара общност калдараши, състояща се от около 1.400 жители, чиито членове са започнали да мигрират от 1991 г. към Югославия, а после към Гърция и към Турция. В квартала живеят предимно роми, следователно не-ромската общност се простира върху територията на останалата част на градската община Фетещ. Преценява се, че 10% от членовете на ромската общност са заминавали най-малко един път в чужбина, тоест около 200 човека, като основната им цел е била да работят временно. Житейският разказ на Михай може да бъде включен като период в миграционния етап 1991-1996 г. – периодът на първично проучване. Доказателство са и трудностите, които е срещнал субектът, който е преживял един сложен опит от тази гледна точка. Това е една от най-интересните перспективи върху миграцията, погледната като житейски опит, но и като един постоянен баланс между разходите и ползите.

Общността от село Корну де Сус, община Думбрава, окръг Прахова е стара общност от мечкари, установени тук още през 1400 г. Тя се намира на 15 км. от Плоещ, по пътя за Бузъу. Селото обхваща една компактна зона, обитавана от роми в центъра на местността. Общото население на местността Корну де Сус, така както се вижда от преброяването от 2002 г., е 911 жители, от които 6% са роми. Относно дела на ромската общност от местността, преценките обаче варират много: представителите на местните власти (помощник-кмет и експерт по проблемите на ромите) декларират, че при последното преброяване като роми са се самоопределили около 15 човека, но той уточнява, че всъщност ромите са 700-800. Външната миграция в рамките на ромската общност е започнала преди 2000 г., а след тази година са били чести заминаванията към Испания, Франция и по-малко към Германия. Преценките на респондентите показват, че около 60 роми са работили в чужбина, като повечето са се завърнали в общността и само 10 човека са останали за постоянно. Следователно става дума за временна миграция, базирана на дейности, докарвалите приход. Относно общността на не-ромите от селото, броят на заминалите е доста по-малък, преценява се че е от около 15 човека, които са заминавали с легални договори, без да има някаква предпочитана дестинация, но миграционни им маршрути са различни от тези на мнозинството от населението. Избраният респондент, Шефан, е преживял сложен миграционен опит, който не отразява модела на миграциите от ромската общност, заминавайки в повече страни (Израел, Германия, Италия), на база легални трудови договори, получени чрез фирми-посредници и намерени по данни от Службата по трудова миграция към Министерството на труда в Румъния. Първото заминаване е било през 1994 г., а общо респондентът е прекарал почти 10 години извън страната.

Общността на зона Беряска от гр. Пloeщ е съставена от множество традиционни родове роми. В този краен квартал на гр. Пloeщ живеят около 800 роми и 1200 румънци. Дестинациите на ромските мигранти от Беряска са Испания, Италия, Белгия, Ирландия. И в случая на тази общност говорим за временна миграция, със заминавания за кратки периоди (най-много за 5 месеца) и завръщания, но и за случаи, в които миграцията се е превърнала в полупостоянна. Тези, които са заминали, са успели да си закупят жилища в страните на местоназначение. Броят на ромите, които са мигрирали в чужбина е около 200 човека. Относно поведението на миграция на общността не-роми от същия квартал, дестинациите са подобни; броят на румънците, които са заминали най-малко един път в чужбина за да работят, е около 300 човека; въпреки че съществуват взаимодействия между двете общности, що се отнася до миграцията, маршрутите са отделни, заминава се с посредничеството на различни мрежи и местата на местоназначение са различни. Избраният случай е на една представителка на рода катунари, Елена, която е мигрирала през 2003 г. към Германия за да работи временно. Оттогава, в течение на осем години, тя работи няколко месеца в годината на едно и също работно място в Аугсбург - Германия, с перспективи да остане там постоянно. За разлика от останалите случаи, тук говорим за индивидуален миграционен маршрут, реализиран без помощта на групата или на общността, към която се принадлежи.

За всеки от казусите интервютата са визирали редица аспекти, които описват миграционния опит от множество перспективи:

- Описание на общността, към която принадлежи индивида
- История на заминаванията в чужбина
- Ситуацията на индивида преди първото заминаване в чужбина
- Последователен опит от пребивавания в чужбина
- Оползотворяване на миграционния опит
- Планове за бъдеще
- Оценка на жизнения стандарт
- Професионален статус и планове за работа

Уточняваме, че имената на респондентите, които са ни разказали житейските си истории са измислени. Респондентите са избрани на база на идеята за задълбочено изследване и описване на миграционния опит на пет индивида и връзката му с професионалния им статус. Петте лица са селектирани от пет *различни* ромски общности (по едно лице за всяка общност), като общностите споделят две общи характеристики: те са *компактни* или *смесени* ромски общности, и са общности, които имат богат *миграционен опит*.

На нивото на ромската общност, използваният критерий за избор на субектите за дълбочинните интервюта е бил „успешният миграционен опит”, така както го възприемат неформалните лидери на общността. За всяка една от петте общности са били изисквани по три препоръки за лица, присъстващи в общността, които лидерите или влиятелните хора приемат за „успешни мигранти”, без да е зададена дефиниция за успешен мигрант. Избраните истории са базирани на единомислието на тези лидери относно подходящите лица според определените критерии, като те са предоставили и кратка обосновка за направения избор.

I. Казус ФЛОРЕЩ, окръг КЛУЖ

Общност

Историята на ромската общност от Флорещ е тясно свързана с тази на селото като цяло. То се намира в непосредствена близост до община Клуж Напока (на 3 км. разстояние). Във Флорещ живее относително голяма ромска общност, която към момента наброява около 2000 души (по данни на представителите на местните власти). Става въпрос за нетрадиционна общност на „румънизирани“ роми, като някои от членовете ѝ живеят на групи (компактно - в зона „Суб Пъдуре“ – б.п. в превод: „Под Гората“), а останалите частично са се смесили с другото население. Ромите от Флорещ, подобно на останалата част от жителите на селото, са работили по време на комунизма в големите фабрики на Клуж (Карбоким, Технофриг, Униря), като общата работна среда е била съществен фактор за създаването на стабилни връзки между двете общности. Въпреки това, характеристиките на компактна общност не са загубени. Според представителите на общността, някои от аспектите на настоящата реалност в селото засягат ромите в по-голяма степен: възможностите за намиране на работа (малки шансовете за назначаване), трудностите за запазване на работно място, липсата на ресурси, свързани с развитието на селскостопанска дейност.

От тукашните, повечето са работили в “КАРБОКИМ”. Например, съпругата ми, аз, работих в “Арматура”, в леярната. Бях леяр-формовчик. Имам диплома за леяр-формовчик. Така че, тези цигани не са от онези, които просят, да се занимават с далавери, със злато, с други неща... Те бяха романизирани цигани. Те бяха свикнали да работят. Сега, след Революцията, разбира се, че първите, които бяха уволнени са ромите ... (Местен съветник по проблемите на ромите)

Анкетираните оценяват факта, че ромите от Флорещ живеят добре, в сравнение с други ромски общности, но и в сравнение с мнозинството от населението – главно поради факта, че „са свикнали да работят“ и че повечето домакинства имат доходи. По отношение на жилищните условия, много от старите къщи на ромите са били ремонтирани от собствениците и са заменени от тухлени или сгради от итонг, всичките с достъп до комунални услуги (вода, електроенергия, газ, канализация). Също така, главният път в общността е бил ремонтиран от местните власти, като тази година предстои да бъдат ремонтирани и второстепенните пътища.

Повечето живеят в къщи. По времето на Чаушеску са имали апартаменти, но след като бяха уволнени от работа, те бяха принудени – понеже нямаше как да си плащат сметките... След като са били уволнени от работа, всеки си е продал жилището в блока и всеки си е направил къща. (Местен съветник по проблемите на ромите)

Въпреки че в момента има недостиг на работни места, основните развивани дейности през последните години са в сферата на строителството, „зидарията” – работа, която е вървяла добре по време на строителния бум.

Основният работодател в местността е „Авикола” – птицеферма, в която са работили повечето роми, както мъже, така и жени, и където в момента са назначени както роми, така и румънци от селото.

По преценка на местния съветник по проблемите на ромите, активното население в общността е около 30%, като има и голям брой пенсионери, бивши работници в предприятията, упоменати по-горе – много от тях пенсионирани даже на сравнително млади години по разпоредбите на предходното законодателство (право на пенсия се е придобивало на базата на отработените години трудов стаж). Това е ромска общност, в която жените са били и все още са наети на работа, макар че сега имат по-малко шансове в сравнение с жените от мнозинството.

Колкото до образованието, повечето възрастни от общността имат основно образование или са завършили най-много гимназия, или професионално училище. Само един човек от общността има висше образование.

Сега, напоследък, честно ви казвам, те няма къде да работят. Ходят, горките жени, идват една сутрин – ако искаш да провериш за себе си – има място където стоят, идват работодателите и им дават работа. Сега, с това ново законодателство, не само че работодателите не ги вземат на работа, само работници, само така... Работят на ден. Сега стоят в къщи, нямат работа. (Местен съветник по проблемите на ромите)

Разбира се, работеха и жените от общността, и жените. Казах Ви, ние не сме цигани от тия медникари, ние не сме цигани от тия, мечкарите или... нямаме даже и традиционна носия. Ние сме точно като румънците. (Местен съветник по проблемите на ромите)

Динамиката на миграционния опит на общностно равнище разкрива един модел на заминавания в чужбина, които са започнали през 1997-1998 г. Като цяло, можем да характеризираме миграцията на ромската общност от Флорещ като временна миграция, която е преминала в полу-постоянна. Тя е подкрепена главно от общностна мрежа, но може да бъде диференцирана в зависимост от два периода: този, преди либерализацията на границите и този, след отпадането на визите. Тъй като повечето хора са заминали на стабилна работа, не може да се говори за зачестен миграционен ритъм с поредица от завръщания, а само за посещения в общността, от която произхождат, по време на ваканции или отпуски.

Заминаванията в чужбина са започнали през 1995-1996 г., когато три лица от ромски произход са поискали виза за Индия и са си купили билет за там с прекачване в Лондон. Слезли са в Лондон и са си останали там и до ден днешен.

В последствие, те са поискали политическо убежище и така са легализирали пребиваването си в Англия. Техният пример е бил последван и от други в следващите години:

Заминаха за Англия. Един от тях замина, той имаше и легални документи в Ирландия. Имаше разрешение за пребиваване, всички документи – моят шурей. Той е там от 1995-1996 г. с цялото си семейство. Тогава не бяха отворени границите и ще Ви кажа как замина. Първия път замина с билета за Индия, с прекачване в Лондон. Те си взеха билет за Индия с прекачване в Лондон и в Лондон поискаха убежище. Самолетен билет до Индия, с прекачване в Лондон. От Лондон не са заминали по-нататък за Индия и са поискали политическо убежище. Получиха политическо убежище и тогава... За една година или шест месеца, примерно – толкова време им подготвяха документите от оня Ноте Офисе, както се казва. (Местен съветник по проблемите на ромите)

Това първо заминаване от общността е отворило пътя за един постоянен миграционен поток в следващите години със същата дестинация – Лондон. Не е уточнено много ясно от къде е било взимствано това решение за миграция с виза за Индия, но това е била процедурата, от която са се възползвали първите, които са заминали: тези истории са се разчули, разпространявали са се, разбрало се е, че става по този начин. Първите заминали от общността не са имали нищо предварително подготвено в мястото на дестинацията, така че са преминали през период на търсене, докато са си легализирали положението и са си намерили работно място; след това са си докарали и семействата.

Заминаха сами, докато си оправят положението, докато си наемат жилище, докато... Хората от Ноте Офисе им дадоха жилище, дадоха им храна, дадоха им всичко: и телевизор и хладилник и джобни пари и всичко. После те си намериха работа, след това... Тогава си докараха и семейството. (НА КАКВО ОСНОВАНИЕ СА ИСКАЛИ ПОЛИТИЧЕСКО УБЕЖИЩЕ?). Причините, знаете и Вие, че само така можеш да получиш политическо убежище, само на политическа основа... (Местен съветник по проблемите на ромите)

Искали сме политическо убежище, така, така, и ни разрешиха... Ами, исках политическо убежище 'щото съм циганин. И истина е че съм циганин, това е истината, не мога да кажа че съм румънец или унгарец, понеже съм циганин. (Мигрант от общността)

След този първоначален миграционен опит, от 1997 г. насетне постоянно се предприемат заминавания в чужбина, но само към тази дестинация – Англия, на база връзките с първите трима, заминали първоначално. Предполага се, че в момента в Англия има 40 семейства от ромската общност от Флорещ, което означава около 150 човека.

Повечето от заминалите за Англия работят в строителството. Жените също работят, в хотелите, главно като камериерки. Всички деца на заминалите семейства ходят на училище в Англия, като респондентът отбелязва, че помощите,

предоставяни от държавата за отглеждането на деца, представляват съществена финансова помощ за семействата във Великобритания.

Колкото до финансовата помощ, от която всеки е имал нужда за заминаването, представителите на общността казват, че тя не е била проблем: имайки предвид, че повечето са работили по време на комунизма и след Революцията, много от тях или са имали спестени пари, или са взели назаем от роднини, приятели, и са върнали парите след един месец работа в Англия. Друго решение е била помощта от роднините, които вече са се намирали в Англия:

Имаше много такива, които заминаваха, като казваха на шофьора да ги закара и че ще му платят там, или по друг начин. Или са вземали назаем от познати, от роднини; аз самият съм помогнал на мнозина! Всеки беше работил и всеки е заделил по нещичко, нали така? Ето така заминаха. Или, тези които нямаха пари – взеха назаем и после пратиха парите и... Помогнах на толкова много, които заминаха... (Местен съветник по проблемите на ромите)

Следователно всички, които са заминали след онези тримата, са заминали „на сигурно”, с осигурено работното място и жилище. Всички, които са заминали за Англия са си узаконили положението, всички имат документи, и работят легално.

Най-често причините за заминаването на преселниците са свързани с трудностите, с които се сблъскват в страната, най-вече във връзка с намирането на работа: ромите от Флорещ не се занимават със селско стопанство, нямат селскостопански терени, а шансовете им за назначаване на работа са намалели чувствително, от една страна поради икономическата криза, а от друга страна във връзка с новите мерки против нелегалната работа и дискриминационното отношение на работодателите.

Избраните дестинации за емиграция са Англия и Унгария. Имайки предвид, че много хора от общността се самоопределят като унгарски цигани и че говорят унгарски език, Унгария е представлявала достъпна дестинация за сезонна, временна работа (в селското стопанство или строителството), или е била възможност да се излезе от страната с унгарски паспорт. Унгария е представлявала алтернативна дестинация най-вече до момента на вдигането на визите з останалата част от Европа.

Но по отношение на честотата на заминаванията, главната дестинация е Англия, страна в която са се установили постоянно, съгласно преценките на представителя на местната обществена власт, около 10% от членовете на общността (имат работно място, живеят под наем, всички деца на тези семейства ходят на училище, научили са английски език, връщат се в Румъния само за кратки периоди – ваканции и мислят да се завърнат за постоянно само в по-далечно бъдеще). Местният съветник уточнява, че е имало няколко човека, които са заминали в Италия и често са се завръщали в страната, но които в крайна сметка

са стигнали пак в Англия. Според оценките, около 30% от членовете на общността са излизали поне един път от страната (тук са включени и сезонните миграции към Унгария). Мигрантите са заети основно в строителството и в малка степен в селскостопанския сектор.

Повечето от тях са занаятчии, но нямат квалификация, диплома. Занаятчии са – строят, редят паркет, боядисват, всякакви работи; но нямат квалификация. Понякога се връщат по време на празници или ваканции. Да, разбира се. Виж, примерно, за Коледа много от тях се връщат у дома. На 5 януари се върнаха обратно, понеже са си взели билет отиване-връщане и е имало фиксирана дата, на която да се завърнат обратно със самолет. (Местен съветник по проблемите на ромите)

Колкото до миграцията сред мнозинството от населението, има случаи на румънци и унгарци от общността, които са заминали за Англия, но ако става въпрос за сравнение, тази дестинация е характерна по-скоро за ромската общност.

Също така, на нивото на двете общности в селото съществуват отношения за взаимопомощ, като се споменават случаи за роми, заминали с пари назаем от приятели румънци, от бивши колеги, които винаги са били високо ценени от заминаващите в чужбина:

Нямаше пари да замине за Англия и той му помогна, даде му парите; човекът работи и му върна парите. Да, това момче му помогна. Даде му пари и човекът, след като работи, му върна парите, понеже са семейни приятели; и тогава разбира се, че са си помагали взаимно. (Местен съветник по проблемите на ромите)

Миграционният поток продължава и сега, в зависимост от възможностите за работа, които живеещите вече в чужбина идентифицират:

Сега зет ми каза, че му трябват десет човека, но след Великден. Каза ми да ги изпратя защото им е намерил работа; но само ако са добри майстори. Бояджии, които да знаят да полагат теракот, фаянс... че има един хотел, който се строи. Ами знаете и Вие, от тук заминават един след друг: вижда че са работници като хората, добри майстори са. Все едно да дойда при тебе и да ти боядисам стаята и после да дойде твой приятел и да му хареса; така се случва и оттатък, нали? (Местен съветник по проблемите на ромите)

По-важна отколкото помощта при заминаване е помощта, оказана на място, в чужбина: при заминаване трябва да имаш минимум 400 лири, плюс сумата за транспорт, които стигат до получаването на първата заплата. За тези, които заминават, от изключителна важност е помощта, предлагана от познати или роднини там, било то за намиране на работа, било то за решаване на проблема с необходимите документи за легално пребиваване.

Трябва да имаш около 400 лири, когато заминаваш за Англия... докато...знаеш... Нали? Минимум 400 плюс билета ... Докато започнеш работа, нали? Така е заминал и моят зет. Само че жената, която му е помогнала, една моя леля, не му е взела и стотинка за наема, че нямаше... Ако плащаше... В замяна аз и помагах за други неща. Не, нямаше трудов договор. Той отиде и си намери работа по обява във вестника. Купуваше вестника, четеше обявите и си пращаше автобиографии и другите неща и ходеше на интервюта. Имаше един приятел, който познаваше хавата там и той му помогна... Наистина, направи му всички документи, легализира ги, всичко направи и човекът си е намерил работа сега...

Историята, която беше препоръчана от лидерите на общността от Флорещ за да демонстрира пример за успех, се отнася за един от първите имигранти във Великобритания, който, по всеобщо мнение, е добре финансово осигурен там. Раду напуска Румъния през 1998 г. с виза за Индия, със самолетен билет с прекачване в Лондон. След като каца в Лондон, той отправя молба за политическо убежище, получава го и понастоящем живее там с цялото си семейство, като работи на едно и също място вече от над 10 години. Интервюто с него е направено по време на престоя му в Румъния по повод на Великденските празници.

Миграцията като шанс за започване на нов живот

Име на респондента: Р. И.

Възраст: 52 години

Образование: гимназиално

Местожителство в Румъния: с. Флорещ, окр. Клуж

Страни, в които е работил респондента: Англия

Дата на първо заминаване в чужбина: 1998 г.

Продължителност на пребиваването в чужбина: 13 години

История на пътуванията в чужбина

Миграционният опит на интервюирания се ограничава до една единствена държава – Англия, закъдето Раду заминава през юни 1998 г. за да работи и откъдето не се е връщал изобщо за период от десет години (защото не е имал документи). Връща се у дома през 2008 г. на гости, а след това само по време на ваканции или отпуски. Пребивавал е тринадесет години в Лондон, има 10 години трудов стаж на настоящото си работно място и няма желание да мигрира в друга държава, защото е изключително доволен от настоящото положение.

Ситуацията преди първото заминаване в чужбина

Подобно на повечето хора от общността, Раду е завършил основно образование (до осми клас) в училището във Флорещ. Не е можел да продължи с ученето – „такива са били условията”. Тъй като произхожда от бедно семейство, с шест братя, за които се грижи един родител, Раду е трябвало да се включи в грижите

за семейството при навлизане в юношеска възраст. Така Раду започва да работи на шестнадесет години в една фабрика за обувки, където придобива професионална квалификация:

Работех в Клужана, но прекратих работата там, защото участвах в курс за квалификация. Работех в минералното кожарство. Баща ми е работил там и казах на стария „Няма ли да говориш там, да ме пратиш и мен на работа? Да ти помогна с каквото мога.“ Баща ми е попитал, аз завърших училище и отидох там, защото нямаше възможност да карам по-нататък. И започнах работа директно в Клужана. Точно така, в Клужана, на 16 години, а понеже няха право да работя на 3 смени, баща ми се е подписал за мен.

Във фабриката за обувки Раду е работил до 19 годишна възраст, когато е бил взет в казармата, където не му е било много трудно, защото „*нак стария ме уреди да карам казармата тук, във Флорещ*“. След казармата е работил още една година в Клужана, а после е почнал работа в една птицеферма в околността – промяна, която той е искал заради по-добрите условия за работа.

По отношение на трудовия опит, преди заминаването в чужбина Раду е натрупал четири години трудов стаж във фабриката за обувки и тринадесет години трудов стаж във птицефермата, последвани от още четирнадесет години трудов стаж в Англия. Следователно, преди 1998 г., когато за пръв път заминава в чужбина, респондентът е работил в местната птицеферма, където е натрупал 10 г. трудов стаж като неквалифициран работник.

Условията по време на заминаването му не са описани непременно като неблагоприятни: *беше добре и тук, имахме каквото ни трябваше, не мога да кажа че ни беше зле тук... работих, имах работа, имах всичко... беше малко по-зле, защото няхахме толкова средства, че да си позволим това-онова... размислих и заминах оттатък.*

Когато заминава за Англия, Раду е на 38 години и е бил повторно женен с четири деца от втория брак. Най-голямото дете е било в 5-ти клас. С втората му съпруга са се оженили през 1990 г., били са заедно от осем години, когато той е заминал за Англия. Съпругата му е останала да работи в птицефермата в продължение на три години след като той е заминал за Англия. По-късно, след три години, Раду си е завел в Лондон и съпругата.

През 1998 г., когато Раду пристига в Лондон, там вече е имало още трима роми (първите трима, заминали първоначално по същата процедура, с виза за Индия), следователно Раду спада към категорията на „откривателите на пътища“. Както декларира и респондентът, заминали са за да работят временно в чужбина, без никакъв много добре подготвен план; следователно е ставало въпрос за решение за временно мигриране, с

проучвателна цел, а не непременно окончателно напускане на страната. Това, което произлиза много ясно от думите на интервюирания е настойчивостта, с която се отнася към нуждата да има работно място и начина, по който се дистанцира от групите роми, които са мигрирали в последствие в Европа за да получат пари от нелегални дейности.

Опитът от пребиваването в чужбина

В основата на решението на респондента да замине е желанието/намерението „да си изгради по-добър живот”. Конкретната причина за решението е свързана с предишното му работно място – птицефермата, където той губи работата си. Изборът на дестинацията произтича от примера от предходните заминавания от общността. При вземането на решението са участвали най-вече членовете на семейството (братът, който вече е бил заминал в Лондон със семейството си) и това е основната причина за избора на дестинацията.

*Ами, реших че... какво? **Отидох да си направя по-добър живота, това е истината – че всички хора заминават за да си направят по-добър живота.** Тук, при нас нещата вече са изпуснати от контрол, това не става, онова не става... Имам си работата, заплатата, там работя легално. Работя на един кран, товаря тирове, много е... върви добре там работата... И сега чакам, понеже съм стоял там толкова години, да получа право на пенсия, за това се боря.*

Основната причина за престоя в дългосрочен план е натрупването на достатъчно години трудов стаж за получаване на пенсия от британската държава. Както и първите мигранти, Раду е ползвал метода на заминаване с туристическа виза за Индия със самолетен билет с прекачване в Лондон:

Никой не ми е помогнал, отидох до, как му викат... в посолството в Букурещ и си уредих виза за Индия. Избрах Индия защото имаше прекачване в Лондон. И там поисках политическо убежище, това е истината. Поисквах политическо убежище, така, така, и ми го предоставиха... Ами поисках политическо убежище защото съм циганин. И е истина, че съм циганин, това е истината, не мога да кажа че съм румънец или унгарец, понеже съм циганин.

Относно самата процедура, Раду признава, че е говорил с приятели и е чул, че съществува добър метод за емигриране. Постъпил е, следователно, по модела на едни познати, които са заминали първоначално така. Единият от първите трима, заминали от общността, е бил точно брат му:

Работех, за да поискам политическо убежище в Англия, когато пристигнах там, ми дадоха да попълвам един формуляр, нали знаеш... Дадоха ми да попълвам накъде отивам, но аз не можех да се измъкна, защото след няколко часа самолетът от Англия заминаваше за Индия. И ми дадоха да попълвам един формуляр и аз го попълних. И когато слязох от самолета, те ме попитаха: „Господине, откъде сте?“ – „От Румъния“, „По какъв повод сте тук“ - „Господине, желая да поискам политическо убежище“. И ми дадоха политическо убежище. Понеже тогава се даваше.

За една година ми даваха социални помощи, живях с тяхна помощ – колкото ми дадоха, платиха ми квартира, дадоха ми всичко. Те ми дадоха временно жилище, те платиха. И това беше, след това ми дадоха право да работя, отидох на работа и работих.

За да имам пари за пътуването си продадох мебелите, продадох си мястото... земята, която имах тук... тук имам къща, направих си нова къща. Преди, при моята къща, където е онази малката къщичка, имах моето място... продадох го за 7.000 тогава, не знам колко бяха онези пари, продадох си мебелите, имах „белведере“, продадох го, събрах парите и заминах.

Едно от предимствата, които е имал при заминаването си, е било това, че брат му е бил вече там от една година. Докато получи право на пребиваване, Раду се е възползвал от неговата помощ:

Е, след това, когато поисках политическо убежище, те ми осигуриха жилище. Когато пристигнах, се настаних при моя брат и останах там около един месец... Да, разбира се че стоях, един месец. След това отидох и си подготвих документите, подадох си... Молбата за политическо убежище я подадох още на летището, когато пристигнах. Ами, изпратиха някои формуляри по пощата, защото трябваше да ги попълня и те изпратиха всичко. Аз не знаех английски, но моята снаха знаеше и тя ми помогна да попълня всичко. Да, отидох с нея където трябваше, подадох ги и те ми казаха да отида и да чакам вкъщи. А там всички документи идват вкъщи по пощата, не трябва да ходиш да...

Справянето с бюрокрацията в Англия се е оказало много по-лесно, отколкото в Румъния. Цялата процедура е възприета като много проста:

Хиляда пъти по-лесно.. Когато отидох на интервюто за получаване на политическо убежище, отидох там и повече не се наложи да ходя никъде. Отидох на интервю за жилище.. Отидох и поисках място, където да живея. Там има определени условия, те имат условия, които трябва да се спазват; те ти казват какви са условията, условия, на които мигрантът трябва да отговаря. Те се подсигуриха, че отговарям на всички условия.

През 2002 г, след три години престой в Лондон Раду е успял да доведе и съпругата си. Децата са оставени вкъщи, с майката му, защото „*бяха малки, останаха с майка ми*”. След около 4-5 години и децата са били доведени в Англия – когато са били вече на подходяща възраст за да работят.

Работата в чужбина

Първото му работно място е било в един парк за разглобяване на коли. За Раду условието за успех е наличието на работа и той твърди, че не си е мислил да остане където и да било без да работи. Мрежата от приятели е помогнала отново за намирането на тази първа работа, където Раду е работил три години, след което, отново чрез приятели (роми, румънци, но и англичани) си е намерил ново работно място, на кран, където работи и сега. Интересно е усилието, положено от Раду да привикне колкото се може по-добре към двете работи, най-вече при положение, че отначало не е знаел английски език.

Първоначално работих в един парк за разглобяване на коли. Разглобявах гуми, радиатори, каквото ми казваше собственика да смъквам от колите.

Вървеше много добре. Ако работиш, навсякъде е хубаво, ако не работиш, не се справяш, ако работиш – имаш пари, ако не... Първата работа я намерих питайки наляво-надясно... Отидох и попитах. Вървах... цял ден ходих и питах разни приятели. И пристигнах там и започнах да работя. Тогава собственикът ми даваше по 25 лири на ден. Така беше решил.

Да ви кажа, там, когато пристигнах в парка за разглобяването на коли, казах на моя шеф: „виж, не знам английски”, той отговори: „Няма значение. Аз ще ти покажа.” И ми показа: това е това, това е... на радиатор пак така му се вика и на английски и така нататък, обясни ми как се казват всички части на колите. През 1998 г. , когато заминах, нямаше много румънци. Да сме били... 20 души, даже по-малко.. Живееха долу-горе в същия квартал, където беше и моя брат... Да, в квартал, като този, където се срещаме в съботни дни, отивахме да играем футбол, на по бира, на скара...

След това, след 3 години, си намерих друга работа, чрез други приятели, понеже вече бях приятел с англичани и... намерих тази работа с крана, която върши вече над 10 години.

Оттатък, един англичанин ме научи как да карам крана. Не знаех и го питах: „За какво е този бутон“ и той ми отговори: „този бутон е за сваляне“ – взех си химикалката и написах на румънски език бележки с указания за бутоните. Стояха такаоколо 2-3 дни, след това ги магнах, запомних ги, това е истината, защото всичко по крана е на английски, на копчетата е написано, но сега всичко е и компютъризирано. Залепям бележка на румънски език и след това оставах по два часа след работно време за да науча нещата.

В случая на Раду, поради стратегията, базирана на получаване на политическо убежище, уреждането на статута става доста бързо. Разрешителното за пребиваване е било получено след около един месец след пристигането, но това не е означавало и право на работа. Намерената алтернатива, предложена от англичаните, е опцията на „самонаето” лице, като този статут предполага да се работи законно, но не въз основа на трудов договор, сключен с местен работодател, а подобно на регистрираните юридически лица в Румъния. Това е договор за сътрудничество и самонаето лице е извън периметъра на трудовите правоотношения във Великобритания. Поради това, до 2007 г. Раду е работил нелегално, а след това законно, под регистрацията на самонаето лице, което не е форма на трудово отношение с работодател, а по-скоро бизнес между два равнопоставени търговски субекта:

Нас и да са ни пуснали, през 2007 г. не ни дадоха право на работа, но аз работя като самонаето лице, плащам си данъците и всичко останало. Е, да, по този начин можехме да продължим, понеже няхахме право на работа там... сега си плащам данъците, плащам застраховка, плащам си за всички мои проблеми. Аз чух за този вариант на самонаето лице от момчетата, от англичаните... казаха, виж можеш да работиш в тази област, можеш да се назначиш така, че вие нямате право на работа и така можеш да направиш. Работих и на черно, защото ситуацията беше такава – така беше на първо време. Беше опасно, понеже няхахме право да работим, ние, румънците няхахме правото да стоим там, живеехме както можехме, направихме си фалшиви паспорти, понеже ситуацията беше такава. Това не е срамно... защото не съм дошъл тук да крада, не съм удрял никого по главата...

Социални връзки

Помощта, получена от другите в чужбина е от съществено значение. Както казва и Раду, по това време за заминаващите е било по-лесно; на него са му помогнали роднини, които вече са се били установили там (брат му и снаха му), колеги от работа англичани и даже шефове:

Второто работно място го намерих пак чрез един приятел, англичанин, един шеф – онзи шеф, който беше до мен, където работех по-рано. Исках да отида при него, понеже този мой шеф не искаше да ми вдигне заплатата, понеже работех без договор – такава беше ситуацията и така се работеше – ако искаш, работиш, ако ли не... И този началник ми каза „не се притеснявай, ще ти намеря друга работа”. Той е говорил е с друг англичанин и... ми звънна и отидох на работа и до ден днешен съм там...

О, да! Ще остана с тях, с кого иначе? С англичаните, защото ми дават работа. Така, през уикенда, събота, неделя... след това цяла седмица съм с тях на работа, от сутрин до вечер, пак с тях съм. Ходим на пъб, пием по една бира, правим по една скара, излизаме да поиграем футбол ако времето е хубаво... ако не, си стоим в къщи и се майтапим.

Освен със семейството, Раду признава, че не поддържа връзки с други роми от общността, заминали за Англия или с други роми преселници:

Аз даже и не ги познавам госпожо... аз не ги познавам, мен даже и не ме интересува. Не ме интересува, казвам Ви ясно. Най-вече не ме интересува защото са много... не ми харесват. Знаеш как е? Ще ти кажа аз: ако ги докараш в къщи, след това идват за да те крадат. И по-добре така... срещаме се така, „чао“ – „чао“, „как си?“ – „добре, поздравя“. Нямам работа с тях. Сега, след като влизат свободно, всеки... онези цигани, катунари, дошли са от Германия, от Франция, че са ги изгонили и всички се събраха в Англия. Но англичаните са умни, че ги хващат и ги връщат...

Важна стъпка е била научаването на английски език, умение, което е увеличило възможностите за взаимодействие с хората там:

Ами, научих така, от един, от друг, понеже ако работиш само с англичани трябва да научиш. Казах му: „не знам английски, но...“, казва: „ще ти покажа“. Ами разбира се, шефът ми показва, не знаех да разглобявам гуми, не знаех да взема един радиатор- алтернатор, една врата...

Цели 10 години Раду е поддържал връзка с хората от дома само по телефона. От 2008 г. всяка ваканция се прибира в общността, където си е построил къща със спестяванията си от Англия:

Само по телефона. Не съм си виждал децата 10 години, нито майка ми, нито никого, 10 години. По телефона: какво правите, как сте... Звънях всяка седмица... Всяка седмица. Или на втория или третия ден, зависи колко ми беше мъчно. Разбира се, че изпращах пари у дома.... Да разбира се, но как! Пращах им да живеят, да... За семейството, толкова.

Оползотворяване на миграционния опит

По отношение на последиците от миграционния опит, впечатленията разкриват със сигурност положителните ефекти от този опит върху живота на субекта. Раду признава, че „там живея не добре, а много добре“, че е имал възможността да си вземе цялото семейство там, имал е възможността да натрупа доходи и да си построи къща в Румъния. Този опит му дава също възможността да получи пенсия от британската държава, да осигури друго възпитание на децата, да може да развива евентуален бизнес при завръщане. Важен елемент за него е и професионалното развитие – от емигрант, който не знае въобще английски език, до шеф на екип от над 30-40 човека. В рамките на положителните ефекти, субектът отбелязва и известно дистанциране от останалата част на общността, от която произхожда: емиграцията му е дала възможността да се отдели от общността, но не и от семейството, което заема първото място в контекста на отношенията.

Не съм помагал на никого да идва в Англия. Какъв смисъл има да кажа, че съм помагал? Не съм помагал на никого. Помогнал съм на моето семейство.

Не знам колко стотици цигани са там, не знам. Има, има и от Флорещ. И румънци, и роми, и... знаеш ли, да ти кажа, мен не ме интересува. Не ме интересува. И когато работех тук, мен не ме е интересувало нищо. Имам няколко колеги румънци, за да ме разберете, аз съм с тях, играех футбол тук... Аз бях с друг манталитет. Такъв съм си.

Сега, какво да разказвам повече, това беше историята ми, беше трудно в началото, разбира се. И сега е много трудно в Англия ако нямаш работа, трябва да заминеш с план да крадеш... това не е живот! За мен вече не е трудно, аз излязох. За мен не е, за моето семейство не е. Ние не отиваме да крадем, да отидем да крадем или... Не, ние си имаме работа, ние така си живеем, вземаме си заплатата, това е за храната, това е наема, останалото слагаме настрана и караме напред.

Живеем много добре, работим, нямаме проблеми, живеем под наем, плащаме си наема, плащаме си разходите...

Румънската държава? На мен не ми е помогнал никой, с нищо. Никой, с нищо. Аз доведох себе си, не съм дошъл тук за да ми помогне румънската държава, или за да отида при онези роми... не, мен не ме интересува.

Друга полза от миграцията е и развиването на предприемаческия дух. Раду отбелязва, че този опит му е повишил значително способността за приспособяване от професионална гледна точка. Един аспект, достоен за отбелязване, е и мотивацията за работа в дух на конкурентост и желанието да „си върши добре работата”, да бъде винаги на разположение.

Но аз даже и да се върна в Румъния, не бих работил повече. Събрал съм достатъчно пари да открия нещо, или ако искам на направя нещо. Ако бих се върнал бих отворил нещо... Да, разбира се, няма да отида аз на строежа, да мятam с лопатата, или... Не знам, засега не знам. Понеже още не съм решил да се върна у дома. Това ще видим след като се върна от там.

На първо място парите са в основата. Позволяваш си да си купиш каквото искаш, да ядеш каквото искаш, каквото и да е... да си купиш дреха или да си купиш един ланец, злато, една гривна, каквото и да е. Тук... със сигурност. Ами те? Хората нямат какво да ядат, как биха могли да си купят нещо друго? Там имам 4 заплати и всяка седмица ми дават надница. Влизат ми парите в петък, в четвъртък ми превеждат парите, в петък мога вече да тегля пари, да си купя каквото искам, да... всяка седмица в сметката ми влизат пари. Не знам какво да Ви кажа, казах ви, този живот. Там си позволяваш да си купиш каквото искаш, разбира се, ако работиш. Ако не... тогава е по-лошо отколкото у нас ако не работиш, че тук имаме по някой приятел, ще почерпи по едно гряно вино, една бира, но там не те черпи никой.

Е, в тази връзка... в Англия работя за пари, ако стоя от сутринта от 4 до вечерта в 10, ми се заплащат 15 часа, 16 часа, колкото стоя се заплаща. В Румъния, заплатата беше твърда. Да, точно така, и стоях дори и повече и това беше. Понеже ако се правиш на интересен, шефът няма да те хареса. Но там работя за пари. Вземам обикновено по 12,60 леи за час.. И ако остана след работното време, вземам 13. Не, мен не ме наблюдават, понеже аз съм шеф, имам момчета, които ги наблюдавам. Имам момчета, подчинени там...

*Стигнах до по-добра позиция защото ме е видял шефът, че работя от толкова години. И там шефовете наблюдават, кой е работлив и си гледа работата, няма липси, не пие, идва на време на работа, и там те записват всяка сутрин. Имам си един номер който вкарвам в часовника и те виждат кога влизам и кога излизам. Нямам закъснения, идвам на работа в точно определено време. **Англичаните, когато искат, в събота, в петък, не идват на работа 3-4 дни. Но аз, ако е необходимо и в неделя отивам на работа.***

Освен преимуществата са споменати и някой проблеми във връзка с отношението на мнозинството, които обаче са свързани по-скоро с начина на възприемане на имигрантите, а не непременно с етническата им принадлежност. Обаче респондентът счита, че това което му е помогнало да превъзмогне тези предразсъдъци, са били собственото отношение спрямо работата и факта, че „*си е гледал работата*”:

Там има англичани, които коментират, че един имигрант е стигнал до там да им стане шеф. Но там, Вие знаете как е, ако началникът те вижда че работиш... при шефовете там няма значение кой си. Дали си имигрант, дали си каквото и да е, ако си гледаш работата от самото начало те вижда. И ти си избран, това е. Не ти харесва – благодаря за усилията.. Но знам че коментират... понеже ги виждам...

Планове за бъдещето

Англия е засега единствената алтернатива, идентифицирана от Раду като място, където да има добър жизнен стандарт. Раду многократно подчертава колко е доволен от живота там. Усвояването на английския език е също фактор, който допринася за избора.. В същото време е взето предвид и завръщането в страната, но в неопределен срок, и не преди да получи пенсия от британската държава:

Аз не заминавам никъде от Англия. Там съм се установил, там ми харесва, имам работа. Ако отида в Германия, би трябвало да науча немски език или пък, ако отида отатък, във Франция, по същия начин... Не, не, аз имам добра работа тук.

Ще се върна в Румъния. Но не се знае кога. Ако ми вървят добре нещата, ако си имам своя работа, ако не се налага да се замислям, дали утре ще имам пак работа или... обаче ако нещата се променят, ще се върна у дома, но... ако не се променят... Надявам се да остана там... ако доживея до пенсия, да се оправя със... за това се боря сега. Имам добра работа, имам постоянна работа, при мен няма никакъв проблем.

***...Аз се радвам страшно много, че напуснах страната.
Понеже това което съм постигнал в чужбина,
нямаше да постигна през целия си живот тук.
Казвам ви ясно!***

II. Казус

с. ПЕТРИЛАКА, окръг МУРЕШ

Общност

Община Куч, окръг Муреш, включва селата Дътъшени, Оросия, Петрилака и Куч – административен център на общината. Центърът на общината е разположен на 7 км. от Йернуц, на път Е60, който свързва Клуж Напока с Търгу Муреш. Петрилака е едно от по-изолираните села на общината и се намира на 7 км. в южна посока. Документалните сведения за Петрилака датират от 1331 г., като селото първоначално е било изцяло населено с румънци, а в следствие на политиката за заселване, към тях се присъединяват около 10 ромски семейства. След Революцията селото е продължило да привлича население от ромски произход от различни части на Трансилвания, като в резултат на това се стига до относително изравняване броя на населението в двете общности. Понеже селото е малко и относително изолирано, без възможности за младите хора, повечето от тях са заминали да учат на други места и са се установили другаде. В селото, от общността румънци (която включва около 380 жители според данните, предоставени от кметството) са останали само пенсионери от кооператива, чието основно занимание е селското стопанство.

Според оценките, в зоната „Дупъ Вале”, (б.п. превод: „След Долината”) място, където ромите живеят на групи, има около 100 семейства, като в кметството са регистрирани само 260 жители от ромски произход в селото Петрилака. Според разказите на респондентите, поради миграция на румънците към други населени места или съседни окръзи, са останали много запустели къщи; така че повечето къщи, в които живеят сега ромите не са закупени а, са изоставени къщи, в които те са се нанесли. Практически това е причината, поради която Петрилака се превръща в атрактивно място, най-вече за ромите с по-скромни възможности от други места, които са нямали къде да живеят.

Ромите от Петрилака не са част от традиционен род, повечето са дошли след Революцията от съседните населени места или от други окръзи, така че общността като цяло не е много стара. Интересен е фактът, че лидерът на общността е жена – „Къна“, еквивалент на мъжкия водач на ромската общност „булибашъ“:

Тя нямат „булибашъ“ (неформален лидер на общността), като общността се ръководи от жена и се нарича „къна“ – женският еквивалент на водача мъж. Тя е жената, която знае да чете, защото те не могат да четат – нито родителите, нито децата. Тя може и да пише и това е предимството, което я издигна като лидер. Когато се организират разни кампании, включващи роми, тя играе ролята на преводач между организаторите и членовете на общността. Освен това, тя упражнява влияние върху тях, когато трябва да бъдат убеждавани в нещо. (Учител)

Зоната, в която живеят роми, се е разширила във времето, но в общи линии двете общности се отбягват от гледна точка на обитаването. Нещо повече, взаимоотношенията между двете общности са били в определени моменти напрегнати.

Относно образованието, децата на ромите от общността са записани в училището на селото от 1-ви до 4-ти клас, паралелките са смесени (обаче децата роми са повече от останалите). Основните посочени проблеми са във връзка с посещението на училището, най-вече в случаите с децата от семейства, чиито родители са заминали в чужбина.

От гледна точка на заниманията на ромите, нещата са относително прости, защото никой от общността не е назначен на работа, нито пък има професионална квалификация. В селото, основната дейност за докарване на средства е тази на общ работник при румънските семейства, които имат земеделски земи. Ромите, които не заминават в чужбина живеят от социални помощи и детски надбавки. Доходите на тези, които временно мигрират са сезонни, покривайки за период от няколко месеца нуждите на едно семейство. Въпреки че в общи линии двете общности се отбягват, единствените взаимоотношения са тези между работодател и общ работник. Ромите са използвани като електорална маса по време на избори от страна на партиите на мнозинството.

Повечето къщи на ромите са кирпичени, освен новопостроените къщи на тези, които са работили във Франция. Те са построени от тухла, имат повече стаи и са позиционирани по-близо до центъра на селото, в близост до къщите на румънците. В компактната жилищна зона няма комунални услуги, изключение правят някои домакинства, които имат ток:

Повечето от къщите са кирпичени с изключение на къщата на Дору, която е тухлена – виждаме, че я строи с тухли. В такива тухлени къщи живеят тези, които са работили във Франция и са се върнали с някакви пари и много вероятно знаят как да си правят сметките; важното е да знаеш как да пестиш пари от това което печелиш, а останалите къщи са практически изоставените от румънците. И тези, които са ходили в чужбина и са могли да си купят къщи в Петрилака, не в квартала там след долината, а в селото, пак от тухла са си купили къщите. Новопостроените къщи имат 2-3 стаи... (Учител)

Колкото до миграцията сред представителите на двете общности, нещата са коренно различни: ако сред ромската общност, временната миграция в чужбина се случва сравнително често, данните показват, че около 50% от ромите са заминавали най-малко един път в чужбина – а колкото до румънците, останали в селото, те не мигрират въобще в други страни. Румънското население, останало в селото е, съгласно данните, по-застаряло, отколкото ромското; съставено е в по-голямата си част от пенсионери от кооператива, земеделци, които не си поставят за цел да заминат на работа на друго място.

Международната миграция сред ромската общност започва след 2004 г., след вдигането на визите. В началото, ромите от Петрилака са ходили до Унгария, след това няколко члена на общността за заминали в Италия, Испания, но повечето хора от общността са заминали и продължават все още да заминават към Франция, в Париж, Марсилия и Тулуза. Моделът за миграция е един и същ и за трите дестинации, като разказът за живота на избрания субект е илюстративен за този тип временна миграция за период от два до пет месеца, със завръщания и отпътувания в рамките на същата година. Трите семейства, които са започнали да пътуват, са привлекли постепенно повече членове на общността в това начинание, така че в следващите години са заминали болшинството млади ромски семейства от селото. Пътуванията се извършват вече според добре познат модел, с автобус предназначен специално за транспортиране на ромите от Петрилака, но и от други съседни села. Автобусът е собственост на транспортна фирма от гр. Алба Юлия и е договорен изключително за заминаванията и завръщанията на ромските мигранти. Интервюираните респонденти декларират, че след официалните празници, този автобус прави даже по три курса на седмица за Франция. Заминаванията са групови, като мигриращите за да работят в чужбина практикуват този тип пътувания от много години – какъвто е и примерът със случая на Дору. Причината, поради която заминаванията и завръщанията са толкова чести, е положението на мигрантите в страната на местоназначение: повечето извършват временни дейности, живеят в изоставени жилища, работят при неподходящи условия, тяхната стратегия е да съберат за няколко месеца достатъчно пари, за да могат да преживеят у дома; след като парите свършат, заминават отново. Повечето мигранти нямат осигурени работни места на мястото на местоназначение, те откриват възможностите там на място. Заниманията в чужбина не са много различни. Мъжете си намират обикновено временни работи като общи работници или събират старо желязо, а жените продават по битациите намерените изоставени от французите стари вещи.

Заминават, стоят 2-3-4-5 месеца, завръщат се, 2-3 месеца стоят у дома и заминават отново. В общи линии, заминават със семейството, тоест не тръгват сами... един единствен случай сме имали до сега, да заминат само родителите като оставят вкъщи – 7 деца. Да, видели са, че другите се връщат с пари, връщат се с кола. Добре, при тях и много малко означава пари, т.е. не си мислим за цяло състояние, за големи суми... На края са заминали, заминаваха, заминаваха повечето млади семейства. Има специален автобус, който идва и ги взема от Петрилака и ги кара във Франция... т.е. автобусът е само за тях. (Учител)

Плащането е по договаряне с шофьора, примерно, заминават и тези които нямат пари, но в определен срок след това плащат на собственика на фирмата, която е специализирана в такъв вид транспорт, съгласно споразумението със заминаващите. (Учител)

Всеки, кой както може се оправя, някой отиват да просят, и както установих от разказите на децата, главно жените и децата събират дрехите, оставени от другите от страни на улицата, стари телевизори, старо желязо, и ги продават ги на битака. Казаха, че правят около 20-30 франка на ден. Но казаха, че вече не им върви с просията. В началото е било добре, но сега никой не им дава пари. И там живеят в бедност, ден за ден, както и тук, само че там може би намират по-лесно някакви пари, отколкото тук. (учител)

Въпреки че мнозина от тях се оплакват от трудностите на живота в чужбина, явно получават доходи значително по-големи, отколкото биха получили за работа като общи работници в селото. Това е и единствената мотивация, на която се основава международната миграция. Ромите, които са заминали в чужбина са учили най-много до четвърти клас и нямат подготовка в някаква област, обаче се случва тези, които работят различни работи в строителството да научат необходимото.

Това е общност, от която се мигрира групово – модел, който има предимства, но и недостатъци за ромите от Петрилака: от една страна груповото мигриране дава сигурност, така че всеки член на общността може да се интегрира по-лесно и може да върви по пътя на мигрантската група; от друга страна, този модел дава много малко възможности за бягство, за отклонение от групата, много малко шансове за изминаване на индивидуален път, различен от този на групата от мястото на местоназначение. Така че тези, които заминават от Петрилака заминават обикновено по едно и също време, със същото средство за транспорт, мигрират в една и съща държава и обикновено в едни и същи градове (Париж, Марсилия, Тулуза); много от тях живеят заедно по време на престоя в чужбина и обикновено извършват едни и същи дейности, докарващи доход.

Избраният респондент от общността е един от младежите от селото, които са мигрирали в Марсилия за да работят временно. Дору е препоръчан като пример за човек с изключително успешен опит, защото е бил един от малцината успели да се справят и със спестените пари от работата в Марсилия да си купят къща в Петрилака.

Миграция или пожертвование за по-добър живот

Име респондента: Д. Р.

Възраст: 22 години

Образование: не е ходил на училище

Местожителство в Румъния: с. Петрилака, общ. Куч, окр. Муреш

Държави, в които е работил респондента: Франция

Дата на първо заминаване в чужбина: 2007

Продължителност на пребиваването в чужбина: 4 години на етапи от по 3-4 месеца, следвани от завръщания в страната за по няколко месеца.

История на пътуванията в чужбина

Дору е заминал за първи път за Марсилия през 2007 г. и оттогава, всяка година се прибира и заминава отново. От 2007 г. до момента, всяка година Дору прекарва по два-три месеца в Марсилия и се връща за по два-три месеца в Румъния. Заминал е след навършването на пълнолетие, когато вече не било необходимо съгласието на родителите му за да замине на работа в чужбина. Също като в случаите с останалите членове на общността, които са работили във Франция, Дору декларира, че през последните четири години се издържа главно благодарение на парите, спечелени в чужбина.

Ситуацията преди първото заминаване за чужбина

Родителите на Дору са дошли от село Сънджеорджиу де Пъдуре, окръг Муреш и са се установили в с. Петрилака след Революцията, като Дору е бил на 6 години. В семейството с четирима братя и една сестра, нито едно от децата не е ходило на училище.

Оженил се е на 18 години, през 2007 г., когато е било и първото му заминаване за чужбина. Преди да замине, единствените му доходи са били тези, получени от работата като общ работник при хората от селото. Всъщност, той не е правил опит да си намери работа на друго място и единствената му възможност за изкарване на доходи е била да напусне страната, заедно с редовно пътуващите за Франция мигранти.

Опит от последователни пребивавания в чужбина

Дору е заминал за пръв път за чужбина през 2007 г., когато е бил на 18 години. Пристигнал е в Марсилия, във Франция, заедно със съпругата си, която, поради факта, че е била непълнолетна, е имала нужда от писменото разрешение на родителите си. В момента на заминаването, един от братята на Дору вече се е намирал във Франция и му е намерил временна работа при един французин.

Ами, първо замина единият от моите братя и след това едно момче, мой приятел, напусна селото да отиде там и след това те ме взеха и мен. И получих работа. Там вече имаше 3-4 семейства от нашето село. Първият, който замина натам не беше от нашето село, но извика при себе си един свой приятел от нашето село и после и много други от тук.

Когато отидох там, намерих един човек, французин, който ме взе със себе си на работа при събарянето на сгради да... Ако трябваше да се събори някоя къща, отивах с него и той казваше: „Направи това, направи това” и... Събирах някой неща от там, желязото оставеше мое и освен това човекът ми плащаше. Само аз работех с онзи французин, останалите от моята група работеха при други. (КАК ТАКА СИ ЗАМИНАЛ СЪС СЪПРУГАТА?) Как така да я оставя у дома сама, а аз да отида сам там? Тя замина заедно с мен и събираше стари дрехи от контейнерите за смет, а после ги носеше на битака и ги продаваше...

Решението за заминаване е мотивирано от липсата на възможности у дома за получаване на доходи. Подобно на останалите от общността, Дору е заминал със съпругата си за да работят заедно, за да си увеличи шансовете да спечели необходимите пари за закупуване на къща в Петрилака.

Според събраните данни, през 2007 г. най-много хора от общността са заминали във Франция, понеже периодът е бил много по-подходящ отколкото в момента в редица отношения: имало е повече възможности за работа в областта на строителството и толерантността на местното население спрямо ромите е била по-висока. За първото заминаване, това през 2007 г., Дору е бил принуден да вземе назаем 120 евро, които е върнал за един месец. Бил е единственият от групата с която е заминал и е имал възможността да работи при французин:

Взех пари назаем. От един мой братовчед. Ами, само 120 евро ми трябваха. Не всеки път беше така. Работех и за онзи човек, французина, като бях единственият от моята група преселници, който работи за французин.. Не, не можехме, не знаехме как да се оправяме по-добре, не знаехме езика, нямахме знания, точно така. Нямаше как да си легализираме престоя.

При всяко заминаване, ромите от Петрилака са живеели в изоставени жилища, намерени или от тях, или от тези, за които са работили в Марсилия. В периода през който Дору е работил (събаряне сгради) за френски работодател, той му е осигурявал и настаняването в едно изоставено жилище. Имало е и случаи преселниците от селото, между които и Раду, отначало да не знаят къде ще живеят; тогава те „са живеели където намерят”, включително и в парковете, докато си намерят подслон за тях и за техните семейства. Въпреки че са пребивавали на едно и също място, всеки си е печелил парите самостоятелно, в зависимост от откритите на място възможности. Изоставените жилища, в които ромите от Петрилака са живяли в чужбина са наричани „съборетини” – изоставени къщи, в които всяко семейство си импровизирало по едно местенце. Повечето пъти, намерените в Марсилия места за живеене от ромите не са изисквали плащането на наем поради факта, че са изоставени жилища. Имало е обаче и случаи, в които тези жилища са били пренаети от ромите, дошли по-отдавна на съответното място, а новодошлите са били принудени да плащат определена сума за да могат временно да живеят там – средно около 300 франка, по разказа на Дору.

Оня човек, при който стоях, ни даде една къща от ония, така, по-изоставена, където да живеем. Живеели сме повече хора в онази къща, всички бяхме от Румъния, само цигани, всички бяхме от Петрилака. Оттук, от Петрилака. Всеки оттам работеше каквото можеше. Ами, там имахме пари... не плащахме наем и такива неща.

Как да кажа? Там където намерим се събирахме всички цигани, всички на едно място и всеки си имаше по едно килерче. Често това беше

съборетина и нямаше достатъчно стаи и в такъв случай сами си правехме стаи от дъски и ... Да. Всеки си имаше своето килерче. И всеки отиваше да си търси работа, всеки се оправяше както може. Оставах с детенцето в стаята, докато жена ми излизаше да печели пари, а друг път с нея оставаше тя, докато аз намерех нещо. Какво можех да сторя. Измъчих го достатъчно това детенце и него... Отивах и с тях понякога при контейнерите с боклук, но ме беше страх да не хвърлят бутилки мароканците и да не ударят момичето по главата, защото те бяха много лоши хора. Но, какво да направя. Защото там, ако стоиш и не правиш нищо, нищо и не получаваш, както става и тук.

Всеки миграционен опит е представлявал тежко изпитание за семейството на Дору, най-вече в периодите, когато е заминавал с малкото ди дете на една годинка. Най-големите проблеми за ромите от Петрилака в Марсилия са свързани най-вече с липсата на възможности за работа или за извършване на платени дейности за по-дълъг период от време, както и с липсата на сигурен подслон. Практически, в Марсилия Дору е извършвал същите дейности като тези в родината си (общ работник, събиране на старо желязо, продажба на изоставени стоки); разликата се състои в по-големите доходи, получени там. Тези доходи обаче, предполагат и по-големи жертви: групите ромски имигранти са били често в конфликт с местните власти от Марсилия, най-вече след решението на френския президент за експулсиране на ромите в Румъния; друг тип конфликти са тези при отношенията с други групи имигранти. Всички тези елементи са предизвиквали и в случая на Дору чести завръщания в страната, с автобуса, който е правел редовни курсове:

Отивахме, спяхме и по парковете понякога... валеше, скривахме се под одеялата, спяхме често пъти и на картони и слагахме найлон върху нас и по едно одеяло. Само ние знаем колко се измъчихме за да сме в състояние да си купим къща, в която да живеем. Много трудности имаше и там, госпожо. Когато намирахме „съборетина“ и не бяхме с много деца, полицията ни изхвърляше от изоставената къща, защото на полицията там ѝ е дошло догуша от нас и нашите проблеми.

Всяка година, след около три месеца се връщахме у дома и стояхме по месец-два. Понеже не можехме повече да стоим там, няхаме възможност. Или имаше скандали с мароканците, нахлуваха при нас в съборетината с бутилки, със... хвърляха огън, бензин, хвърляха по нас, да ни запалят. И децата. И много пъти на много цигани са им счутили главата с бутилки, идваха с ножове, все едно идваха на война. Човек не знаеше къде да се скрие от тях. И тогава се налагаше да изчакаме автобуса, където можеше, по парковете, където беше възможно. Когато идваше автобуса, всички се връщахме. Не си вземахме даже и храна в автобуса, искахме само да се върнем у дома. И тук, когато се връщахме, си имахме малко парички. Когато пък свършваха, независимо от ситуацията, трябваше да се върнем обратно в Марсилия, че тук няхаме къде да спечелим и лея. И заминавахме там.

Миграционният опит на Дору показва един модел, който е характерен за ромите от Петрилака: пребиваване на дестинацията в неподходящи условия; извършване на временна, неквалифицирана работа за кратък период от време; завръщания в родината и повторни заминавания. Той е имал, обаче възможността да спечели повече, защото се е занимавал определено време със събаряне на сгради. За други роми от същата „съборетина” (включително съпругата на субекта), единствената възможност да направи пари е била да препродаде на битаците изоставени вещи от местните жители или да събира старо желязо за да го занесе в център за събиране на отпадъци за пет франка на килограм. Интересен е факта, че въпреки това че ромите напускат родината заедно и отново са заедно и на новото място в чужбина, всяко семейство (дори всеки един от тях) е не само самостоятелен при изкарването на доходи, а даже влиза в истинска конкуренция за придобиване на ресурсите. Конкуренцията е или между имигрантите, произхождащи от Румъния или, най-често, между имигранти, произхождащи от различни страни, Дору отбелязва, че основната заплаха за тях са били мароканските имигранти:

На едно място живееха много семейства, не само от нашето село, но и от други части на Румъния; хора, които познавахме, или роднини. И всяка такава група намираше по някоя изоставена къща, в която оставяхме докато ни изгони полицията, ако нямаше много деца с нас. Тогава се налагаше да спим по парковете, където нахлуваха мароканците и ни биеха с бутилки и така ставаха скандали и улични боеве.. И после, където можехме там се скривахме с нашите деца. Пак в Марсилия, че ние не сме били в друг град за да познаваме нещата. И там се мъчехме ден след ден.

Желязо събират хората. Има железария там, в Марсилия. Ами, желязото е евтино, евтино. Но железните отпадъци задължително се събират и трябва по цял ден да търсим, да събираме и да предаваме желязото в центъра за събиране. Ако след цял ден работа не намериш нищо... дават ти по 5 франка на килограм. Не, защото те вече не изхвърлят такива неща, и освен това, мароканците са по-цигани и от нас, те събират всичкото желязо и го предават в пунктовете.

Една от основните трудности, особено в началото, е била привикването към френски език; Дору казва, че даже и сега не говори достатъчно добре френски език.

Беше лошо и там, но само ние знаем колко се измъчваме, че не можем да говорим езика. Стояхме... Не знаем добре френски. Но там хората ни знаеха.. Отивахме, стояхме месец, два, три, правехме малко пари, връщахме се у дома, след което пак отивахме. Пак почвахме от началото и все така. По 2-3 месеца там, по 2-3 месеца тук.

При следващите си престои в чужбина, Дору е имал пак възможността да работи при събарянето на сгради, но запитванията от страна на французите са били редки, без какъвто и да е договор или легална процедура. Респондентът, заедно със съпругата твърдят, че не биха могли да останат повече време там,

защото „циганите като нас не сме обучени... нямаме как да останем... въпреки че е по-добре там, ние стоим там само за пари”. Отговорите на Дору разкриват, че той дори не е и мислил за това, как да легализира работата си и да намери стабилно място, защото е убеден, че никой не би го наел и е доволен и от малкото, което има, макар това да означава работа при много тежки условия. Никое друго място не представлява за него алтернатива защото, както казва субектът, те вече са свикнали с Марсилия и би им било невъзможно да се приспособят на друго място.

Другите се смеят, но и да се смеят, ние нямаме друга работа. Доволни сме от тази работа и с онова, каквото намерим, каквото ни даде Господ за един ден. И ако не намерим, отиваме и втория ден и третия ден и четвъртия ден...

Отивахме в същата къща. Когато пристигнахме там, аз още бях във връзка с французина, който ме насочваше. Не ходехме по всяко време. Търсехме за старо желязо, за разни работи. Не, не. През 2007 г., когато за първи път напуснах Румъния, не знаех френски... нито пък сега мога да кажа, че знам... Ако отидем там, не можем да стоим по повече от 2-3 месеца. Стоим въкъщи докато свършим спестените пари оттам. Колко време? Ами, тези пари стигат за 1-2 месеца. За един месец престой в Марсилия правим около 500-600 евро.

Отидохме в Марсилия защото там е отишъл и този мъж, този познат, за когото ви говорех, първия път. И той ни каза, че би било добре там... Не сме си мислили да отидем на друго място защото не знаем как са нещата и нямаме къде да живеем. Тук вече знаем града, въпреки че е голям оня град...

Не можем да останем за по-дълго, защото трябва официални документи и аз не успях да си набавя тези документи. За такова нещо ти трябва постоянно жилище. Да, трябва ти и разрешително за работа и други такива документи и.. Или аз или жена ми, работехме ден за ден и... Хората ни познаваха, когато отивахме да събираме боклук. Търсехме и в контейнери за смет, с количката, и намирахме обувки, дрехи и ги продавахме на битака. От това правехме по 20-30 евро за един ден. Зависи от качеството на стоката; със спечелените пари отивах на пазара и купувах храна и друго, каквото ни трябваше и така изхарчвах парите. Оставах само 10-15 евро спестени пари.

Оползотворяване на миграционния опит

Подобно на останалите анализирани случаи на мигранти, миграционният опит е важен за Дору най-вече от гледна точка на материалните придобивки, въпреки че, в сравнение с героите в останалите описани казуси, Дору изглежда е имал най-големите трудности. Спечелените пари във Франция са му осигурили възможност да закупи къща в Петрилака, където да се премести заедно със семейството си. Благодарение на спестеното, Дору и семейството му живеят по-добре от останалите в селото, но и от онези, които са заминали, но не са спестили нищо и са „бедни и тук и там“:

Очевидно, беше добре, че напуснах страната. Беше добре, защото ако не бяхме напуснали селото за да спечелим по нещо, днес нямаше да имаме нищо. Нямаше да можем да си позволим тази малка къща и цял ден да сме принудени да живеем или при майка ми или при майката на жена ми, като и в двата случая е лошо. Но като заминахме се справихме. Първо заминах сам, останах известно време сам и после заминах с нея. Търсех старо желязо и други неща на улицата, а тя търсеше на други улици, като вече познаваше улиците на Марсилия защото като тръгнем заедно двамата – не намирахме нищо. И се срещаме на изоставеното място и оставахме за през нощта. Ако не намирахме подслон, спяхме където беше възможно, после отново тръгвахме да търсим продукти; ако намерехме, беше добре, ако ли не – тръгвахме отново. Тази къща сме си я купили ние. Ние заедно, самите ние и никой не ни е помагал.

Нашият живот се е променил в добрия смисъл след заминаването. Да. Измъчихме се, но беше заради нас самите, защото дори и повече да не ходим в чужбина, вече си имаме къщата. Да, имаме си собствен дом и успяхме да го купим след 2 години. Да, пестяхме пари, и двамата. Имахме възможност да спестим малко за... Ще отидем в чужбина, но на същото място. Е, зависи колко дълго ще можем да останем.

Сега е много по-добре, отколкото живеехме преди. Да. Преди работех ден за ден тук, както можех, да се оправим ден за ден тук. Да живеем ден за ден. Благодарим на Господ, че имаме къде да живеем. И живеем по-добре, отколкото тези, които изобщо не са ходили навън.

Планове за бъдеще

Сега, Дору заедно със съпругата си, са започнали вече да строят нова къща, долепена до закупената къща. Това е причината, поради която възнамеряват да заминат отново Марсилия, за да могат да довършат строежа. Контекстът обаче, не е много благоприятен, защото „*поразвалиха се малко работите и там*”, опитът даже е опасен както от гледна точка на пребиваването, така и от гледна точка на отношенията с останалите емигранти и с френските власти:

Ами, не знам. Колкото е още възможно ще се опитаме пак да отидем, да видим. Господ знае. Поне докато си довършим къщата...

За разлика от ромите мигранти от Флорещ, в случая на ромите от Петрилака не можем да говорим за реално приспособяване към живота в чужбина. Ромите не заминават за да се интегрират там, те заминават поради необходимост, работят и живеят при условия, много по-лоши от тези в селото, не свикват с чуждия език и нямат никакви взаимоотношения с местното население (Дору е единственият от общността, който е успял да работи за французин). Липсата на всякакви възможности у дома ги кара да опитват някои ситуации, които са понякога са на границата на възможностите. Липсата на образование, липсата

на професионална квалификация или на ресурси, не им предоставя много възможности нито в Румъния, нито другаде в Европа. Миграцията от този тип няма за цел установяване на Запад, дори и временно, а бързо натрупване на ресурси, които да им послужат като основа за живота на мястото, откъдето произхождат.

В същото време, възможностите на Запад за мигриралите след 2007 г., какъвто е и случаят с ромите от Петрилака, са по-малки в сравнение с възможностите на първоначално заминалите. Усилията са големи и стратегиите за получаване на приходи зависят от конюнктурата, без да е налице някаква крайна цел в дългосрочен план за живота в чужбина, където не им се предлага никаква помощ, нито формална, нито неформална, и където те водят един полу-номадски начин на живот, местейки се от една изоставена сграда в друга и предприемайки завръщания в Румъния като алтернатива. Практически, Марсилия се е превърнала за тях в място от едно разширено пространство на търсене на възможности за поминък: ромите от Петрилака заминават за Марсилия, така както биха заминали в друг окръг от Румъния, не за да живеят истински там, а за да натрупат ресурси за най-кратък възможен период, което пък да им позволи след това да живеят ден за ден у дома.

...Животът ни се е променил в добрия смисъл след заминаването.
Да. Измъчихме се, но се измъчихме заради нас самите...

III. Казус

гр. ФЕТЕЩ, окръг ЯЛОМИЦА

Общност

Общността на ромите от квартал Дудещ – град Фетещ, окръг Яломица, включва около 1400 човека, по данни на местния експерт по проблемите на ромите. Това е стара традиционна общност на роми медникари, веки от които говори езика романи (б.п. цигански), където по-възрастните жени все още носят дълги поли и кърпа на главата, а някои от обичаите, свързани с женитбата или носията все още се спазват. Местните жители изтъкват факта, че става дума за общност, създадена в края на XIX-ти век, когато ромите от сегашния квартал Дудещ са дошли от зоната на гр. Слобозия.

В продължение на един доста дълъг период ромите от Дудещ са били сезонни мигранти, работейки при местните богаташи: *„мъжете правеха бакъри и казани, а жените – различни домакински работи, но се занимаваха и с ясновидство и други неща”*. Членовете на общността са успели да избегнат депортирането в Транснистрия от 1942 г. благодарение на покровителството на болярина, за когото са работили ромите от местността.

Периода на комунистическия режим е предизвикал някои промени в общността: повечето хора са били оземлени чрез политиката за уседналост, като в същото време ромите от Дудещ постепенно са се отказали от традиционния занаят на общността – медникарството:

... понеже те нямаха земя, през 1954 г. бяха оземлени и чрез политиката на уседналост режимът им осигури участие в курсове за квалификация, обучение в училище. Мнозина от тях учеха и се отказаха от медникарството, останаха много малко такива занаятчии... през 1970, мисля, последно един старец правеше бакъри. (Представител на общността)

Тъй като в рамките на политиката за уседналост на ромите обикновено са се предоставяли земите в покрайнините на населените места, както е във Фетещ, общността от квартал Дудещ е разположена в покрайнините на града и е отделена, компактна и разположена по протежението на една улица, която се нарича „Улицата на Ромите”:

Да, в живея в покрайнините на града. Проблемът който току-що сме обсъдили в Деня на Ромите, е че там имаме цяла ромска улица, която си се казва така. Така беше и записано в моите документи допреди един месец и когато работодателят види „Улица Ромска”, казва: „Елате пак, ще видим”, значи това е наш проблем, това е дискриминация, на улицата пише ясно „Улица Ромска”...

Сега кварталът се състои от къщи „същите като на румънците”, и общността, която живее там е описана от експерта по ромски въпроси като общност-модел – където жизненият стандарт не се различава от този на мнозинството. Отношенията с мнозинството не представляват проблем:

Не е имало междуетнически конфликти между нас и мнозинството, а по-скоро наши, вътрешни конфликти, между членовете на нашата общност, между роднини.

Средното ниво на завършено образование в общността е основно образование (до 8-ми клас). Някой от момчетата завършват и професионално училище, докато момичетата спират максимум до осми клас и повечето от тях се женят. Около 10-12 човека от общността следват в момента висше образование. Един от проблемите, свързани с образованието, е отпадането от училище, като в това отношение се отбелязват различия спрямо румънските деца.

По отношение на стратификацията на общността от Дудещ, роднинските мрежи са все още важни, като те формират социални структури, които са признати и се припознават от членовете на общността. От своя страна родовете са разделени на семейства, генерирайки една неписана йерархия на общността, която има превес над статута, създаден чрез участие в образователната система: по думите на респондентите, индивид, който произхожда от слабо „котирано” от социална гледна точка семейство, трудно ще успее в живота, независимо дали в или извън общността.

*При нас социалният статус е много важен и има много голямо значение когато се прави преценка за тебе, което значи, че в крайна сметка общността те преценява и казва: той е добро момче, но е от бедно семейство..., докато едикои си произхожда от добро семейство. Ето защо, това е въпрос, който е много... и в крайна сметка, това е, което има значение в личен план за дадения човек в рамките на общността, макар че по отношение на мнозинството това не е важно. Но в рамките на общността **най важно е какво име имаш...** (Експерт по проблемите на ромите)*

Има и примери на хора които, са успявали чрез образованието да се отделят от „общата съдба”; такива, които са излезли от общността и които сега се радват на уважение в средите на ромите от Дудещ. Цената на този успех е обаче скъсването с общността: колкото личните успехи са по-големи, толкова по-акцентирано е отделянето от общността.

В общи линии общността е характеризирана като бедна от гледна точка на възможностите за реализиране на доходи. Между източниците на приходи са отбелязани селското стопанство и различни дейности, за които не се изисква квалификация (метачи, болногледачи). Отделна категория са хората с висше образование, около 10-12 човека, които са напуснали общността.

Заминаванията в чужбина са започнали през 1991 г., в посока Югославия, а после Гърция и Турция. Преценява се, че поне 10% от членовете на общността са пътували поне веднъж в чужбина, тоест около 200 човека. Първите преселници са били тези, които са си загубили работата у дома. Първо са заминали мъжете, а съпругите им са мигрирали много по-късно, чак след 2000 г. Основната цел на миграцията е временната заетост. Колкото до дългосрочните планове, експертът по проблемите на ромите казва, че около 4-5 семейства от общността ще останат постоянно в Гърция, докато останалите ще се върнат в страната.

Първите заминаха след 1991-1992 г. Тръгнаха за Гърция... където нашите хора намериха една ромска общност, която ги прие да работят с тях килими и рани други неща. И лека полека нашите хора си взеха и децата и свои роднини, но само мъжете, жените не. След това, по-късно, почнаха да вземат и жените, когато са видели, че ситуацията там е окей, имат къде да живеят, имат какво да ядат. Обаче като процент, емиграцията е някъде около 10%, не повече. Имало е и други, които са опитали и в Испания и в Италия, но разбраха че не е за тях, за нашите роми, защото трябва да имаш друг темперамент, друго мислене там... (Представител на общността)

Мисля че са заминали първия път около 10 човека. Бяха хора, които са били уволнени от работа, нямаха от какво да живеят и тогава са си казали, че ще по-добре да потърсят работа. Първия път се опитаха да заминат за Югославия. В Югославия, мисля през 1991 г., и от Югославия са се преместили в Гърция, минали са планините, ми разказваше някой, много трудно, нямаха визи тогава. И след това имаше един период в Турция, известно време са работили в Турция различни неща. Там, в Турция, наистина се работеше, сред тях бях и аз. (Представител на общността)

Ясно е, ромите са заминали най-вече поради желанието си за по-добър живот, защото по това време в Румъния не се печелеше много добре и тогава трябваше да има нещо... да си част от нашата социална среда, да имаш и 3-4 деца, най-вече и ако си и по-динамичен човек, който да иска нещо от живота, тогава е ясно, че трябва да си потърсиш нещо по-добро и ако не ти предлага нищо животът в Румъния... трябва да опиташ другаде. (Представител на общността)

Подобно на останалите анализирани общности, през последните три години са заминали най-вече младите. Те са заминали, разчитайки на семейните мрежи, които им осигуряват помощ в страната на местоназначение. Все още обаче, жените от общността мигрират в по-малка степен отколкото мъжете, като обяснението за това може да се търси в традиционния социален статус на жените от семействата медникари, съгласно който „при нас има такава култура, в която жената е жена, трябва да стои у дома”. Въпреки всичко, през последните години миграционният поток е включвал и жени, но малко на брой.

Първо са заминали онези 10-12 души в Югославия, после същите са заминали за Гърция. В общи линии все същите. Сега от скоро, през последните години, младите заминават един след друг. Тези, които са завършили училище, без да търсят място за работа, нищо тук. Отиват, имат си някого. В общи линии, когато тръгваш така, отиваш при някого, както се казва. „Ами отивам с него, той познава там нещата, знае, не отивам така, съвсем сам”. След това, с времето, скъсва и... но в общи линии такъв е менталитетът. Помагат си чрез членовете на семейството. Значи семейството, най-вече когато заминаваш някъде, има голямо значение... знаеш, че евентуално ще делиш хляба с... (Представител на общността)

Сега, от няколко години, от 2004-2005 г. насам, но преди това, не. Испания, Италия... няколко човека заминаха и в Англия, но с други роднини роми, от квартал Пълмец, които имат там голяма общност от... отидоха там да... примерно детегледачка, жените от нашата общност и в общи линии жените, които сега са вдовици, които бяха още с нас вкъщи, казва „ами, стоя с децата на еди-си-кого и вземам по нещо на месец...” (Представител на общността)

Сравнението с намеренията за миграция на не-ромската общност от населението във Фетеш беше много трудно осъществимо, тъй като това би означавало да се направи паралел между нагласите на респондентите и на останалата част от населението във Фетеш, имайки предвид, че кварталът Дудец е населен преимуствено от роми.

Избраната за описание житейска история е на човек, който е препоръчан от двама представители на общността, които са обосновали избора си по няколко критерия: образованието (той е един от малкото представители на общността, който има висше образование), сегашния статут в общността (председател на една неправителствена организация), сложността на придобития миграционен опит и факта, че е бил измежду първите заминали в чужбина.

Миграцията като придобит опит в живота

Име респондента: М. Г.

Възраст: 37 години

Образование: средно образование, сега студент по право

Местожителство в Румъния: гр. Фетеш, окр. Яломица

Държава, в които е работил респондента: Гърция

Дата на първо заминаване в чужбина: 1997 г.

Продължителност на пребиваването в чужбина: 10 години, с временни завръщания в страната

Заминавания в чужбина: Гърция 1997-2007 г.

(Атина, август-октомври 1997 г., Крит, 1997-2005 г.; 2006-2007 г.)

Ситуацията преди първото заминаване в чужбина

Михай произхожда от семейство, което е преминало през много трудности. Първото събитие, което е оставило отпечатък в живота му е смъртта на баща му когато е бил на седем години и половина. Респондентът описва с носталгия детството си и ученическите години, факта че е бил галеник на семейството, както на родителите, така и на брат си и трите си сестри. Семейството, от което произхожда Михай е типично за общността от Дудец. Пример за това е отношението на родителите и на по-възрастните към образованието, но и образователния път на децата от семейството: закрилата на родителите означава да задържат децата колкото се може по-близо до семейството – чрез избягване на образователната среда или други фактори, които биха могли да отклонят децата от следването на типичните модели на общността. Така, Михай е „защитен” като не ходи на детска градина или даже като изпуска една година училище; едната от сестрите му напуска училище след 9-ти клас без да си изпълни мечтата да завърши училището за машинописки в Букурещ, а останалите учат до осми клас и напускат училище за да се омъжат. Освен това, бабата и дядото на Михай са работили без пари за селската учителка само и само да не задължава дъщеря им да ходи на училище.

Михай изглежда е наследил от баща си „известно влечение към ученето”. Неговият баща е имал начално образование и, работейки като продавач, е спечелил определено уважение в рамките на общността. Въпреки всички трудности, както от семеен характер, така и заради традициите в общността, респондентът успява да завърши средно образование, да надмogne предразсъдъците и отношението на дискриминация чрез възпитаване на чувство за отговорност към семейството:

Получавах стимул от моята сестра, която изискваше много от мен и всъщност, всички инвестираха по някакъв начин в мен, за да не се чувства липсата на баща в семейството. Инвестираха в мен, в смисъл че когато имах време не стоях с малките си деца и идвах да ме закрилят и дори инвестираха пари в мен като ми купуваха каквото ми трябва за училище, така че не ми е липсвало нищо за да ходя на училище. Бяха пет-шест семейства, които ми помагаша и осигуряваха освен това и летните лагери, организирани от училище. И заради всичко това, аз чувствах отговорност, че трябва и аз да направя нещо за тях.

Има и такива, които си казват „полага ми се, както и на другите“. *Имах такова отношение по време на следването и немалко пъти съм се разстройвал заради това, че съм ром. Даже имах комплекс за малоценност при отношенията си с момичетата. Това беше така, защото в гимназията нямах парите, които имах в основното училище, така че да вървя добре подготвен и да имам някой по-добри неща. Вече бяха започнали трудностите за моите сестри и помощта идваше само от моя брат и помалко от майка ми. Ходех – спомням си, че имах един анурак на брат ми, ходех с гумени*

ботуши, ученическа чанта нямах, а ползвах една „дипломатическа“ чанта за документи, донесена от майка ми, която е била не един богаташ, чийто син я оставил някъде... Представяте ли си, спомням си как съм изглеждал тогава, облечен със сивия анурак, гумените ботуши и „дипломатическата“ чанта!

Бъдещата съпруга на Михай произхожда пак от общността от Дудещ. Тя е една от малкото, които са следвали и висше образование след завършване на средното. Интересни са уточненията на субекта за това как и двамата са били част от онова поколение, което е искало да скъса с шаблоните на общността. Запознали са се на четиринадесет години, в училище. Двамата се женят по-късно, след първото заминаване на Михай в чужбина, период в който тя е следвала висше образование в Букурещ.

Трудов опит преди заминаването в чужбина

Първите две години след завършване на гимназията, Михай е кандидатствал във Военното училище, но без успех, а по-късно си е търсил работа с помощта на брат си, който е бил успял да си намери работа в един склад за хранителни стоки в града.

В склада за хранителни стоки Михай е работил две години като **неквалифициран работник**, след което е ходил една година в казармата. След казармата, когато вече е бил на 22 години си е намерил нова работа, пак с помощта на роднините, когато един братовчед му е казал, че се търси човек със средно образование за **застрахователен агент** – добра възможност, защото е чувствал, че старата работа не му допада: *не ми харесваше това, с което се занимавах там... не беше работа за мен. Имах нужда от повече динамика, от повече пространство, ако мога така да се изразя..* По-късно, Михай е разбира, че работата като застрахователен агент също не му допада и работи за фирмата само в продължение на седем месеца.

Следващата му работа е била **отговорник продажби** за два окръга в една фирма за безалкохолни напитки. Този опит се оценява от него като ценен, както заради организираните от фирмата обучения, така и заради практическата дейност, от която Михай е научил много:

Имах контакт с този свят на продажбите, техника на продажби, методи и всичко останало. Те ме подготвиха. Да, имахме обучения. В началото ни държаха там две седмици с преспиване, а след това имахме обучения на всеки четири-пет месеца; бяхме много мотивирани със заплатата. Плащаха ни без даже да направим много продажби. Всъщност ни подкрепяха страшно много. Това беше достатъчно добра фирма и беше окей и смятам, че съм се справял добре.

В тази фирма Михай е работил година и половина, но е последвал по-тежък период поради семейни проблеми. В контекста на тези проблеми е следвала и смяната на това работно място – поради желанието да печели повече, но и от нуждата да върне един заем:

Да, и се справих някак си... Не бях умерен, в това което исках да направя и се ангажирах повече от разумното като харчех повече пари, поради което се реших да взема заем, вноските за който надхвърляха възможностите ми; това се дължеше на желанието ми по-бързо да си реализирам целите. Да, взех заем.

Връщайки се във Фетещ, след период от няколко месеца, през който не е работил нищо, чрез обяви във вестник Михай си е намерил друга работа в Букурещ:

Ами, четях обявите от вестника и така намерих една фирма. Беше през 1996 г.и ми беше удобно, защото фирмата беше в Букурещ, където беше приятелката ми – сега съпругата ми, която следваше там и от фирмата ни предложиха апартамент, в който можехме да останем, докато работех за тях. Тогава заминах от къщи и останах на тази работа една година, докато контролните органи не затвориха фирмата заради неспазване на изискванията за производство.

Загубата и на това последно работно място е означавала завръщането у дома, в общността, където повторното интегриране е било по-трудно:

Да. След това обратно у дома. Моята връзка с общността вече беше някак скъсана заради заминаването ми, заради неща, които съм правил... Дистанцирах се от общността и хората говореха за мене „той е един безделник, кой знае как и къде ходи по разни градове“. Беше.. беше ми трудно като се завърнах.

Следващите месеци са период, в който Михай е извършвал по-скоро **случайни дейности**, като общ работник във Фетещ, в различни области: разтоварване на вагони, селско стопанство, дейности, които да носят бързи приходи.

Хайде да тръгваме, ама къде? Хайде на лозето през нощта, да съберем два чувала до сутринта. На сутринта идваше купувач и ние продавахме гроздето да си направи вино. Или отивахме в овощната градини с чувалите и беряхме като си казвахме, че не крадем, понеже градината е на земеделското стопанство... Имахме и един случай с полицията. Имаше организирана група и ни хванаха, че продаваме плодове и беше голям проблем, но имах късмет с един господин комисар, който при разпита е видял друго в мен, освен един, който просто иска да... „А бе ти какво търсиш тук с тия, че ти имаш средно образование; имам по-други очаквания от хора като теб. Никога повече не ме карай да ми се налага да те хващам пак!“. И ми помогна дам показания – защото аз не знаех как да направя

така, че да се оправям в такива ситуации, като по този начин ми позволи да се измъкна. После поделихме възстановяването на нанесените щети измежду повече хора.

По разказа на Михай, историята с полицейския комисар е повратен момент в живота му, след който той е решил, че иска да направи нещо повече с живота си. Интересни са коментарите на интервюирания за различните занимания, които е имал и за които той счита, че са били по-скоро възможности, които той е „оползотворил“ и които са били ключови моменти в живота му.

Първият миграционен опит – Гърция, август 1997 г.

През август 1997 г. Михай решава да замине за Гърция с помощта на един познат от гр. Констанца, който му е бил водач. Това е решение за временна миграция с цел натрупване на финансови средства.

Беше добър човек, иначе, ако само аз трябваше да покривам оная щета, щеше да е много трудно. Една от моите племенница – дъщерята на първи братовчед – се омъжи за едно момче от Констанца, някъде около Мъчин. Той ходеше до Гърция и прекарваше хора там, беше нещо като водач. И казва: „А бе искате ли да ходите в Гърция? Нямате работа... Ако искате“. По това време, всичко това беше напълно нелегално. „Хайде да отидем и ние“. Обадихме му се, попитахме го дали иска да ни вземе и нас. Заминах с един първи братовчед, този който говори със сестрата на жена ми.

Необходимата сума за заминаването в Гърция, съгласно разказа на респондента, е била 150 германски марки – пари, които е имал от продажбата на притежавани акции в рафинерия „Петробраз“. Единствената възможност да стигне в Гърция е била по незаконен начин: тръгването е станало през лятото на 1997 г. с група от седем мъже и пет жени, с план да стигнат първоначално в Сърбия, като междинна транзитна точка към Гърция. Цялото описание на приключенията по пътя от Румъния до Атина сякаш е от филм, който показва различните стратегии на първите мигранти да стигнат в „Обетованата земя“:

Групата беше формирана и тръгнахме. „Как ще стигнем?“ Отиваме да минем границата при сърбите. При сърбите беше в сила следната забрана: всичко що е мургаво, аут! Може и да си от Маракеш, но ако се мургав – не те пускат. И какво направиха при това положение? Отидоха и взеха една лодка. Незаконно, имаше хора които ги прекарваха през Дунава. Част от хората в нашата група бяха по-мургави.

След това, в Югославия събрахме групата и тръгнахме да минаваме при македонците. В Македония, разбира се, нямахме право да минаваме и минахме между митниците. Значи пеша, през планините, през овощни градини, през това-онова и незаконно минахме границата. Водачът ни показваше „Ето там е граничният пост и друг има, чак там; страх ги е тия да дойдат при нас, но ще минем по средата и ще вървим така“. Такива приключения, ако знаех какво е,

нямаше да опитам... (И КАКВО НАПРАВИХТЕ? ПРЕДПОЛАГАМ, ЧЕ ТАЗИ ЧАСТ ОТ ПЪТЯ СТЕ МИНАЛИ ПЕША...) Да, пеша. Ами, отне ни един ден и една нощ да минем границата между Сърбия и Македония. След това... Пътувахме с автобус; но отначало с влак, после слязохме от влака и взехме автобус, с който стигнахме на 30-40 км. от границата, където слязохме да се ориентираме. После пресякохме границата между контролните пунктове, така или иначе – не знам откъде минахме– тръни, канавки, всякакви преждия.. Пристигнахме и ни чакаха. Имаше хора, които знаеха маршрута за нелегалните мигранти и ни чакаха. (ЗНАЧИ, ПРАКТИЧЕСКИ И ГРАНИЦАТА С ГЪРЦИЯ СТЕ МИНАЛИ ПАК ТАКА, ПЕША. КОЛКО СТЕ ВЪРВЯЛИ?) Там вървахме още два дена, даже три дена. Стигнахме в Атина за седем дни. Значи тръгнахме на 10-ти юли и пристигнахме на 17-ти юли, чак в Атина. И продължихме, все така; минавахме през дворове на хора, наистина. Прескачахме огради, а жените тичаха след нас. Хората излизаха навън и ни показваха: „Грецка, Грецка – натам!“. Знаеха, че не сме лоши хора и не правим нищо лошо и понеже ги безпокояхме, те самите предпочитаха да ни показват пътя, че по-бързо да си вървим по пътя.

Стояхме, един Господ знае къде, гладни, жадни и така... Не им знаехме езика, нямаше телефон, нищо не носехме и нямаше как да комуникираме и така нататък. Аз тръгнах за Атина. Качих се на един влак и там открих, че мога да се справя с английския, понеже бях учил в училище. Чувството беше, все едно си оцелял. Пътувах дълго с влака – осем часа до Атина и там ни чакаха други водачи, които ни заведоха в тяхната общност, която е подобна на нашата...

Крайната точка на пътуването е ромски квартал в Атина, където живеят братята на водача им. Обитаването в бараките от този квартал е било само временно, след което Михай е намерил друго решение за подслон и е започнал да работи. Както се вижда, помощта в неговия случай е предоставена отново от ромската общност на място.

Михай не счита този първи опит от Гърция за особено успешен. Заедно с другите мигранти от Румъния, той е трябвало да открие други начини за адаптация към реалността и да научи нови правила за съжителстване. Очакванията, свързани с чужбина като за „Обетованата земя“ избледняват на фона на трудностите в новия свят. Михай открива в себе си заложби за приспособяване към новата среда, между които и говоренето на английски език, научен в училище, но и някои умения за създаване на връзки, които му помагат да подобри ситуацията, в която се намира.

И след това, както Ви казах, в първия ми работен ден дадох на онзи човек „комисионна“ – не помня каква беше сумата – за да ни остави на мира и след три-четири дни намерих един гръцки циганин, който търсеше майстори.

Тръгнах с него. Как да Ви обясня? Общността, на която и се носеше лошо име, беше там и ние се преместихме на 300 метра по-нататък – все едно да пресечеш улицата. Да, работих в строителството с братовчед си. Аз бях общ работник, той майстор. Останахме около три месеца, от август до октомври.

Вторият миграционен опит – о. Крит, Период на пребиваване: 1998-2005 г.

Инцидентът с хашиша от предното работното място е причина за решението да отидат на друго място. Избраната дестинация е о. Крит, на база получените контакти от българските роми. Отново не са липсвали приключения при пътуването, най-вече поради това, че Михай и хората от групата са нямали официално право на пребиваване:

Да, хареса ми онази част на Гърция. Стоях там малко повече от един месец. В дърводелското ателие ми хареса много, защото това си ми е хоби от преди. Решихме се, когато видяхме какво стана с хашиша и аз им казах: „Аз няма да стоя повече тук. Хайде, ето едно кожено яке, в което да пъхнем парите, които сме си изработили и да заминаваме”. Срецнахме двама румънци, които знаеха – бяха от повече време там и знаеха долу-горе гръцки и аз ги попитах къде можем да отидем, а те казаха, че отиват на остров Крит да берат маслини и аз реших да тръгнем и ние. (НО ДВАМАТА РУМЪНЦИ КАК ГИ СРЕЩНАХТЕ?) Бяха там, в онази общност. Там имаше много румънци, които работеха. Много, много бяха. И ги взехме и тях и да вървим... На кораба ни питаха за визи, паспорти: „Легално ли сте, не сте легално?“, така и така. Този, който попита румънеца, беше от Ръмнику Вълча. Румънецът каза, че имаме виза. Каква виза? Няма. Търси той в паспортите, каза: „Къде отиват тия?“ – „Ами, в Сития, на Крит, на маслини“. „Хайде остави ги, капитане!“ Малее, когато чух, направо хвъркнах. Заминахме с кораба, пътувахме 12 часа; минахме морето до Крит!

Условията там обаче са по-добри, отколкото в Атина, защото вече са имали осигурен подслон и работа. Следвал е, по разказва Михай, и първият основен тест за оцеляване в чужбина: научаването на местния език. Забележителни са усилията за изучаване и приспособяване в една напълно нова среда, в която Михай се справя успешно: усвояването на чуждия език; откриването на работно място чрез собствени средства; работа при минус 20 градуса по Целзий в сладоледена фабрика; възможността да спести средства за да изпраща пари у дома; получаването на легален трудов договор за относително кратък период – всичко това са елементи, които правят от историята на Михай един успешен пример за миграционен опит.

В Крит звъннахме на съответния човек, взехме едно такси и отидохме в селото, където те живееха, да ни настанят, да видим какво ще ни предложат. Намерихме единия от зетъветe на дядото, който ни докара пак в града, в Сития, където беше пристанището, и ни намери една стая за четири души. Четиримата стояхме в една стая. (ПЛАЩАХТЕ НАЕМ ЗА НЕЯ, ПРЕДПОЛАГАМ?) Да, да. Платихме наем за един месец и после започнаха трудностите: да научиш езика. Беше много трудно, учех и с речници, гледах и телевизия. Речник и телевизор: трудно, много трудно. След месец и половина отидох да потърся работа и намерих. Започнах на 17 ноември – сезонът на маслините, и намерих работа за три месеца, с осигурена храна, настаняване и шест хиляди драхми заплата;

След три месеца и половина свърши сезона на маслините. Звъннах по телефона и си намерих работа по телефона в една сладоледена фабрика. (НО ОТ КЪДЕ СТЕ ЗНАЕЛИ ДА ЗВЪННЕТЕ ТОЧНО НА ОНАЗИ ФАБРИКА?) Взех един каталог за... ЕДИН ТЕЛЕФОНЕН УКАЗАТЕЛ...) Да, един телефонен указател и видях хотели, фирми... (И ПОЧНАХТЕ ДА ЗВЪНИТЕ?) Да, почнах да звъня.

Парите за пътуването до Крит са били спестени от работата му в дърводелското ателие. Те са му стигнали за билета за кораба и за разходите в периода преди да бъде нает като берач на маслини. На всички работни места е бил платен „под масата“, без договор. След приключване сезона на маслините, Михай е бил принуден да си търси отново работа за да може да се издържа и да може да изплати останалите заеми в страната. Наемането му в сладоледената фабрика е означавало за него и първият легален договор за работа в чужбина:

Успях да изпратя пари у дома за заемите, които бях теглил в страната. Последно пратих пари през декември, пари, които бях спечелил от беритбата на маслини и така и изплатих дълговете и нямах повече проблеми. След това си намерих работа при тия със сладоледа, имаше сладоледена фабрика там... Там подреждах сладоледа в складовете. Работех при минус 20 градуса. При ония големи горещини в Крит, носех три чифта чорапи, един мой чифт обувки и един чифт ботуши от фабриката отгоре, два чифта панталони, яке и пуловер, две шапки, два чифта ръкавици – понеже трябваше да влизам при сладоледа и да го подреждам в хладилните складове; бях фризер. Ядях много сладолед тогава. Работех страшно много. Работех от 12 часа някъде до 11 часа през нощта. Вземах пет хиляди драхми, по-малко отколкото при маслините, но основното предимство беше, че бях официално назначен. Собственикът е имал инициативата, понеже не е могъл да ме държи без назначаване. Бях назначен и след това правителството на Гърция узакони пребиваването за всички. Имаше кампания за легализация. Извикаха ни всички за отпечатъци, без да ни направят нищо лошо. Значи бях там рез 1997, 1998... 1999 г., през пролетта на 1999 г.

Промяната в статуса на пребиваване и работа на Михай е станало следователно две години след като е заминал от Румъния: след период на нелегално пребиваване, благодарения на благоприятното стечение на обстоятелствата, когато са взети мерки за легализиране на положението на имигрантите в Гърция:

Да, стоях нелегално две години, през които ако виждахме полицията, се скривахме, все така... И те са започнали, беше тяхна инициатива. ЕС им е изисквало това и са легализирали всички, които бяха там. Имаха някой условия: да си назначен за известен период, да имаш застраховка и да имаш документи и разрешително. Те ми искаха документи и аз им доказах че съм в Гърция... При мен беше по-лесно, защото Ви казах, от март 1998 г. бях назначен и успях да докажа. Ако изпращаш пари от някаква фирма у дома: нямаше как да изпращаш пари ако не си бил там... И това беше доказателство. И ни приеха всички доказателства, които имахме, всяка форма на доказателство.

Следвали са нови шест месеца работа, колкото е траел сезона за бране на маслини, сезон, от който Михай се е възползвал всеки път по време на десетте години пребиваване в Крит. Практически през всичките тези години прекарани там, заниманията му са били разделени от двата сезона: сезонът от средата на ноември до края на февруари, когато се берат маслините (период, през който Михай е бил официално безработен и му се е заплащало „на черно“) и летния сезон – когато е извършвал сезонни работи в туристическите курорти на о. Крит, с легални договори за назначаване. Първият опит на Михай в тези курорти е бил като сервитьор в един ресторант, работно място, където се е завръщал за определен период и през следващите години прекарани на Крит:

Спестих малко пари и заминах в друг град на Крит, на 100 км. от там. Изкарах целия сезон. Там са най-добрите туристически курорти в Гърция. Този, в който работих аз и този на Малия, са най-добрите на острова; и Крит е най-доброто място за туризъм в Гърция, а по това време тези два курорта бяха най-добрите в Гърция. Пристигнахме там, пак така, чрез обява във вестника. Бях на едно интервю и ми казаха, че има нужда от сервитьор. Казвам: „Помощник сервитьор не съм работил, но...”. (МОЖЕХТЕ ДА ОПИТАТЕ, ДА ВИДИТЕ КАК Е). Да, и беше много интересен моят кураж там. И така беше, последва един период от четири-пет години при един и същи собственик, на една и съща таверна. И съпругата беше с мен...

Временни завръщания в Румъния

Първото временно завръщане в Румъния е било две години и половина след заминаването, когато Михай е имал вече документи и е получил отпуска от 30 дни. Впоследствие, тези завръщания са се повтаряли от година на година под формата на посещения за празници или официални отпуски, след което Михай се е завръщал на работното си място в Крит. По време на една от тези ваканции се е и оженил, а впоследствие съпругата го е придружавала в Крит.

След това се върнах... Не, не всеки път съм се връщал у дома. Не знам защо стоях там още една година. Дойдох си и по онова време ги имаше ония варианти с разрешително за работа, с визи, онази бъркотия. Там почувствах дискриминацията наистина, физически. В Румъния се самодискриминирах, напуснах дома с комплекс за малоценност, с онези идеи; там наистина почувствах, че сме румънци, а не цигани. (И ТАМ БЯХТЕ ДИСКРИМИНИРАНИ НА БАЗА...) Да, на друга основа... Останахме там девет месеца, след това приключихме и отидохме двамата на маслините.

Съпругата на Михай е била в Крит до декември 2000 г., след което е останала в Румъния, „да търси къща”. Междувременно, Михай продължава да работи в Крит, въпреки че това засяга отношенията му със съпругата най-вече след раждането на първото дете. В разказа си Михай изтъква факта, че миграционния опит е означавал за него едно постоянно претегляне на разходите и ползите:

недостатъците на миграцията са били във връзка със семейните отношения в Румъния и невъзможността да бъде до семейството, а преимуществата са се отнасяли до значителната материална печалба, благодарение на която е имал възможност да си издържа семейството у дома и да помага на сестрите си.

Имахме пари за къща и търсихме малко повече от година. Ходихме двамата да видим една къща и след година и половина я купихме – същата, която бяхме гледали двамата.. Значи тя ме е чакала две години и половина и се оженихме когато се върнах у дома. Взех я със себе си, а след това тя остана вкъщи, а аз заминах да работя сам. Оставаше сама и душата ѝ страдаше. Но, имахме другите неща, материално положение; аз трябваше да помагам и на други, които ми прехвърлиха трудностите си и не можех да не ги подкрепям, като и до ден днешен е така. Ето защо предпочитах да имам повече пари, за да мога да им давам и на тях и да има достатъчно и за семейството. Останах там доста години, до 2005 г.

Окончателно завръщане в Румъния

Окончателното завръщане в Румъния е станало през 2005 г., като следствие на решението да бъде до семейството си. Следва назначаването му като агент продажби в една търговска фирма за хранителни стоки от окръга:

Взех за една година, колкото вземах там за един месец. Но бях решил да съм близо до съпругата си. През 2004 г., ноември месец, се роди синът ми. Не успях да се адаптирам с парите тук и заминах пак. Заминах след това пак за два сезона и след това се завърнах, понеже бях принуден по семейни причини. Жена ми вече не ми имаше доверие, мислеше, че там имам връзка и искаше да се разведем... Събрах си главата – къде, как и какво искам от живота и се отказах преди да свърши сезона. Заминах преди да свърши сезона, без подаръци, без нищо. И след това реших да остана окончателно.

Завръщането вкъщи е означавало за Михай по-голямо участие в семейния живот, но и професионално преориентиране. Сега работи като социален работник, доброволец, в един център за подпомагане на деца, като е и председател на тази организация и ръководи някои проекти, които са в интерес за ромите.

Стоях, стоях...стоях почти една година, откакто се върнах. След това бях охранител на магистрала, чрез познати на съпругата. Познаваше някого и отидох. Бях и доброволец в една организация. Сега станах даже председател на организацията.

Оползотворяване на миграционния опит

В историята на Михай могат да бъдат наблюдавани най-добре дилемите на мигранта, намиращ се между два свята, без да има чувството, че принадлежи на някой от тях. Точно така е описан периода на заминавания и завръщания – като „живеене в успоредни вселени”. Миграцията е за Михай опит, който „те

вади от движението на живота, премества те в друго измерение, успореден във времето”, един експеримент, труден за съхранение на личността от емоционална гледна точка. От петте анализирани случая, Михай е единственият, който осъзнава отчуждаването, свързано с миграцията и възприема значението на този опит и извън материалните преимущества.

Да започна така, с **ЛОШАТА СТРАНА**... Не ти се случват вече същите неща в живота. **Откъсваш се от реалността и се завръщаш. Сгъваш се във времето. Имам чувството, че съм пропуснал цял период от развитието на обществото...** Идвам си и виждам, че цените са по-високи отколкото там, или – връщам се там и се оказва, че има нова валута, после пък като се върна, виждам, че има нов закон, който е по-различен от това, което знам.. **Чувствах, че не живея тук, че бях вече в друг, паралелен свят.** Участвах обаче, там в Гърция, в техните промени. Но, пропуснах нашите. Намерих майка ми поостаряла, един племенник пораснал на ръст и бях пропуснал как е растял. Това е лошата страна, която ме караше да гледам в тавана всяка нощ и да броя дните до завръщането, както и това, че **самотата те убива.** Разбира се че и нервните клетки са изразходени без смисъл. Тук имам предвид, че не е трябвало да мисля по този начин, да бъда в депресия, но депресията е неизбежна.

В същото време обаче, са осъзнати и преимуществата, свързани с привикването към стойностни неща като толерантността, приемане на разнообразието, преодоляването на някои предразсъдъци относно ролята на жената, разбирането спрямо другия и доверието в хората и известно нюансиране относно възприемането на реалността, към която принадлежиш.

И добрата страна е, че ставаши по-опитен и виждаши света с други очи от гледна точка на равенството. Разсъждавайки за живота, аз мисля за равенството: всички сме хора и нямам предвид само гърците. Имах взаимоотношения с хора от цяла Европа, понякога и с американци, когато идвах във ваканция; знам какво мислят хората в Австрия, Холандия, Германия,. Не сме различни. Имаме лоши съседни, имаме добри съседни, имаме и шефове такива; данъците са навсякъде лоши, правителствата и законите никога не са на страната на обикновения човек, както и на жената никога не се гледа с очите от дома. Отстрани си мислиш, че жената че трябва да е покорна и да прави това, което и казва мъжа, а детето е послушно; но въкъщи е съвсем, съвсем различно... **И по този начин разбираш, че това е само отрязък от време, живяно в една страна и друг период от време в друга страна; т.е. ние сме на kota нула, те са на второ ниво, но и ние също отиваме към това „второ ниво”.** **И тогава разбрах, че който и да си, към когото и да се обърнеш, за каквото и да било, ти трябва да можеш да разбереш болката на човека срещу теб, за да имаш добри отношения с него.** Същият е като теб; който и да е, какъвто и да е: че е японец, че е англичанин, същият е като теб и има същите неща между съседите, същите неща преживява с работното място, със съпругата въкъщи по въпроса, кой командва в къщи кой готви, кой хвърля боклука...

Извън материалните и професионалните преимущества, които излизат ясно от разказите на Михай на преден план, пак сред положителните неща можем да запишем и определено узряване на неговата индивидуалност в посока към една глобална, обективна перспектива спрямо останалите хора, във връзка с опита през който преминава: миграцията е в случая на Михай жизнен опит, който го е формирал интелектуално по един забележителен начин, отвъд всички останали ползи.

Придобих умението да мога да претеглям хората. Не по начин, така че да не им се доверявам, но приемам, че всеки има причина да прави дадено нещо. Никога не го критикувам за това, което е направил. Щом го е направил, значи е имал причина; нека да потърсим причината, за да го разберем. Така, ми е по-лесно: „А, дойде и не е направил това нещо, или дойде, но направи така и така, понеже за него ще е добре” Но всъщност е направил... Не си мисля за хората, че имат отначало лоши намерения. Т.е. наумил си си една стратегия и затова си постъпил така. Твърде много е, да си мислим за хората така; така им идва и така постъпват.

ОТ ПРОФЕСИОНАЛНА ГЛЕДНА ТОЧКА, КАКВО Е ОЗНАЧАВАЛО ТОВА ЗАМИНАВАНЕ В ЧУЖБИНА ЗА ВАС? Повече решителност и способност да вземам решения и ме е формирало като лидер. Имах възможността да видя от хората какво означава да бъдеш твърд и да се задържиш на своя път, за да успееш. Имах двама работодатели много добри в това отношение и имах хора които са могли да ме научат добри неща. Т.е. ако се професионалист, следви професията си; ако не, откажи се, понеже така или иначе провалът е неизбежен. Ако искаш да си вършиш работата, си вършиш работата, отнасяш се сериозно; толкова колкото можеш, никой не е перфектен и казваш: „Да, ако искам изпълня този проект ще го изпълня перфектно и...”. Може да направиш десет неща едновременно, но ако можеш да ги изпълниш на 80% добре, а 20% да ги коригираш малко. **Аз казвам, че от професионална гледна точка от значение е бил и този опит да си точен на работното място, да си уважаваш началниците и разбира се, и колегите. Първият път започнах с две ръце, след това се научих на занаята, понеже сервитьорството е хубаво нещо и в него има много психология, понеже разговаряш с човека и трябва да го направиш щастлив.**

ЩЯХТЕ ЛИ ДА СЕ ОПРАВИТЕ ПО СЪЩИЯ НАЧИН В РУМЪНИЯ? Не знам. Искам да мисля за себе си, че бих се оправил и тук, но възможностите там бяха много по-добри и нещата вървяха в положителна насока. Финансово не мисля че щях да постигна това, което съм постигнал там, защото жилищата, където ние живеем сега са били винаги най-скъпите в града и нямаше да успеем. Щяхме вероятно да останем при родителите и да модернизираме каквото имахме там и да живеем заедно с тях в общността, въпреки че имах други идеи. Но щом се е случило така, обикновено... Казах Ви, плановете не са направени никога от началото, има възможности. Защото,

*както Ви казах: чувствата, които изживях, на самота... (ОСТАВЯ СЛЕДИ, ПРЕДПОЛАГАМ, СЛЕД ТОВА...) Да, оставя следи. Оставя, защото когато се връщаш вкъщи си сам. Чувстваш се сам и искаш да бъдеш сам и понякога имаш голямо желание да имаш приятели, да имаш комуникация и попадаш в другата... (КРАЙНОСТ?). **Не съветвам много хора да заминават. По-скоро ги съветвам тук да си потърсят работа или да се оправят някак, да продадат нещо, да купят и да продадат; не знам, да произведат нещо, да... Но тук, в Румъния.***

По време на интервюто, сравнението на Михай за пребиваването в чужбина се прави постоянно чрез изрази като „жизнен опит”, като „период на дилеми и въпроси” и по-малко като „възможност за правене на пари”. Въпреки че изминатият път показва реални способности за приспособяване към живота в чужбина, остойностяването на този опит е доста по-нюансирано отколкото при другите описани истории. Сега, Михай е свикнал с решението да избере семейния живот и кариера в страната въпреки, че ефектите от опита който е преживял са оставили трайна следа в целия му живот.

Но, не знам – като заключение трябва да кажа, че заминаването в чужбината е добро само от финансова гледна точка. Само във финансово изражение. Иначе, във всяко друго отношение, във връзка с дискриминация, вътрешен живот, семейство и т.н., работата в чужбина не е добре, изобщо. Не се чувстваш пълноценно. Има празнота, която остава...

IV. Казус

с. КОРНУ ДЕ СУС, окръг ПРАХОВА

Общност

Общността на ромите от с. Корну де Сус (превод: Горния рог), община Думбрава е компактна общност, съставена от около 800 човека, групирани в квартал, намиращ се точно в центъра на селото. По думите на експерта по проблемите на ромите, става дума за стара общност мечкари, която обаче не държи вече на старите обичаи. Нещо повече, според представителя на местните власти, при последното преброяване доста от членовете на общността не са се самоопределили като роми. Обаче документалният фонд на селото удостоверява, че първите роми са били докарани там като роби от болярина Чепелнец – затова и областта е била наречена Чупелница, някъде през 1400 г. Тези роми са се установили в селото, като общността се е разраснала във времето и чрез прииждането на познати от други места.

Що се отнася до жилищните условия, ситуацията на ромите не се различава от тази на румънците в селото. Всички в около 100-те домакинства имат достъп до питейна вода и електричество (в дворовете на тези домакинства има по 2-3 къщи). В общността на ромите се отличават две категории жилища. От една страна, това са къщите на хората, които нямат работа и не са работили никога (ни в Румъния, но нито в чужбина) – тези къщи са стари и бедни, строени от глина, покрити с картон, защото собствениците им не могат да си позволят по-скъпи строителни материали (ламарина), с най-много 2 помещения, в които се случва да живеят по 15 човека. Втората категория е представена от жилищата на хората които имат/имали са най-малко едно работно място, включително и тези, които са заминали в чужбина за да работят. Техните къщи са построени от издръжливи материали, като итонг, покрити са с ламарина, имат повече помещения и даже по две бани.

Източниците на приходи за ромите от общността се ограничават до социалните помощи и сезонната работа. От общо 260 семейства от местността, 60 ползват помощи за безработни, докато в близките села, които принадлежат към същата община има около 4 семейства, които ползват социални помощи.

Важен източник на приходи е търговията с коприва, като с това се занимават основно жените. За да продадат стоката, ромите от общността пътуват с влак на разстояние 15 км. до пазарите в Плоещ. От време на време, мъжете работят като общи работници (копачи) в Букурещ. Те са транспортирани от друг по-заможен член на общността и са докарвани обратно вечер.

Семейното положение на ромите от Корну де Сус се включва в шаблона на ромските семейства от селата: висока раждаемост, средно по 5-6 деца в едно семейство. Момчетата се омъжват на ранни години; даже и да не встъпват в официален брак, живеят с бъдещите си съпрузи още от 13-14 годишна възраст. Изоставяйки училището още от 6-ти или 7-ми клас, без да завършат основно образование, те се посвещават на семейството и грижите за домакинството. Момчетата посещават училището до по-късна възраст; учат най-много осем години (основно образование), в цялата общност има само пет деца, които са завършили гимназия.

Международната миграция е започнала, по разказа на местните хора, преди 2000 г., а след тази година са зачестили пътуванията към Испания, Франция и по-малко към Германия. Най-често представителите на ромската общност са заминавали да берат ягоди (в Испания) или да работят в строителството (в Германия и Франция).

В Германия точно сега заминаха двама да работят в цирк, с животните. Както разправят, всяка седмица в Германия правят представления в някой град, село и имат работодател, който ги вози навсякъде, понеже монтират шатри. (А В ИСПАНИЯ КАКВО РАБОТЯТ ТЕ?) Берт ягоди и в строителството. (Експерт по проблемите на ромите)

По преценка на респондентите, около 60 роми от общността са били на работа в чужбина и повечето са се завърнали. Около 10 човека са останали в чужбина окончателно. Става дума следователно, за временна миграция, базирана на дейности, докарващи приход. От семействата заминава на работа или мъжът, или жената, но рядко и двамата, защото единият от тях трябва да остане с децата. Случаите на тези, които са останали повече от една година в чужбина са много малко, като повечето мигранти са така наречените „сезонни работници” – хора, които заминават за максимум 5-6 месеца или даже за по-малко, връщат се за определено време в страната и после пак заминават.

Най-много 50-60 човека, не кой знай колко. И много от нас напускаха страната и се връщаха много бързо. Не се адаптираха и се връщаха обратно. Працаха пари... пак тези, от къщи трябваше да изпращат. За да заминат, вземаха заем от лихвари. Има едни цигани от Бърбулец, които дават пари с лихва. Те даже тръгнаха да ги търсят тия от нашите... И изпращат пари оттам и плащат тази лихва. Не ги интересува колко искаш да вземеш назаем, лихвата да вземат. От това което казват те... 10% на седмица е лихвата. (НО ДОЛУ-ГОРЕ ОТ КОЛКО ПАРИ ИМАТ НУЖДА ТЕ ЗА ДА ЗАМИНАТ? ЗА АВТОБУСА И Т.Н.?)... 200 евро в едната посока.

Най-много да има 10 човека, които са се установили там. Идват си. Идват си всяка година, или на две години, на три години веднъж. И мъже и жени заминават, но цялото семейство, по-рядко. Отиват обаче и жени без мъже на работа или обратно. Казах Ви: или на опаковане на ягоди или на бране, или се грижат за деца. Някой се грижеше за едно куче. Вземаше 5 евро на ден да го разхожда.

Този, който замина и остана там, стоя три години и като него беше още едно момче, даже в петък се срещнах с него, работил е и с мен във фабриката „1 Май“. Върна се след две години. Но останалите работеха като сезонни работници по 5 месеца, 6 месеца, или по 2 -3 месеца. Как са успели да си намерят такава работа... Оставили са си там телефонните номера и, когато работодателят има нужда, им звъни и те тръгват веднага. Обикновено работодателят им изпраща и малко пари, за да им осигури възможност да заминат за чужбина... (Експерт по проблемите на ромите)

Решението за заминаване в чужбина е повлияно от силата на примера. Общностните мрежи за взаимопомощ функционират и в този случай, въпреки до откриване на изгодни условия за живеене от финансова гледна точка:

Ами, понеже градът е толкова близо, нормално е, че си говорят помежду си. И гр. Мизил е близо и гр. Пloeц. Казват си един на друг: „Еди кой си ми прати пари да отида при него“, но се е случвало и така, че... някой ми беше казал, че са имали апартамент и не са плащали наем... едикои си им изпратил пари за наема.. (Експерт по проблемите на ромите)

В рамките на ромската общност от Корну се Сус не е имало големи вълни на заминаващи за чужбина, а по-скоро се наблюдава един постоянен ритъм на миграция. За разлика от ромите, които мигрират, румънците от местността, които са заминали в чужбина са го направили най-често въз основа на законни договори или въз основа на предварително направени уговорки, а не на „случаен принцип“ както е при ромите. Като брой, румънците, които заминават са по-малко отколкото ромите.

Не, не. Големи вълни не, не. Никога не е имало такава неща, може да са заминали 30% или 10% да работят. Има такива, които заминават всяка година, значи както са ягодарите. Ягодарите заминават в период на годината... към края на годината. (КОЛКО ДОЛУ-ГОРЕ ЗАМИНАВАТ ТАКА, КОГАТО ИМА ЯГОДИ?) Най-много 10-15 човека, не много. (НО СЪЩОТО ЛИ Е ПОЛОЖЕНИЕТО НА РУМЪНЦИТЕ ОТ ТУК, ОТ ОБЩНОСТТА? ЗАМИНАВАТ ЛИ И ТЕ В ЧУЖБИНА?) Заминават и част от румънците, но румънците, повечето, са заминали с договори, не са рискували да... Ромите са рискували така, техният живот е риск, предполагам че са спали и под мостове и под... Румънците са заминали повечето с договор. Ония, които са заминали на принципа „каквото стане“, както се казва, са ромите. (Експерт по проблемите на ромите)

ИМАЛО ЛИ Е СЛУЧАИ НА РУМЪНЦИ, КОИТО, ВЕЧЕ ПРИСТИГНАЛИ ТАМ, СА ПОМОГНАЛИ НА РОМИТЕ? ЗНАЕТЕ ЛИ ДАЛИ СИ ПОМАГАТ ПОМЕЖДУ СИ ИЛИ СА ОТДЕЛЕНИ... Не. Обаче ромите са извикали един румънец. Да. Той се интегрира, той ходи само с тях. Но е румънец. Но са били приятели и го взеха и него в Германия на онези „Octoberfest-овете“, които се правят, на монтиране-демонтиране на палатки. Той е там от три месеца. И миналата година и преди две години е бил с тях, да. Но с тях, с двама от тях. (Експерт по проблемите на ромите)

Препоръчаният герой на нашата история от общността роми има, съгласно критериите, уточнени от неформалните лидери, най-големият миграционен опит от селото. В същото време е считан за успешен случай, защото всеки път е заминавал с легални договори и е финансово успял (спечелил е много в чужбина, купил е жилища за децата и сега си строи къща в Корну се Сус).

Миграция в преследване на пари

Име респондента: Щ. Т.

Възраст: 58 години

Образование: професионално училище

Местожителство в Румъния: с. Корну де Сус, общ. Думбрава, окр. Прахова
Държава, в които е работил респондента: Израел, Германия, Испания

Дата на първо заминаване в чужбина: 1994

Продължителност на пребиваването в чужбина: 9 години

История на заминаванията в чужбина

Историята на заминаванията в чужбина е относително сложна в случая на Шефан, тъй като той е пребивавал в три страни, които са различни от гледна точка на културата и начина на организация. След 4 години пребиваване в Израел, следващата дестинация е била Германия, за период от една година. Изборът се е спрял на Германия заради споразуменията с румънското Министерство на труда. Последвал е престой в Румъния, в рамките на почти 8 години, през които Шефан е работил в едно търговско дружество, но накрая е бил принуден да си тръгне, защото фирмата е фалирала. През последния период между 2007-2010 г. Шефан заминава за Испания, където работи като строителен работник.

Ситуацията преди първото заминаване в чужбина

Начинът на живот на Шефан в Румъния е бил нетипичен за ромската общност, към която принадлежи. Осъзнавайки важноста на ученето и възможностите, които разкриват уменията, знанията и притежаването на диплома, Шефан завършва основно образование, а след това продължава да се развива като посещава курсове за професионална квалификация. От голямо значение за успешния образователен път е бил факта, че Шефан е работил в Букурещ веднага след завършване на основното си образование. Там, в големия град, той се възползва от възможностите и се записва на обучение в сферата на строителството.

В течение на 25 години Шефан е работил в Румъния само в областта на специалните петролни строежи в две големи фирми: в първата компания е работил в периода преди Революцията, преди да замине на работа в чужбина, а във втората започва работа през 2000 г. и работи в продължение на 8 години, докато

фирмата е фалирала. Понеже е бил отдаден на работата, спазвайки работното време и възприемайки един продуктивен стил на работа, Шефан е достигнал добра позиция в длъжностната йерархия – „шеф на екип”, което е довело и до един по-добър начин на живот.

Тук в страната? Какво да Ви кажа? Аз живеях добре и преди и след Революцията, защото работех постоянно, не съм стоял отстрани, не съм бил един от онези... така. Бях... работех най-вече при тия с петролните инсталации, пак в строителството. В цялата страна, защото те имат работа навсякъде. И след Революцията заминах за чужбина. Бях няколко години в Израел, около 4 години... Преди да замина работех в строителството, значи инсталации за... индустриални повече. Имам 25 години стаж тук в страната с трудова книжка, имам няколко години стаж в Испания, като се надявам, че всички мои работодатели ще ми дадат пенсия когато достигна пенсионна възраст...

ЗАЩО СТЕ СЕ ОТКАЗАЛИ ОТ ТАЗИ РАБОТА, КОЯТО ИМАХТЕ ЗА ДА ЗАМИНЕТЕ В ИЗРАЕЛ? ИЛИ КАКВО Е СТАНАЛО ЧЕ СТЕ... *Разликата в парите, това е. Аз съм човек, който преследва парите. Да кажем, че ако дойда при Вас една година, да дам един пример, за 10 милиона (б.п. стари леи) и се появи по-късно работа за 15 – заминавам при ония с 15-те леи. Ако обаче ми предложите Ви 15, оставам при Вас. Това е. (ЗНАЧИ, ПРАКТИЧЕСКИ, КЪДЕТО ПОЛУЧИТЕ ПОВЕЧЕ...) Разбира се, тичах след парите.*

Въпреки че е успял от семейна гледна точка, женен е с 4 деца, интервюираният декларира, че е сметнал за по-важно да спечели достатъчно за да може да им помага, въпреки че това е означавало да отсъства от дома за значителен период от време. Заминал е в Израел на работа за да осигури материална опора на семейството в момент, в който децата са били сравнително малки на възраст – големият син е бил на 16 години, а малкият е бил на 10 години. Заминаването в чужбина за да работи е променило семейната структура, като съпругата е напуснала Шефан, а също и децата им.

Опит от последователни пребивавания в чужбина

Респондентът декларира, че около 1994 г. повечето му пътувания са били към Израел. Стратегията за заминаване на работа в чужбина е започнала с опит да получи информация от Службата за трудова миграция (СТМ), която се намира на ул. Валтер Мъръчинеану и е към Министерството на труда в Букурещ. (По време на интервюто, респондентът се позовава на Службата за трудова миграция под името Министерство на труда. Службата е била закрыта през 2007 г., а задачите, свързани със защитата на правата на румънските граждани както и техният мониторинг са преминали към задълженията на някои отдели на НАЗ - Националната Агенция по заетостта)

Вземайки решение да мигрира за да работи, Щефан е сметнал, че е най-подходящо да получи информация от най-важната институция, която по това време се занимава с посредничество на работните места в чужбина:

Такава беше възможността тогава. Повечето от работодателите бяха от Израел и повечето хора заминаваха за там за известно време. И после тези възможности прекъснаха – сега вече никой не отива в Израел... (НО ВИЕ ОТКЪДЕ РАЗБРАХТЕ ЗА ИЗРАЕЛ? КОЙ ВИ КАЗА?) Ами, не бяха ли малко фирмите, акредитирани от Министерството на труда? Аз ходех често в Министерството на труда, разбира се, да търся информация. И хората от сградата на улица Валтер Мъръчинеану търсеха, а зад тази сграда беше и сградата на институцията, която се занимаваше с проблемите на ромите, ако добре разбирах тогава...

По това време, Службата за трудова миграция е предоставяла списък с частните агенции, упълномощени да посредничат при уреждане на работа в чужбина, както и друга необходима информация за желаещите да заминат с трудов договор в друга държава (примерно, списък с необходимите документи, информация за законодателството и др.). Изборът на дестинацията е станало някак си случайно. Интервюираният споделя, че Израел тогава е бил „на мода” сред желаещите да заминат. Така, с помощта на информацията от СГМ е избрал една фирма-посредник за договори в различни страни, между които и Израел, попълнил е документацията и необходимите документи и по този начин е стигнал в Тел Авив. Заминал е от Румъния в навечерието на 1994 г. и скоро след това е започнал и работа. Въпреки че договорът му е бил получен в Румъния, Щефан е бил подложен на тест за умения и знания преди да бъде назначен. Тестът е включвал изпълнение на строителен план – задача, която е била изпълнена успешно от целия екип работници, дошли от Румъния:

Първото заминаване беше преди Нова година. Празнувах Нова година там. След това, след като мина празника, започнах, разбира се, работа. Работодателят ни подложи на изпит за да се увери в уменията ни и ние се справихме... (КАКВО ОЗНАЧАВА, ЧЕ СА ВИ ТЕСТВАЛИ? КАКЪВ ТЕСТ СТЕ ПОЛОЖИЛИ?) Тест за работа, да видят дали отговаряш на изискванията за позицията, но която искаш да работиш. Ами, какво да правим? Тестът беше в областта на строителството. Дадоха ни строителния план и ни казаха да го изпълним. И ние се справихме в срок. Ние обаче работим по-бързо от тях.

Първото завръщане в родината е било след една година. За периода, в който е работил в Израел на база договора сключен в Румъния, Щефан е живял в едно общежитие заедно с екипа работници, с който е бил заминал от страната. Колкото до работата в Израел, Щефан отбелязва, че е работил все в сфврата на строителството – дърводелство, железарство – дейности, които е извършвал и в Румъния, преди да замине. Завръщанията у дома са били само по време на отпуските, въпреки че понякога те са продължавали и до 30 дни.

Колкото до отношението към работното място, Шефан е бил принуден да се приспособи към един нов начин на работа: освен към новите технически правила за строителство, дължащи се на географските различия между Израел и Румъния, „в строителството важат същите правила, освен че изискванията за издръжливост на сградите са по-ниски, понеже там няма земетресения, а при нас има”. Било е необходимо и да се привикне към една нова култура на работата. Задачите се изгълъват по-сериозно, полагат се по-големи усилия, не непременно във връзка проверки от страна на работодателя, а най-вече заради собствената отговорност да се свърши работа на необходимото ниво и с необходимото качество.

Приспособяването към една коренно различна култура е започнало за Шефан чрез научаването на езика: работейки с хора от Израел, с помощта на разговорници, той е успял да научи езика сравнително бързо..

С езика? Ами, ако си упорит, научаваш от всичко... (ЗНАЧИ СТЕ НАУЧИЛИ?) Разбира се. Говорех перфектно езика. Имах при търговане, да кажем, един разговорник, учех и с него, но учех от хората там, но научаваш само ако работиш директно с тях, задължително трябва да научиш. Ако работиш с румънците е по-трудно да научиш езика, но ако работиш директно с тях...

След период от една година Шефан се е отказал заедно с други работници от първоначалния договор, с който са тръгнали от Румъния, и са се преместили в един нает апартамент, в който е живял до края на престоя в Израел. Причината за тази промяна е било „желанието да печели по добре”. От момента на прекъсване на първоначалния договор до окончателното заминаване от Израел, Шефан е сменил най-малко 10 работни места.

Добре де, в Израел карах на черно дълго време, защото израелците неспазват много много правилата и се местехе от тоя при оня, което означаваше да се работи на черно.

Поради прекратяването на първоначалния трудов договор и преминаването към работа „на черно”, Шефан е бил в крайна сметка санкциониран, като е бил принуден да прекара 10 дни в ареста. Познавайки стратегиите за изхода от подобна ситуация, Шефан е изпратил е на роднините си останалите пари за да му купят самолетен билет за завръщане в Румъния. Властите в Израел са били принудени при това положение да го освободят след период от десет дни, за да се завърне в родината.

През 1999 г. следва опита от работа в Германия за срок от една година. Шефан заминава отново благодарение на информацията от Службата по трудова миграция в Букурещ. Въпреки че фирмата посредник, чрез която е заминал първоначално в Израел, е имала работни места и в други страни, Шефан не е могъл да се възползва пак от този вариант защото не е спазил договора, започвайки работа на черно на друго място. Така, Шефан е намерил

друга фирма посредник, която също е имала работни места в повече страни, и си е избрал най-атрактивната работа от финансова гледна точка, която се е оказала в Германия. Заминал е да работи пак в областта на строителството, но не в голям град, както в Израел, а в едно по-скоро изолирано място в Германия. Живеейки в каравани, специално подготвени за работници на строителния обект, Щефан е излизал малко пъти от работната среда; той работи и живее само сред румънците от строителния екип на строежа.. Поради това той не и успял да научи немски език.

Разликите в начина на работа са явни, понеже Германия е възприета като напреднала държава от технологична гледна точка и поради начина на организация: там всичко е механизизирано, а работата е много по-добре организирана:

Германците са много напред с нещата. При тях всичко е механизизирано, друго е. Пак в строителството, разбира се. Да. Сега се надяваме да кажем, че ще заминем пак при тях, защото единствената държава, в която нещата са добре е Германия. Те вече излязоха от рецесията, икономиката им работи пак. Не плащат както преди, но, така или иначе е по-добре отколкото при нас. Понеже нашите... (ЗНАЧИ, ПРАКТИЧЕСКИ, И ЗА ГЕРМАНИЯ СТЕ ТРЪГНАЛИ С ДОГОВОР ОТТУК ОТ РУМЪНИЯ) ... Пак с договор, да, да, разбира се. Немците са отразили всичко в трудовата книжка, трудовия стаж, не е като при тия нашите, като при испанците, които... те ти дават отделно пенсия.

В ГЕРМАНИЯ, КАК СТЕ СЕ ОПРАВЯЛИ, КЪДЕ СТЕ ЖИВЕЛИ? В Мюнхен, при... в Германия работниците спят във фургони. Аз спях в каравана. Във фургоните има условия като в жилищните блокове. (КАКВО ОЗНАЧАВА УСЛОВИЯ КАТО В ЖИЛИЩНИТЕ БЛОКОВЕ? КАКВО СТЕ ИМАЛИ ТАМ?) Кухня, топла вода, студена вода, отопление... (ГАЗ, ПРЕДПОЛАГАМ, ТОК, ВСИЧКО...) Разбира се, всичко, всички удобства.

Приключването на договора в Германия означава за Щефан завръщане в Румъния. Той е назначен отново във фирмата за специални строежи в петролната промишленост и работи като ръководител на екип във фирмата за няколко години, до обявяването и в несъстоятелност.

Останал без работа в Румъния и без възможност за назначение в областта, в която е специалист, през 2007г. Щефан е решава да замине за трети път за да работи в една от европейските държави. Този път избира Испания – заради големия брой румънци, които вече работят там. Тоест, аргументирането на решението за повторно заминаване е сходно с първоначалното решение “d“X?d” отново е избрана дестинация, която към дадения момент е „на мода“ сред румънските мигранти поради наличието на добре платени работни места в строителството. И този път е избрано съдействието от страна на институциите в лицето на Службата по трудова миграция. При този последен опит обаче, заминаването е съпътствано от редица трудности. Щефан е бил принуден да

работи 4 месеца без да получава заплата за извършения труд. В продължение на месеца той живее от даренията, правени от църквите или благотворителните дружества в Испания, които са предоставяли храна и дрехи.

Относно мястото за живеене, заради сключения договор с фирмата от Румъния, която е посредничела заминаването (взета от базата данни на СТМ), Щефан е живял 4 месеца в апартамента, който работодателят от Испания е бил задължен да осигури. След периода от 4 месеца и организираната стачка, институциите на испанската държава са осигурили на румънските работници други работни места, въпреки че парите от 4-те отработени работни месеца не са получени и до ден днешен. Трудното положение, в което се е намирал Щефан след заминаването в Испания е дало обаче и един положителен резултат: той получава разрешително за пребиваване и в последствие правото на законна работа навсякъде в Испания.

ЗАЩО ИСПАНИЯ? БИЛИ СТЕ В ИЗРАЕЛ, ГЕРМАНИЯ, ЗАЩО ТРЕТИЯТ ПЪТ В ИСПАНИЯ? Това беше възможността към онзи момент... Там имаше най-много работни места и най-много работници от Румъния. Там се появи възможността, в Испания. Заминах легално в Испания въз основа на договор от базата данни на Министерството на труда. Четири месеца работих без пари. (В КАКЪВ СМИСЪЛ? КАКВО СТАНА?) Какво? Не са ми платили нито евро. Казаха, че ще оправя нещата Министерството на труда (б.п. СТМ), от посолството ни осигуриха кола да се върнем обратно безплатно, но ние отказахме да си тръгнем и след това те бяха задължени да ни издадат официални документи и така ни се осигури право да работим законно в Испания. (ЗНАЧИ, ПРАКТИЧЕСКИ, ДА РАЗБИРАМ, ЧЕ СТЕ ЗАМИНАЛИ, 4 МЕСЕЦА СТЕ РАБОТИЛИ ТАМ ПО ДОГОВОРА, С КОЙТО СТЕ ТРЪГНАЛИ ОТ СТРАНАТА...) Без пари. С безплатна храна и квартира. (СЛЕД 4 МЕСЕЦА КАКВО НАПРАВИЛХТЕ?) След това от испанското Министерство на труда бяха задължени да ни осигурят нова работа, защото ние отказахме да се приберем у дома и организирахме стачка. Беше си достатъчно трудно, стоях без работа и зависех от подаянията на селяните там... (ЗНАЧИ СТЕ РАБОТИЛИ И НА ЧЕРНО ПРЕЗ ОНЯ ПЕРИОД?) Не сме работили въобще на черно. Стояхме си в къщата, понеже работодателят нямаше право да ни изгони докато не ни плати, и ние стояхме в къщата и ни носеха хората за ядене. В Румъния навремето такава беше ситуацията с китайските работници, които румънците хранеха, знаете, на гара Басараб 2. Техният работодател беше румънец... Стояхме така, само с храната на селяните, малко повече от месец. След това ни намериха работа и ни направиха документи те, испанците, и останахме още. Бяхме тук в посолството, направихме документи, казаха че ще оправят положението, че ще ни възстановят парите, но по-късно.

Решението за завръщане в Румъния е било повлияно от намалението на заплатите, под въздействието на икономическата криза в Европа. Работейки за почти двойно по-висока заплата до онзи момент, Щефан е отказал работно място, за което са му предложили 1500 евро, тъй като ги е считал за твърде малко спрямо нивото на което е бил свикнал:

Заминах от Испания когато почна кризата. Когато започна кризата ми предложиха хиляда и петстотин, отказах и се върнах у дома. Сега бих работил за хиляда и петстотин. (ЗНАЧИ ДА РАЗБИРАМ ЧЕ ХИЛЯДА И ПЕТСТОТИН СА БИЛИ МАЛКО СПРЯМО КАКВОТО СТЕ ПЕЧЕЛИЛИ ПРЕДИ). Да, разбира се. Толкова ми предложиха. Сега са паднали заплатите до хиляда и петстотин и не се съгласих, върнах се у дома.

НО ВИЕ СТЕ БИЛИ, ВИДЯХ, В ИЗРАЕЛ, В ГЕРМАНИЯ, В ИСПАНИЯ. КЪДЕ СЕ ПЕЧЕЛИ НАЙ-ДОБРЕ Сега е период на криза. **В Испания се печелеше най-добре. Преди кризата се вземаха по 2,000-3,000 евро.** Сега вече не е така...

Принципа, от който Щефан се е водил по време на изминатия професионален път е бил този да получава постоянно по-голям приход. Заминал с трудови договори във всяка от 3-те страни, само в Германия той е запазил същото работно място за целия период на пребиваване. Това се е дължало на факта, че не е имал възможността да потърси нещо друго защото е бил изолиран от общността в страната на местоназначение. В Израел е стигнал да има над 10 работни места след като се е отказал от първоначалния договор, докато в Испания също е работил на повече места след като е получил правото на пребиваване – в Каталонската област, където се е печелело най-добре:

Каталуния е една много по-богата зона спрямо други зони, казах Ви. Плащаш повече за квартира, понеже жилищата са на почти двойна цена спрямо ония селски зони, 300-400, аз плащам 750 евро на месец квартирата плюс каквото консумирах. Стигах до 900 и нещо евро. Както са заплатите в Букурещ спрямо гр. Бърлад.

Получаване на трудови договори. Бюрократичен опит

За разлика от останалите мигранти от ромски произход, Щефан е заминал да работи само на база трудови договори, получени по един и същи начин, официално, чрез Службата по трудова миграция (СТМ). Положените усилия за получаване на определена работа са били многобройни и са се развивали в рамките на няколко месеца, период през който Щефан е посещавал многобройни фирми посредници за намиране на работа, фирми, открити чрез информация, получена от СТМ. В следствие на посещението на този офис, който е подчинен на Министерството на труда, Щефан си е съставял всеки път списък с фирми, които посредничат за намиране на работа на румънски работници в чужбина. След това са последвали посещения на всички фирми от списъка в търсене на агенции, които не са вземали комисионна за сключените договори, или които са вземали комисионна чак след като румънският работник е бил пристигнал на дестинацията и е бил получил първата заплата. В основата на прилагането на тази стратегия е било недоверието в сериозността, с която фирмите посредници за намиране на работа извършват дейността си.

Аз познавам Министерството на... изключително добре, всичко. Отидох в Министерството на труда (б.п. СТМ), стоях докато ми писваше, понеже не те приемаха, всеки който идваше казваше, че е познат, излизаше навън, аз бях така... (НО ПРИ КОГО СТЕ ОТИВАЛИ ТАМ? В ДЕЛОВОДСТВОТО, ИЛИ СТЕ ИМАЛИ...?) Ами, беше периода, да кажем, тогава с Израел, в който комисионната на фирмата-посредник беше стигнала 2000 евро и аз отидох в Министерството да ми предложат фирма без комисионна и понеже видях че все така влизат, излязох отвън, измих си очите и пак влязох. Казва това, това, но аз не давам комисионна, Или да заминем, че имам семейство, имам малки деца, пак там, да заминем и ние без комисионна, откъде да вземем ние тези пари? Да ударя някого по главата? Дадох ми други фирми, обаче напразно. Да, искаха комисионна и след това не се тръгваше за Израел. До 2000 евро беше стигнала комисионната на фирмата- посредник.

Повечето искат парите за комисионна предварително. Но сега искат комисионната на място. Какво?... И си тръгвах, какво да ви кажа. Ежедневно ходех в Букурещ, тръгвах сутринта и се връщах вечерта. Посетил съм 20-30 акредитирани фирми, предлагащи работа от списъка на министерството, ходил съм пеша навсякъде. (ЗНАЧИ СТЕ ВЗЕЛИ СПИСЪКА...) Ходих на място във всяка една от фирмите докато не намерих тази, която ми трябва. Така стояха нещата... (И КОЛКО Е БИЛО НЕОБХОДИМО ДА ОБИКАЛЯТЕ ТАКА, ДОКАТО СТЕ НАМЕРИЛИ?) Боже Господи, месеци наред докато намериш. Същото беше и за Израел, вървах докато ми беше писнало и за онази оферта от там. Но тогава нещата бяха още в началото с тези заминавания, тогава можеше човек да отиде за малко пари и без да плаща комисионна. После почнаха да искат комисионни.

Семейното положение за периода на пребиваванията. Социални връзки.

Миграционния опит е оставил следи върху семейното положение, водейки до промяна структурата на семейството. Съпругата е подала документи за развод след заминаването на Щефан в Израел, тъй като си е намерила друг партньор в живота. Четирите деца, на възраст между 12 и 16 години са останали на грижите на бабата от страна на бащата, и така Щефан е връзал в ролята „и на майка и на баща”.

Разбира се. Не е издържала на положението. Понеже беше по-темпераментна жена, така, отиде да си потърси половинката на друго място. (ЗНАЧИ, ПРАКТИЧЕСКИ, КОЛКОТО ВРЕМЕ СТЕ БИЛИ В ИЗРАЕЛ... И ДЕЦАТА КАКВО СА НАПРАВИЛИ? С КОГО СА ТРЪГНАЛИ? С НЕЯ ИЛИ...?) Те, какво? Сега има ли някой от тях с нея? Тя си замина сама. Сама си дойде, сама си замина. Разбира се, аз останах в ролята и на майка и на баща.

Комуникацията с останалата у дома членове на семейството е била ограничена до телефонни разговори по 2-3 пъти в месеца. Преките срещи, през периода на пребиваване в Израел и Германия, са били само по време на отпуските, един път в годината или по-рядко, понякога отпуските са продължавали и за периоди до 30 дни.

Заминаването в Испания е променило семейните взаимоотношения, като основният фактор за промяната е бил по-напредналата възраст на децата. Достигнали период на зрялост, момчетата и зетъвете (междувременно двете момичета на Щефан са се омъжили) са придружавали родителя си на работа, като той им е помогнал да получат работното място. По време на пребиваването в Жирона, петте мъже са формирали семеен екип и са работили на всички места заедно, положение което е довело до укрепване на семейните взаимоотношения.

В Испания ги взех всичките. Ами, първо заминах сам, испанците видяха, че ме бива, дадох ми работа на един обект и аз веднага си докарах семейството. (ИМАТЕ САМО МОМЧЕТА ИЛИ И МОМИЧЕТА?) Две момчета и две момичета. Ами, взех и зетъвете, всичките. Беше семеен екип. (ЗНАЧИ СТЕ ЗАМИНАЛИ СЪС СИНОВЕТЕ И ЗЕТЪВЕТЕ?). Със зетъвете. (САМО МЪЖЕТЕ СТЕ ЗАМИНАЛИ). Точно така. Да, да. Жените останаха у дома. Да. И дойде и снаха ми за определено време. (ТЯ КАКВО Е РАБОТИЛА ТАМ?) Не е работила. Готвеше ...

Относно приятелските взаимоотношения, установени на дестинацията, Щефан е създал приятелства само с испанците. По негово мнение, това се е дължало на факта, че само там, от трите дестинации, е имал възможността да работи в екип с представители на местното население, да работят заедно имигрантите с местните жители и да взаимодействат ежедневно. Както в Германия, така и в Израел, липсата на местни работници на строежа е било пречка за едно евентуално сближаване.

ЗАЩО С ИСПАНЦИТЕ СТЕ УСПЯЛИ ДА СЕ СПРИЯТЕЛИТЕ, А С НЕМЦИТЕ И ИЗРАЕЛТЯНИТЕ НЕ? Испанците... Евреите не работят въобще на строежите. Германците работят понякога, но повече механизирани, докато испанците работят във всички области. Намираш, да кажем, испански работници и в селското стопанство, където и да е, докато евреи не, в селското стопанство или строителството няма да видиш. Няма такива.

Щефан не се е замесвал да предлага помощ на други румънци при техния опит да мигрират заради липсата на доверие в тях. Убеден, че ако им помогне, няма да си възвърне инвестираните пари, той е избрал да не се замесва въобще, единствените хора, които е докарал на работа в чужбина са членовете на семейството (синовете и зетъвете). Изхождайки от собствения си опит, Щефан е убеден, че всеки трябва да се оправя със собствени сили, като дава за пример себе си.

Оползотворяване на миграционния опит

Професионалният път на Щефан е бил доста сложен заради множеството работни места, които е имал, най-вече в чужбина. Всички са били в областта на строителството, като шеф на екип, дърводелец, железар.

Първите 20 години от професионалната кариера ги е прекарал в Румъния, във фирма за строежи и монтаж на петролни инсталации. На това първо работно място Щефан е придобил умения, които в последствие са му били необходими. По собствената му преценка, първоначалният опит му е помогнал значително за намирането на работа в чужбина, както чрез създаването на трудови навици, така и чрез придобитите умения и знания, благодарение на които пък е успял успешно да положи необходимите тестове за започване на работа.

Общо в трите страни Щефан декларира че е имал най-малко 10 работни места, като първите са били придобити чрез договори от Румъния, а следващите са намерени на място, в чужбина. . Постоянната смяна на работодателите е имала в основата си желанието да се спечелят повече пари.

Миграционният опит в различните страни се оценяват страна на Щефан основно в перспективата на спечелените пари. Така, на първо място като успешен опит е поставена Испания, защото „в Испания се печелеше най-добре, когато нямаше криза, вземаше се 2000-3000 евро”. Следва Израел, отново оценен чрез съпоставка с докараните приходи.

Въпреки негативните последици от миграцията за Щефан в личен план (раздялата със съпругата), опитът е оценен със сигурност като положителен от гледната точка на финансовите приходи и на извършените строежи със спечелените пари.

НО СЪЖАЛЯВАТЕ ЛИ ЗА НЕЩО, ЧЕ СТЕ ЗАМИНАЛ В ЧУЖБИНА? ТОЕСТ ИМАЛИ НЯКОЯ ПРИЧИНА, ПОРАДИ КОЯТО ДА СЪЖАЛЯВАТЕ? Ами, защо да съжалявам? НЕ ЗНАМ. Жената? Пак щеше да замине, майната ѝ. Каквото ти е писано, на челото е сложено. Ясно. И сега какво щяха да правят, да кажем, ако не бях заминал в чужбина? Щях да остана един нещастен бедняк. Ами, да. И тогава какво щях да правя? (ТОЕСТ ВЪОБЩЕ НЕ СЪЖАЛЯВАТЕ?) Но как? Реализирано е нещо, не можеш да отречеш. С парите от страната не успявах, въпреки че получавах достатъчно добри пари в страната, получих добри пари. Но можеш ли да направя нещо? Имах тази малка къща, нямаше вече място, другият нямаше къща.

Бъдещите планове включват и други заминавания в чужбина за да работи и печели пари, като единствената пречка е напредналата възраст за извършване на физическа работа. Положението в Румъния не позволява печалби също толкова високи както в западноевропейските страни, следователно решението е миграцията:

ЗНАЧИ ДА РАЗБИРАМ, ЧЕ СЕГА БИХТЕ ИСКАЛИ ПАК ДА ЗАМИНЕТЕ?
Но, кой не би искал да замине? Питайте ги... Утре. Нали, кой не би искал. (ЗАЩО БИХТЕ ИСКАЛИ?) Ами, не знам дали сте видели, видях онова проучване което са направили в Букурещ, 95% биха искали да заминат, 5% имат деца и заради това не желаят да заминат. (НО ЗАЩО БИХТЕ ИСКАЛИ... ВИЕ ЗАЩО БИХТЕ ИСКАЛИ ДА ТРЪГНЕТЕ ТОЧНО СЕГА?) За пари. За пари, моето момиче. (НО ТУК БИХТЕ ИМАЛИ КАКВО ДА РАБОТИТЕ АКО...?) Засега нямам нищо, нашата държава... ето че от няколко години си стоя и не ми дава нищо, никаква помощ, нито... какво да Ви кажа? Нито кокошка, нито пиле, нищо, нищо, нищо, нищо.

Боже Господи! Да бях силен и да можех да върша тежка работа, бих се отказал от пенсията, бих се отказал от всичко и бих работил до 100 години или 200 години. Сериозно говоря! Не бих се оттеглил въобще. Не, не, бих отишъл нон-стоп да работя, само пари да изкарвам. И тогава бих им създал условия и на внуците, бих им помогнал за да нямат проблеми, бих им назначил домашна прислужница, тук можеш да я назначиш за малко пари и... разбира се. Това е!

**„АКО БИХТЕ ЗАМИНАЛИ, КЪДЕ БИХТЕ ИСКАЛИ ДА ЗАМИНЕТЕ?
В която и да е страна, където могат да се печелят пари.”**

V. Казус

ж.к. БЕРЯСКА, гр. ПЛОЕЩ, окр. ПРАХОВА

Общност

На територията на градска община Плоещ има доста компактни общности роми, най-важните сред които са Беряска, Раду де ла Афумаци и Мимиу. Общността на ромите от Беряска включва от своя страна няколко рода според разказите на интервюираните: *дългокоси, кокалари, мораци, мечкари, катунари, рудари*, разположени по определен начин в квартала.

Примерно, кварталът е разделен на две от родовете на мораците или кокаларите, както им викаме ние, и на дългокосите. Те не стоят заедно... не се срещат, двата рода не се срещат никога, защото в един определен момент се появяват проблеми и тогава всеки е със своя квартал, от дясната страна са дългокосите, там си имат свой район, в който се движат и си вършат работите, а от другата страна са мораците, които живеят заедно в техния си район и всички са си роднини, понеже се женят само помежду си. (Представител на общността)

В квартала има около 700-800 роми, които живеят всичките в къщи, намиращи се в една бивша индустриална зона на Плоещ. По-голямата част от земята, върху която живеят ромите няма собственик, като местните жители са се настанили там с мълчаливото съгласие на властите преди повече от 100 години, в началото на създаването на общността, като и до ден днешен нямат документи за собственост. Сега в този район има 600 жилища, за които хората нямат документи – както ромите така и на румънците. Съгласно експерта по проблемите на ромите, общността Беряска е стара общност, в която се спазват в по-голяма степен традициите и старите обичаи на ромите отколкото в зоните Мимиу или Раду де ла Афумаци. Също така, това е една компактна общност, като случаите на миграция се редки.

КАКВО ТОЧНО СЕ ЗАПАЗВА ОТ ТРАДИЦИИТЕ? Женитбата е много важна. Носията. Езикът. Да, говорят само езика романи (б.п. цигански)... (И ЖЕНИТБАТА В КАКЪВ СМИСЪЛ? КАКВА Е ТРАДИЦИЯТА ОТНОСНО ЖЕНИТБАТА?) Ранната женитба още се практикува, уреждат браковете на децата си от деня на раждането... (Експерт по проблемите на ромите)

Покрай общността роми, в квартала живеят и румънци. Двете общности, на роми и на не-роми, според както са наречени от интервюираните респонденти, живеят отелено в пространството. Въпреки всичко има няколко семейства роми, които не живеят в компактната зона, а между румънците. В общи линии, за ромите от Беряска се говори като за изолирана и само-изолираща се група.

Що се отнася до жилищните условия, представителите на общността отбелязват, че в района има достъп до комунални услуги, въпреки че много домакинства на ромите не са свързани към тях. Основният проблем за решаването на тази ситуация е липсата на документи за собственост.

Беряска е един много развит квартал. Както Ви казах, асфалтиран е, има вода, ток, газ, постоянно... Кварталът като цяло е уреден, но не и всички семейства които живеят в него. Да, кварталът е добре развит: има и доста фирми, понеже търговията върви добре в такъв голям квартал като Беряска. Но ако отидеш в Мимиу, например, там няма да намериш традиционни общности роми. (ВЕЧЕ СА РОМАНИЗИРАНИ?) Трябва да се занае, че те говорят езика, но вече не носят носията и не спазват традициите .(Представител на общността)

Но ти казвам това, защото съм живял там. Не знам дали си била в Беряска, но там има много хубави къщи и хората оттам са... Ромската общност се дели от не-ромската, но бидейки в Плоец, в града, не смятам, че ако хората намерят там някаква възможност, имайки предвид, че искат да живеят в града, няма да се възползват. Знам, че в момента има голям натиск върху кметството да реши някак проблемите със собствеността. Знам, че от кметството са им асфалтирали зоната понеже беше неасфалтирана, направиха им диспансер, имат училище, имат детска градина, имат ток, канализация, зоната е в края на града... Но, не... много близо е... струва ми се много близо до Плоец като разстояние. Колко километра да са до там?!(Представител на общността)

Както и в другите описани ромски общности, децата от Беряска учат най-много до осми клас, след което момичетата, но и момчетата напускат училище: редки са случаите децата да учат в гимназия.

Въпреки че е имало заминавания и преди, повечето роми от общността Беряска са мигрирали в Европа след влизането на Румъния в ЕС, когато миграционният поток е станал по-голям. И в случая на тази общност говорим за временна миграция, със заминавания за кратки периоди от време (най-много за 5 месеца) и завръщания, но и за случаи, в които миграцията е станала полу-постоянна, като тези, които са заминали успяват да си закупят жилища в чужбина.

Дестинациите на мигрантите от Беряска са Испания, Италия, Белгия, Ирландия. Според респондентите, най-големите проблеми в европейските страни се създават от традиционните общности роми и по-малко от ромите, които не принадлежат към традиционна общност. Обикновено, ромите заминават без някакъв добре обмислен план, като се приспособяват в зависимост от откритите възможности в определената страна. Общностните и родствените мрежи са основните начини, чрез които се достига в чужбина. Подобно на ромите от Петрилака и тези от зона Беряска се завръщат всеки път у дома, като интервюираните експерти са декларирали, че семейните и общностните връзки са твърде силни за да могат индивидуалните членове да се откъснат от общността и да си потърсят препитание в чужбина.

Заминават, връщат у дома за коледните празници, остават за малко и после пак тръгват. Непрекъснато са в движение... Има някои, които остават за по една, две, дори три години. Познавам семейства които не са се връщали от три години и вече се правят опити да си купят там къща... (КАК ГО ПРАВЯТ ПОВЕЧЕТО ОТ ТЯХ?) Честно казано, заминават и остават в чужбина за 3 до 5 месеца, като си зависи от тяхната преценка, понеже както ви казвам, те нямат никакъв план... Зависи какво ще намерят... от приоритетите, които имат в съответната страна и как се оправят там... (ПРАКТИЧЕСКИ, ТЕ ЗАМИНАВАТ БЕЗ ДА ЗНАЯТ КАКВО ГИ ЧАКА ТАМ И В ЗАВИСИМОСТ ОТ ТОВА КАК СЕ РАЗВИВАТ НЕЩАТА ОСТАВАТ ТАМ ИЛИ СЕ ЗАВРЪЩАТ?) Адриналин... от тази гледна точка са окей... (Представител на общността)

Мисля, че повечето от тях отиват в чужбина да просят, Да, да просят заминават онези, които са наясно как става тази работа, защото това си е родова традиция. Другите, които не толкова по традициите, не заминават вече..Да заминават да просят от тези които знаят да просят... понеже ония родове са традиционни... Останалите които са по-малко традиционни не заминават вече... (НЕ ВЕЧЕ НЕ ЗАМИНАВАТ В ЧУЖБИНА, ИЛИ?) Ами, трябва да знаете, че това е основен проблем. Освен традиционните ромски кланове, фамилиите които все още спазват някакви традиции, останалите заминават за чужбина само ако са си намерили работа. В Италия и Испания, освен с просия, те се занимават и със събиране на желязо, но не мога да кажа, че тази дейност е работа, защото те не разполагат с редовни документи. Те работят, но незаконно. Да, събират бутилки или желязо, т.е. те извършват тази дейност. (И МЪЖЕТЕ И ЖЕНИТЕ? ИЛИ ВЪОБЩЕ ?) Да, дори жени, които раждат там, защото техните деца ще имат било то френско, италианско, испанско гражданство и, както ми е известно, те получават съответната помощ от държавата. (Експерт по проблемите на ромите)

В Румъния заплащането е доста ниско, минималната работна заплата е 6 милиона (б.п. стари леи) и с 6 милиона, честно, не знам дали може да се живеем и мисля, че това ги мотивира - финансовата страна. Да, и за да живеят колкото се може по-добре, казвам аз. (Експерт по проблемите на ромите)

Според представителите на общността, връзките на ромите с румънските съседи от квартала са доста тесни. Относно нагласите за миграция, основната разлика, отбелязана от респондентите е липсата на план в случая на ромите, съответно една по-голяма нужда от контрол над ситуацията, в случая на румънците.

Местните представители считат, че миграцията в чужбина има положителен ефект върху ромите:

Да, аз казвам, че да. Защото имат възможността да видят и друго, въпреки че, не мога да знам със сигурност какво правят те там, какви са им ежедневните дейности, но се завръщат променени, изглеждат промени. Да,

въпреки че там се държат по определен начин, когато се върнат в Румъния се вижда, че са по-шлифовани, по-мили, по-чисти, по-уредени, по-парфюмирани и това е едно приятно усещане, когато отидеш и ги видиш. (Експерт по проблемите на ромите)

Препоръчаната история от представителите на общността в известен смисъл се отклонява от шаблона за миграция към Италия или Испания. Респондентката, Елена, произхожда от род на катунари, като е омъжена за рудар. Нейната история се счита за успешен случай, защото е заминала в чужбина и е работила на стабилна работа в продължение на над осем години се е интегрирала много добре в тамошното общество. Елена не е мигрирала заедно с група от общността или извън нея, и не се е обърнала за помощ към роднински мрежи; това е един индивидуален път. За интеграцията на Елена в чужбина обаче, е помогнала мрежа от религиозен характер – Свидетелите на Йехова.

Миграция или откриване на едно ново семейство

Име респондента: Е. М.

Възраст: 45 години

Образование: основно образование

Местожителство в Румъния: гр. Плоещ, окр. Прахова

Страни в които е работил респондента: Германия

Дата на първо заминаване в чужбина: 2003 г.

Продължителност на пребиваването в чужбина: 8 години,
с периоди на пребиваване от 4-5 месеца всяка година

Ситуацията преди първото заминаване в чужбина

Единствената дестинация за Елена е Германия, гр. Аугсбург, близо до Мюнхен където тя заминава да работи през 2003 г.

Елена живее в квартал Беряска, но не в компактната зона, а на улица, където съседите са само румънци. Преди да замине в чужбина е работила на кооперативния пазар като хигиенистка, където е била уважавана от целия персонал. Възможността да работи в чужбина е дошла чрез клиентка, която е посещавала пазара:

Работех в Плоещ на пазара, централния пазар. След това, моят шеф ~ добре, бях нещо като отличничката на пазара защото се налагаше да работя много упорито заради трудната ситуация, в която се намирах – като имаше предвид, че при нас, в Беряска, се строи пазар, ми каза: „Аз не отивам в Беряска без Елена, тя живее там, познават я всички хора.“ Преместихме се там. Мога да кажа, че работех непрестанно три дни; за три дни трябваше да е готов пазара, понеже на откриването трябваше да дойде господин кмета.

Там имах една приятелка, продаваше мляко. Бяхме в много добри взаимоотношения. Понеже аз бях чистачка, прекарвах почивките си с нея, пиехме кафе, ядохме заедно и една госпожа, която все идваше на пазара, вика: „Търся добро момиче, да е послушна, да не краде, да изглежда мила, да замине в Германия, при дъщеря ми”. Приятелка ми ми каза: „Ела тук, Елена, да ти кажа нещо. Искаш ли да заминеш в Германия?”. „Не съм сигурна”; „Хайде, ще бъде добре, ще видиш...”. После казах: „Дай да видим”. Извика ме госпожата, направи ми едно кафе, много ме хареса и ме изпрати. За една седмица, мисля че заминах.

Годината на заминаването съвпада с периода, в който респондентката е имала и някои семейни проблеми, които са повлияли на решението да замине. Това е единственият случай, в който решението за мигриране не е по финансови причини, тъй като Елена казва, че не би заминала, ако не е имала проблеми със съпруга си. Също така това е единственият случай от петте разгледани случая, в който заминаването в чужбина става въз основа на предложение, поради което и миграционният път е много по-ясен. Условието за живеене са, по разказа на Елена, по-добри отколкото у дома. В Аугсбург, Елена работи при собствениците на автомивка: „работя при роми от нашите... те са от нашите, само че са сърби, югославяни, тези които държат автомивката”. Друг елемент, който индивидуализира миграционния опит на Елена е положението при търговане: тя има работно място, и според това което разказва „оправях се много добре и в страната, понеже бях работлива жена”, оценена е от началника си, а единствените проблеми са били семейните:

Някъде към 2003 г., не си спомням добре, понеже имах големи неприятности, почина брат ми, после майка ми. Страдах много (ТЕ СА БИЛИ В РУМЪНИЯ?) Да. (И УСПЯХТЕ ЛИ ДА СЕ ВЪРНЕТЕ ТОГАВА У ДОМА?) Когато брат ми почина, там където работя аз са хора, членове на Свидетелите на Йехова и не лъжат, а тогава трябваше да излъжа, че майка е тежко болна и трябва да се върна. Но го намерих мъртъв. Минах и през това.

Да, имам много добри съседи. Откакто е починала майка ми, моята съседка ми е като майка. Помага ми много ако нямам пари, или аз ако идвам, им нося някой подарък. Със съпруга ми живяхме много лошо в началото. Когато заминах първия път си имаше някого, затова и заминах. Нямах да замина при други обстоятелства, понеже се оправях много добре. Когато заминах мога да кажа, че заминах плачейки и си казвах: „Господи, води ме където искаш”. И ме заведе на добро място. Давах ми 600, сега вече ми дават по 800.

Решението за заминаване в Германия е взето основно след анализ на разходите и ползите; след консултация с цялото семейство.

Да, говорих със съпруга си, с децата, със свекърите и те казаха, че е добре, ще спечеля някой лев повече. Трудно му беше на шефа да приеме

заминаването ми, каза че ме губи, но пък ще е добре за мен. Той много държеше на мен. И трябваше да отида, понеже имах и аз някой разходи, имах доста неща на главата.

Описание на миграционния опит

По време на първата година от заминаването си, Елена е прекарала три месеца, работейки в автомивката на работодателите си в Германия, след което се е завърнала у дома. През следващите три – четири години е заминавала за Германия по същия начин, за същия период от три месеца, следвани от завръщания в Румъния. През последните години периодът на пребиваване в Германия се е удължил на четири – пет месеца годишно. Всеки път Елена е работила на едно и също място, на автомивката, без легален трудов договор, но при много добри условия. Елена описва в положителна светлина всичко, което е свързано с миграционния опит: пребиваването, отношенията със собствениците – сръбски роми, интегрирането в една религиозна общност и даже самата работа.

При първото ходене бях малко потисната понеже не знаех какво да правя... Започнах; за около една седмица започнах да научавам всичко. Бях на една автомивка. Сега са номер едно в Германия по всичко. Много ми хареса когато заминах, видях колите, почнах да правя всичко, всичко... (КАКВО ОЗНАЧАВА „ВСИЧКО“?) Значи да полирам с машинката, да махам драскотините, всички неща. Това е основната ми работа – да се грижа за цялата кола, и отвътре и отвън. Значи, каквото правя ми харесва. Трудно е, но ми харесва. Даже вчера се погрижих за една кола у дома, пред нас.

Приспособих се много добре там когато пристигнах... Нямах никакъв договор когато заминах от къщи, работих няколко години на черно; на черно, понеже така се правеше тогава. Те са Свидетелите на Йехова, никои не ги проверява и работих така. Бях добри с мен. Сега мога да кажа, че ми бяха като родители... и все още играят такава роля. Загубих майка си, но сега жената от Германия е моята майка.

Много важна за успеха на миграционния опит, е била за Елена подкрепата, получена от страната на собствениците на автомивката на която е работила. Тя успява да развие с тях дългосрочни взаимоотношения. Работи само временно, защото желае периодично да се завръща при семейството у дома и защото работата в автомивката не е много лека. Взето е под внимание и удължаване на пребиваването в бъдеще, включително вариант за окончателно преместване със семейството в Германия. За периода на престой в Румъния, Елена прибавя към приходите получени в Германия и други, пак от същата дейност – измиване на коли, като клиентите са най-вече познати; на старото работно място в кооперативния пазар е назначен обаче нейният син. Парите, получени в чужбина, плюс това което получава от случайни измивания на коли в страната, са единствените източници на приходи, но респондентката декларира, че е доволна от това, което печели.

Езикът... Значи, те са сърби, установени там от 40 години и имат тази фирма, тази автомивка. Имат къде да живеят, децата всички... Работодателят ми е на 60 години. Сега големият му син ще го замести, понеже вече е на възраст. Там се чувствам като у дома си, не ми липсва нищо. Каквото ми трябва, никога не са ми отказали. Нито пък аз съм някоя алчна жена, и казаха че съм единствената жена която идва при тях... Виж, сега когато трябваше да замина, аз изпратих заместник, но не са доволни и ги помолих да изтраят още един месец, докато аз си почина. Аз се върнах преди Великден, преди два дни. Стоях да им приключа всички чакащи коли, че казаха: „новодошлите са начинаещи и ти ме поставяш в затруднение”. И трябваше да остана, понеже и те ми помагат и не можеш да откажеш.

Въпреки че опитът на Елена в чужбина е представен по един идиличен начин, има и моменти, в които тя споделя, че работата в Германия е тежка, стресираща. Сръбските роми, при които работи и някои познати от зоната са тези, които са й осигурили най-много подкрепа; и в този случай не можем да говорим за някаква подкрепа от институциите, нито навън, нито в Румъния.

ДА МИ КАЖЕТЕ ТАМ, СВОБОДНО ВРЕМЕ ИМАТЕ ЛИ?. КАК ГО ПРЕКАРВТЕ? ... Нямам никаква почивка. Добре, неделя е. Дават ми пауза за спане от около обяд до вечерта, колкото искам. Но в останалото време, работа. (В ОСТАНАЛОТО ВРЕМЕ, ТОЕСТ ОТ ПОНЕДЕЛНИК ДО СЪБОТА?) Да. (И ДОЛУ-ГОРЕ КОЛКО ЧАСА НА ДЕН РАБОТИТЕ?) Ставам в четири и половина, докато се облека. В пет е тръгването; от шест започваме работата. Графикът е такъв, понеже трябва да се прибера при семейството у дома и работата на автомивката няма край и не можем да издържим толкова. Много голям стрес е за мен. Такава е работата там. Знаете как е при германците: да работиш... (И НЕ СТЕ ЛИ МИСЛИЛИ ДА СИ ВЗЕМЕТЕ СЕМЕЙСТВОТО ТАМ?) Мислих и прецених, че там животът е друг и говорих с работодателите да ми намерят апартамент да мога да живея там със семейството. Казах им, че искам да съм там с цялото си семейство и ги помолих за помощ. Но собственикът ми каза: „Първо доведи момчето да го лекуваме и с времето, може би ще намерим начин да ти помогна да доведеш цялото семейство”. Много е трудно за нас, особено защото се грижи за детето, което е с мозъчна операция. Операцията беше много скъпа и работодателите ми помогнаха с необходимата сума.

Значителни са усилията на респондентката да помогне и на други семейства от общността да емигрират за да работят. Но тези опити не винаги са били успешни. Така или иначе обаче, Елена е оказвала реална подкрепа на редица ромски семейства, за които е опитвала да намери работа в Германия.

Да, закарах още един човек там, едно момиче с чиято сестра се познавахме добре. Бяхме в един вход когато имахме апартамент. Закарвайки я там, как да ви кажа? Значи когато я закарах там... Правеше се на мило коте тук. Четкаше ме... Моят мъж ми каза: „Елена ти си добра душа и искаш да помогнеш, но не е...; по очите се вижда!” – „Остави я на мира, Мариус, че е нещастница”. И я

заведох с мен, а тя искаше да ме бие. Собствениците ѝ казаха така: „Понеже Елена е отдавна тук, тя ще ти покаже всичко. Трябва да направиш всичко, което тя ти казва”. – „Че какво ще ме командва тая тук?“. И говореше лошо; много лошо говореше! И те казаха: „Я виж какво си ми докарала!” Пак аз паднах в лоша ситуация Държаха я още един месец, след което я изпратиха обратно в Румъния, понеже казаха, че за тях не става, че не е като мен. Казах си: „Аз си изпълних задължението към нея и към вас като ви доведох още един работник..” Това беше достатъчно. Никога повече няма да вода.

Да, опитвах се през цялото време да помагам и на други да заминат, но хората тук са едни, а там когато пристигнат, стават различни. Държат се много лошо. Значи те, ако им покажа как трябва да станат нещата, си мислят че аз си придавам важност или че се правя на шеф; но не е така. Значи, им казвам всички правила които важат там, а те си мислят, че командвам. Вижте сега дойдоха една смяна, три седмици преди да замина; слушаха ме много, научиха се малко, понеже трудно се учи и им казаха така: „Ако вършите с удоволствие тази работа, ще се научите и бързо и добре. Но ако го правите на сила ще ви се струва и трудно”. На около две-три семейства съм помогнала до сега... Мъжът ми не позволи да продължа да помагам, защото ги видя какви са и каза че не може таква нещо... Да, надявам се тази смяна да е успешна.

Също така, Елена е помогнала на собствените си синове да работят на автомивката, така че последните ѝ заминавания са заедно с тях:

Моите синове бяха през цялото време с мен. Вземах един от тях на всяка смяна, така че и двамата познават занаята. (ОТ САМОТО НАЧАЛО?) Само първия път заминах сама, втория път взех големия си син. И той знае всичко да прави.

Оползотворяване на миграционния опит. Планове за бъдеще.

За Елена дестинацията на временната миграция е станала „втори дом”. Месечните приходи, които може да реализира сега в чужбина са около 3000 леи, пари които декларира, че не би могла да спечели в страната. Към тях се прибавят допълнителните преимущества, свързани с настаняване, храна, транспорт. Извън тези материални преимущества, миграционният опит е имал положителен ефект върху взаимоотношенията с хората:

Първият път съжаляха, че съм заминала. Не знаех какви хора ще срещна. Бяха добри с мен от самото начало, като ме видяха. Добре де, в началото си шушукаха че съм дебела, но им казаха, че съм видяла да се смеят и че съм рзстроена. Но после станахме приятели, казаха ми: „Правехме си значи, защото се чудехме как ще работиш.. но после, като видяхме как работиш и как отслабна...” Имах и амбиция. Когато се разделихме ме качиха във влака. Пътувах с едно отче. В купето той ми чете от библията, записа си номера ми. Разказах му за моя живот и каза: „Да те пази Господ!”

Възможността да закупи по-хубаво жилище в Румъния, възможността да помогне на семейството си, но и на приятелите си, са някои от преимуществата, които Елена изтъква. Не на последно място, опитът от чужбина е означавал научаването на нов занаят, който и докарва допълнителни приходи и в Румъния, но най-вече занаят, който и доставя удоволствие.

Да знаете, че ако не бях заминала в чужбина.. Бях си все същата работлива жена, но с по-малко пари. Но откакто заминах за чужбина нещата са по-добре. Ремонтирах си къщата, сложих си ламарина. Имах един апартамент, но го продадох за къща, но после съжалявах, понеже не взех толкова хубава къща. Прокарах си газ, вода, ток; беше къща на стари хора. Моите деца живееха в лукс, облечени... Платих си заемите към банката, понеже имах заеми. Взех си по нещо за къщата; значи се вижда. Изпращах и колети, носех колети. и аз идвах с тях. Значи не съм ги изоставила. Помагах много. И не само на моите хора; давах и на други... (НАЗАЕМ ИЛИ...?) И назаем и като подарък.

Аз на 37 години започнах да уча занаята и ми хареса. Добре, че съм работила, и тук на автомивката и сега у дома. Идва ми по някоя кола... Понеже стоя по един-два месеца у дома; да не стоя напразно. Значи са чули. Работих на автомивката, имах много голяма заплата, най-голямата. Искане да ме направят шеф на екип, понеже видяха какво мога, но не исках. Не исках. Това след като заминах. Работех там, връщах се у дома, стоях една седмица и парите отиваха натам-насам, заеми... какво имах, какво правех – отиваха парите и трябваше да имам пари, понеже аз не мога да стоя без пари. Моят съпруг е стиснат и не дава на децата нещата, които аз искам. И затова аз се занимавам с децата и заминавам да спечеля пари.

Друго преимущество за Елена е възможността да докара синовете си на работа в чужбина, но и възможността да лекува Германия сина си, който страда от епилепсия..

Ако опитът от миграцията за Елена до момента е добър, то перспективите изглеждат още по-добри, защото в бъдеще ще ѝ бъде легализиран трудовия договор. Също така с големи шансове за успех са и опитите да открие бизнес със свои средства в Румъния.

Собствениците на автомивката ми казаха, че ако наместниците ми не се оправят, и поне един месец да могат още да издържат, ще ме извикат веднага. Но би трябвало през юни да замина. До тогава ще работя тук. Да, направих вчера една кола, дойде един семеен приятел, но по-добре да не бях я вземала, понеже беше много мръсна; четири часа ми отне, докато там за час и половина щеше да е готова. Само вътрешно почистване. (ТОВА ЗАЩОТО ИМАТЕ ПО-ДОБРИ МАТЕРИАЛИ ЛИ?) Да; и затова, но нали си представяте, че там няма да дойдат толкова мръсни като тук. При нас е ужас.

Там се чувствам добре, като в семейство Много е хубаво, всички се отнасят много добре с мен... Минаха осем години, свикнаха с мен. Имат ме като част от семейството си. Слушам ги много, но и те ме слушат. Когато кажа нещо, готово! (А СЕГА, ДОГОВОР ИМАТЕ ЛИ ТАМ?) Да, сега ще го направят, понеже дойде младият собственик и каза, че няма да прави като баща си и ще ми направи трудов договор...

Елена мигрира между два свята, този у дома със семейните проблеми и този в Германия, където работи тежа работа, но печели добре и се намира в среда, където е се чувства оценена. В бъдеще не желае да се откаже от нито един от тези два свята, а по-скоро е решила да избере междинен вариант – да продължи с временната работа в чужбина и да се възползва от възможностите в Германия за да помага на синовете си.

Добре, чувствам се там като у дома си. Това, което ми липсва е цялото семейство, но иначе се чувствам много добре там. Там има един климат, който ми влияе положително. Мога да кажа, че се чувствам по-лошо тук отколкото там.

Приложение 1

Методология

Изследването е направено въз основа на данните от представително за ромите в Румъния проучване, които живеят в компактни и разпръснати общности. Извадката е вероятностна, стратифицирана, като на първа стъпка стратификацията е според степента на развитие на ромските общности. Бяха избрани 100 страти, във вътрешността на които, подборът бе осъществен чрез метода на "случайния обход" в случая на компактна общност или чрез метода на „снежната топка" в случая на разпръснатата общност. В рамките на всяко попаднало в извадката домакинство, интервюираното лице бе избрано случайно въз основа на рождения си ден. Осъществената извадка е валидирана чрез най-новите налични данни на НСИ.

Описани са 5 казуса със самоопределили се лица от ромски произход, , на възраст над 16 години, с опит на миграция. Казусите са осъществени на базата на дълбочини интервюта, въз основа на наръчник за интервюта, и следвайки определена предварително определена структура.

Характеристиките на националното представително изследване въз основа на въпросник

Обем на извадката: 1 100 лица на възраст 16 и повече години, самоопределили се от ромски произход.

Размер на статистическата грешка: $\pm 2,7\%$

Въпросник: мулти-тематичен, продължителност на интервюто 30 - 40 минути

Период на събиране на данни: 28 март – 7 април 2011 г.

Характеристики на казусите

5 казуса с лица от ромски произход (самоопределили се), на възраст 16 и повече години

Период на събиране на данни: 15 април – 28 април 2011 г.

Проектиране на методологичните инструменти:

- извадки: Метро Медия Трансилвания, използвайки модела разработен за Барометъра на Включването на Ромите на професор Думитру Санду
- проектиране на въпросника: социологическите екипи на Фондация Секретариат на Ромите от Испания; Фондация Сорос от Румъния; Институт Отворено Общество – бществъ София от България; и Фондация Дом на благотворителността Ангел Абриани от Италия.
- Проектиране на наръчника за реализирането на казусите: Моника Шербан

Събиране и въвеждане на данните:

- Интервютата са проведени в домовете на субектите

Анализ и интерпретация на качествените данни:

- Ана Мария Преотеаса, Моника Шербан, Даниела Тарновски

Реализирането на интервютата, анализ и реализиране на казусите:

- Алина Барсан и Ралука Хириан

ВЪПРОСНИК

код [][][][][]

Добро утро/Добър ден/Добър вечер. Аз съм анкетьор от Метро Медия Трансилвания и се казвам... В момента правим изследване по въпросите на заетостта, социалното включване и миграция на ромите в Румъния. Изследването е част от един по-мащабен проект наречен EU-Inclusive, който се реализира едновременно в 4 страни – Италия, Испания, България и Румъния.

Вие сте избран на произволен принцип като част от нашата случайна извадка за Румъния. Бихме желали да ни отговорите на няколко въпроса. Гарантираме Ви, че информацията която ни предоставите е конфиденциална и ще бъде използвана само за статистически цели.

АНКЕТЬОР: Потъква ЗАДЪЛЖИТЕЛНО отговорите НА ВСИЧКИ въпроси по-долу след края на интервюто.

JUD. Окръг: _____ CODJ. Код окръг [][][]

LOC. Наименование град / община: _____ SAT. Наименование село: _____

REZID. Тип на населеното място 1. Град 2. Село

NUMCOM. Наименование на ромската общност (ако има наименование): _____

TIPCOMOBS. Вид общност (забележка на анкетьора)
1. компактна/сегрегирана
2. разпръсната
9. НЗ

TIPCOM. Вид общност (написва се от досието) 1. А. 2. В. 3. С.

DURATA. Времетраене на интервюто [][][] мин.

DAY. Дата на провеждане на интервюто ДД [][][] / ММ [][][]

OP: Име на анкетьора: _____ CODOP: [][][][]

H1. Жилището се намира...
1. на село, вътре в селото 4. в града, широк център
2. извън населеното място 5. в града, краен квартал/предградие
3. в града, в центъра

АНКЕТЬОР: ФИЛТЪР - респондентът трябва се самоопределя като **РОМ** и да има най-малко **16 години навършени!**

A1. Каква е Вашата етническа принадлежност?

	румънец	унгарец	ром/циганин	гермаец	друга коя? _____
1. Първа	1	2	3	4	5
2. Втора	1	2	3	4	5

A2. Самоопределяте ли се като ром?

1. Да 2. Не → **СТОП ИНТЕРВЮ!**

Q4. Възраст (в навършени години) [][][] навършени години (ако няма 16 навършени години → **СТОП ИНТЕРВЮ!)**

I. ОБЩИ ДАННИ

Q3. Пол.

1. мъжки 2. женски

Q5. В момента сте...

1. неженен / неомъжена 3. в съжителство без брак 5. разведен / разведена 9. *НО*
 2. женен / омъжена 4. вдовец / вдовица 6. разделен / разделена (без развод)

Q6. Последно завършено учебно заведение

1. без училище / незавършено начално 5. средно професионално
 2. начално (1-4 клас) 6. средно (9-12 клас)
 3. основно (5-8 клас) 7. полувисше
 4. гимназия/техникум (до 10-ти клас) 8. висше
 9. *НО*

Q6_1. Бихте ли ми казали дали...

	Да	Не	<i>НО</i>
1. можете да четете?	1	2	9
2. можете да пишете?	1	2	9

Q9. Колко лица от Вашето домакинство са на възраст под 16 години (*ненавършени*)? 99. *НО*

Q10. Колко лица имат вече 16 години (*навършени*) или повече? (*включва и интервюираното лице*) 99. *НО*

Q11. Вие имате ли деца?

1. не → *ПРЕСКАЧА СЕ на Q7!* 2. да

Q12. Ако да, колко...?

- a. под 16 години (*навършени*) b. на 16 години (*навършени*) или повече

Q7. Как бихте описали Вашето общо здравословно състояние?

1. много лошо / много болен 3. средно (*някои оплаквания*) 5. много добро
 2. лошо / болен 4. добро 9. *НЗ/НО*

Q8_1 Имате ли здравна застраховка или безплатен достъп до медицински услуги?

1. да 2. не 9. *НЗ/НО*

Q8. Страдате ли от някаква хронична болест или някакво увреждане? Ако да, какъв е видът/степената на това увреждане?

1. не
 да, ... 2. ...напълно възпрепятстващо увреждане
 3. ...увреждане, изключващо възможност за работа
 4. ...невъзпрепятстващо увреждане
 5. ...напълно възпрепятстваща хронична болест
 6. ...хронична болест, изключваща работа
 7. ...невъзпрепятстваща хронична болест

9. *НО*

II. СЕКЦИЯ РАБОТА - Ще Ви задам сега серия от въпроси свързани с Вашата настояща работа!

Q13_а. През последните 2 години сте работили:

1. постоянно 2. периодично, за дълги периоди от време 3. периодично, за кратки периоди от време 4. никога 9. *НО*

Q13. През последната седмица, от понеделник до неделя, работили ли сте поне ЕДИН ЧАС срещу заплащане или друг вид доходи в пари или натура, като наеман работник или за собствена сметка, било то и случайно?

1. не
2. да → ПРЕСКАЧА СЕ на Q21!
9. НО

Q14. През последната седмица работили ли сте без заплащане по някакъв начин в рамките на компания/предприятие или бизнес, който принадлежи на член от домакинството и който живее с Вас (помощ в семейството)?

1. не
2. да → ПРЕСКАЧА СЕ на Q21!
9. НО

Q15. Въпреки че не сте работили през последната седмица по никакви лични причини (ваканция/отпуск, болнични, майчинство), имате ли някакъв договор/сътрудничество с някой работодател?

1. не
2. да → ПРЕСКАЧА СЕ на Q21!
9. НО

Q16. През последните 4 седмици, търсили ли сте работа (даже и случайна/временна работа или на непълнен работен ден) или направили ли сте необходимото за да започнете собствен бизнес?

1. да
2. не, но бих искал да работя → ПРЕСКАЧА СЕ на Q18!
3. не желая да работя → ПРЕСКАЧА СЕ на Q19!
9. НО

АНКЕТЬОР: Въпрос Q17 се задава само на тези които са си търсили работа през последните 4 седмици (които са дали положителен отговор на въпрос Q16)

Q17. През последните 4 седмици какви методи сте използвали, за да си търсите работа? (до ТРИ отговора)

1. записах се в Бюрото по труда
2. свързах се с частна трудова борса, защото си търся работно място
3. свързах се с частна агенция за подбор на персонал / свързах се с неправителствена организация
4. свързах се с работодатели
5. проверих при приятели, роднини, синдикати, и др.
6. търсих обработваема земя, оборудване, сгради за да започна собствен бизнес
7. направих необходимото за да си извадя документи, разрешителни / да получа финансови средства, за да започна собствен бизнес
8. друго, какво? _____
9. НЗ/НО

Q18. Ако Ви предложат, бихте ли могли да започнете работа през следващите 2 седмици или по-скоро, включително да започнете собствен бизнес?

1. да
не бих могъл да започна работа през следващите две седмици или по-скоро защото...
2. ...следвам някаква форма на обучение или професионална квалификация
3. ...имам лични или семейни причини (включително майчинство)
4. ...имам болест или увреждане
5. по други причини.
Какви? _____
9. НЗ/НО

АНКЕТЬОР: Въпрос Q19 се задава само за тези, които не са потърсили работно място (отговори 2 и 3 на въпрос Q16)

Q19. Каква е основната причина, поради която не сте си потърсили работа? (един отговор)

1. никога не съм търсил, защото мисля, че няма да намеря
2. търсил съм безуспешно преди и мисля, че пак няма да намеря
3. не мисля, че има работа наблизо
4. не мисля, че има подходяща работа за моята

- квалификация
- 6. не знам къде да търся работа
- 7. чакам да започне силния сезон
- 8. чакам резултати от предишни опити (изпити, интервюта, и др.)
- 9. чакам да подновя бизнеса си / дейността си като самонает

АНКЕТЬОР: Провери дали субектът спада към една от категориите от Q20. Ако не., провери отново групата въпроси Q13-Q15!

Q20. Кое, най-вече, се отнасяше за Вас през предходната седмица? (до ТРИ отговора)

- 1. ученик или студент
 - 2. пенсионер/ка (за старост или прослужено време, предсрочно пенсиониране, частично предсрочно пенсиониране, инвалидност, наследство), получател на социална помощ от тип пенсия
 - 3. домакин/домакиня
 - 4. инвалидност
 - 5. получател на социална помощ/минимален гарантиран доход или друга подобна схема
 - 6. получател на друг вид пенсия различна от описаните в точка 2
 - 7. работи за общността или извършва дейности без печалба (друга, освен тази за минимален гарантиран доход)
 - 8. регистриран като безработен в Бюрото по труда
 - 9. нерегистриран като безработен в Бюрото по труда
 - 10. друго. Какво? _____
99. НЗ/НО

АНКЕТЬОР: Ще продължим в зависимост от положението на интервюирания. Ако лицето има работно място или е работил най-малко един час през последната седмица срещу заплащане в пари или натура, продължавай с въпрос Q21. Ако лицето няма работно място или не е работил срещу заплащане или в натура, продължавай с раздел IV на въпросника (въпрос Q34). Ако положението не се включва във вече предложените два случая (лицето не е активно: пенсионер, ученик/студент или домакин/домакиня), СЕ ПРЕСКАЧА на D1_1.

III. ЗАЕТОСТ

Q21. Кое е основното Ви занимание? (опишете подробно)

Q23_1. Какъв е видът на Вашия договор? (един отговор)

- 1. Безсрочен трудов договор
- 2. Срочен трудов договор
- 3. Трудов договор на непълнен работен ден
- 4. Граждански договор
- 5. Договор за услуги (чрез фирма ООД, ЕТ, и др.)
- 6. Авторски договор
- 7. Никаква форма на договор (на черно)
- 8. Друг тип, какъв _____
- 9. НЗ/НО

- 10. болен съм / инвалид
 - 11. имам лични или семейни причини
 - 12. ученик, ходя на курс, студент съм
 - 13. пенсионер съм
 - 14. нямам нужда да работя
 - 15. Друга. Каква? _____
99. НЗ/НО

99. НО

Q22. Каква е икономическата дейност на предприятието/фирмата, в което работите? (опишете подробно)

97. Имам собствен бизнес / самонает
99. НО

Q22_а. Кое, най-вече, се отнасяше за Вас през предходната седмица? (до 3 отговора)

- 1. ученик или студент
- 2. пенсионер/ка (за старост или прослужено време, предсрочно пенсиониране, частично предсрочно пенсиониране, инвалидност, наследство), получател на социална помощ от тип пенсия
- 3. домакин/домакиня
- 4. инвалидност
- 5. получател на социална помощ/минимален гарантиран доход или друга подобна схема
- 6. получател на друг вид пенсия различна от описаните в точка 2
- 7. работи за общността или извършва дейности без печалба (друга, освен тази за минимален гарантиран доход)
- 8. друго
- 9. НЗ/НО

1: _____ 2: _____

3: _____

Q23. Какво е професионалното Ви положение? (един отговор)

- 1. работодател
- 2. самонает или на свободна професия
- 3. член на производствена кооперация (НЕСвързана със земеделие)
- 4. помощник в семейния бизнес
- 5. нает в държавно, общинско или смесено предприятие
- 6. нает в частно предприятие / фирма
- 8. член на земеделска кооперация
- 7. друго. Посочете: _____
- 9. НЗ/НО

Q24. Каква е продължителността на вашия договор?

Постоянен:	1. Постоянен и продължаващ 2. Постоянен и прекъсващ	ПРЕСКАЧА СЕ на Q26!
Временен:	3. Чирак, стажант	ПРОДЪЛЖИ с Q25!
	4. Сезонен	
	5. С пробен период	
	6. По заместване	
	7. За определена работа, услуга или проект	
	8. Без договор (незаконна работа, на черно)	
	9. Друго положение. Какво? _____	ПРЕСКАЧА СЕ на Q26!
	99. НЗ/НО	

АНКЕТЬОР: Въпрос Q25 се прилага само на тези с временни договори (въпрос Q24, отговори 3-9)

Q25. Защо работите на временен договор?

1. не можах да намеря работа на постоянен договор
 2. не искам да работя на постоянен договор
 3. друга причина _____
 4. не знам защо
9. НО

Q26. Каква е продължителността на работния Ви ден?

	1. пълен (8 часа на ден)	
Непълен (по-малко от 8 часа на ден), защото...	2. следва някаква форма на обучение или професионална квалификация	
	3. има болест или увреждане	
	4. има лични или семейни причини (грижа за деца, болни хора или с увреждане)	
	5. не е намерил работа на пълен работен ден (8 часа на ден)	
	6. не иска да работи на пълен работен ден (8 часа на ден)	
	7. вида на дейността, която извършва не е подходяща за пълен работен ден (8 часа на ден)	
	8. друга причина	
	9. не знае причината	
		99. НО

Q27. Обикновено, колко часа на седмица работите на това работно място? Брой часове **99. НЗ/НО**

Q28. Бихте ли искали да работите повече часове отколкото сега?

1. да, на друго работно място
 2. да, на допълнителна работа
 3. да, на сегашната ми работа
 4. да, при всяко положение
 5. не, бих искал да работя по-малко часове дори и за по-малко пари
 6. не
9. НЗ/НО

Q29. Колко часа на седмица бихте искали да работите? (ако анкетираният търси допълнителна работа, това се отнася за общия брой часове)

Брой часове

Q30. През последните 6 месеца преминавали ли сте някакво обучение/курс?

1. не → ПРЕСКАЧА СЕ на 2. да 9. НО → ПРЕСКАЧА СЕ на

DI_I!

DI_I!

Q31. Какъв вид обучение/курс сте преминали и в каква област?

A. Курс _____ Област _____ 99. НЗ/НО

B. Курс _____ Област _____ 99. НЗ/НО

Q33. Каква беше основната цел на обучението, получено през последните 6 месеца?

Професионална подготовка в хода на работата за...	1. осигуряване на професионална подготовка (изключвайки тази проведена за насърчаване/развиване на работните места)
	2. обучение, проведено за насърчаване/развиване на работните места
	3. ...актуализиране на знанията
	4. ...подготовка за повишение
	5. ...подготовка за промяна на дейността или длъжността
	6. ...подготовка за повторно започване на работа след дълъг период на отсъствие от работа
	7. ...лични причини
	8. ...друга причина. Каква?
	9. НЗ/НО

Q32. Как беше организирано обучението? (един отговор)

1. обучение в курсови зали
2. практически занятия в компания/фирма
3. смесена система (курсони зали и практика в компания/фирма)
4. дистанционно обучение
5. за собствена сметка (самообучение)
6. по друг начин. Как? _____
9. НЗ/НО

АНКЕТЬОР: След въпрос Q32 премини на D1_1!

АНКЕТЬОР: Въпросите от този раздел се задават само на тези, които нямат работа през текущата седмица, но си търсят активно .

IV. БЕЗРАБОТНИ

Q34. Колко свободно време имате вчера? (АНКЕТЬОР: ако предния ден е бил събота или неделя, попитай за петък. Затиши при броя часове „1“, ако е било 1 час или по-малко)

Брой часове 99. НЗ/НО

Q35. Как прекарахте времето си, преди да станете безработен?

99. НЗ/НО

Q36. Преди ЕДНА година (април 2010г.) Вие ... (един отговор)

1. работихте срещу заплащане	6. грижихте се за къщата/домакинството
2. нямате работно място и си търсите работа	7. работихте неплатена работа, дейност без печалба, и др.
3. учихте	8. бяхте в друга ситуация. каква? _____
4. бяхте пенсионер	9. НЗ/НО
5. бяхте болен, страдахте от инвалидност	

АНКЕТЬОР: Въпросите Q37 и Q38 се задават само на тези, които са работили преди една година (отговор 1 на въпрос Q36)

Q37. Каква беше дейността на предприятието/фирмата, в която работихте преди ЕДНА година?

97. Работех за себе си 99. НО

Q38. Каква беше позицията на работното Ви място преди ЕДНА година?

1. работодател	6. нает в частно предприятие / фирма
2. самонает или на свободна професия	8. член на земеделска кооперация
4. помощник в семейния бизнес	7. друго. какво? _____
5. нает в държавно, общинско или смесено предприятие	9. НЗ/НО

Q39. Преминавали ли сте някога професионално обучение или квалификационен курс, свързани с дейността или длъжността Ви?

1. не 2. да → ПРЕСКАЧА СЕ на Q41!
 9. НО → ПРЕСКАЧА СЕ на Q41!

Q40. Смятате ли, че по-лесно щяхте да си намерите работа, ако бяхте минали курс или обучение?

1. не 2. да 9. НО

Q41. Защо смятате, че не можете да си намерите работа (основна причина)?

99. НЗ/НО

V. ДИСКРИМИНАЦИЯ

D1_1. Чувствали ли сте се дискриминиран през последната ЕДНА година?

1. Не → ПРЕСКАЧА СЕ на D2! 2. Да 8. НЗ 9. НО → ПРЕСКАЧА СЕ на D2!

D1. При взаимоотношенията Ви с кои от следните лица/институции сте се чувствал дискриминиран? (един отговор на всеки ред)

	Д а	Н е	Н е п ри ло жи мо	Н О
1. на интервю за работа	1	2	7	9
2. в Бюрото по труда	1	2	7	9
3. на борса за временна заетост	1	2	7	9
4. от колеги	1	2	7	9
5. от началници/шефове	1	2	7	9
6. от клиенти или доставчици	1	2	7	9
7. от съученици, състуденти	1	2	7	9
8. от учители	1	2	7	9
9. от медицински персонал	1	2	7	9
10. от персонал, предоставящ социални услуги	1	2	7	9
11. други ситуации. Какви? 1. 2.	1	2	7	9

D2. В момента, според Вас, ромската общност е повече, по същия начин или по-малко дискриминирана, отколкото преди 10 години?

1. повече 2. по същия начин 3. по-малко 8. не е дискриминирана 9. НО

VI. СОЦИАЛНО ВКЛЮЧВАНЕ

S1_a. Във Вашето домакинство има ли деца на възраст между 6 и 16 години, които НЕ посещават училище?

1. да 2. не → ПРЕСКАЧА СЕ на S2! 9. НО → ПРЕСКАЧА СЕ на S2!

S1. Какви са причините, заради които детето/децата Ви не посещават училище? (ВСЕКИ ВЕРЕН отговор)

1. липса на пари	1	2. не говорят добре румънски език	1
3. страхуват се от съучениците си	1	4. учителите се отнасят зле с тях	1
6. страхувам се, че ще имат проблеми с насилието	1	5. училището е твърде далече, трудно е да се стигне дотам	1
7. друга. Каква?	1	9. НЗ/НО	9

S2. Вашите най-близки приятели са...?

1. само от моята етническа група
 2. основно от моята етническа група, но имам приятели и от други етнически групи.
- Какви? 1. _____ 2. _____
3. етническата група на моите приятели е без значение за мен
 4. нямам близки приятели
9. НЗ/НО

S3. Коя от следните социални услуги Вие или член на семейството Ви сте ползвали през последните 6 месеца?

	Д а	Н е	Не се отна ся до нас	Н З / Н О
1. здравни услуги	1	2		9
3. детски градини с удължено работно време	1	2	7	9
4. училища	1	2	7	9
5. ясли	1	2	7	9
6. детски градини с намалено/нормално работно време	1	2	7	9
8. социални грижи за инвалиди	1	2	7	9
9. социални грижи за стари хора	1	2	7	9
12. консултации за намиране на работа	1	2	7	9

S4. Като цяло, как оценявате качеството на следните обществени услуги във Вашето населено място?

	М н о г о д о б р и	Д о б р и	Л о ш и	М н о г о л о ш и	Не съ ще ст вув а	Н З / Н О
1. Здравни услуги	5	4	3	2	1	9
2. Системата на образование	5	4	3	2	1	9
3. Социални грижи за деца	5	4	3	2	1	9
4. Социални грижи за стари хора	5	4	3	2	1	9
5. Социални грижи за инвалиди	5	4	3	2	1	9

VII. ЖИЛИЩЕ

N2. Жилище, в което живеете е...?

1. самостоятелна къща 2. колиба, палатка 5. апартамент в сграда с по-малко от 10 жилища 6. каравана 7. апартамент в сграда с повече от 10 жилища 8. места които не са предназначени за живеене (фабрики, гаражи)	3. част от къща 4. барака 9. общежитие 10. бездомен съм 11. мобилна къща 12. друг тип. Какъв? _____

N3. Основно, от какъв строителен материал е направено жилището?

1. панел 2. бетон 3. тухли 4. камък 5. кирпич	6. дърво 7. газобетон 8. друг. Какъв?
_____ <p>НЗ/НО</p> |
|---|--|

H4. Колко стаи има жилището (без да броите кухня, баня, тоалетна)? стаи **99. НО**

H5. Обща площ на жилището квадратни метри **99. НЗ/НО**

H6. Във жилище има...? (заграждай код 1 ако има; код 9 е за случай, в който декларира че няма нищо)

1. водопровод	1	9. вътрешна тоалетна с течаша вода	1	17. хладилник	1
2. течаша топла вода	1	10. баня	1	18. фризер	1
4. газификация	1	11. външна тоалетна	1	19. пералня	1
8. електрическа или газова печка	1	12. централа за къща/апартамент	1	16. микровълнова печка	1
3. електричество	1	13. телевизор	1	20. съдомиялна машина	1
5. кабелна телевизия	1	14. видео / DVD	1	21. компютър	1
6. интернет	1	15. сателитна чиния	1	22. мобилен телефон	1
7. лек автомобил	1		1	99. нито едно от изброените	9

H6_S. Има ли в жилището канализация?

1. да, свързана с обществена канализация

2. да, свързана със септична яма

3. не **9. НЗ/НО**

H7. Жилището, в което живеете в момента е...?

1. собствено жилище на член от домакинството (без ипотеката или заем)
2. собствено с ипотеката
3. под наем от държавата или общината
4. под наем от частно лице/фирма

5. предоставено за живеене без наем

7. импровизирано жилище

8. друга ситуация. Каква? _____

9. НЗ/НО

VIII. МИГРАЦИОНЕН ОПИТ

След 1989...

	А. Преди <u>1 януари 2002</u>		В. Между <u>1 януари 2002</u> и <u>1 януари 2007</u>		С. След <u>1 януари 2007</u>		Н	е	Н	О
	Да	Не	Да	Не	Да	Не				

След 1989...

	А. Преди <u>1 януари 2002</u>		В. Между <u>1 януари 2002</u> и <u>1 януари 2007</u>		С. След <u>1 януари 2007</u>		3	9
	1	2	1	2	1	2		
...Вие работили ли сте в чужбина за известно време?	1	2	1	2	1	2	3	9
... Вие пътували ли сте в чужбина с друга цел, освен тази да работите?	1	2	1	2	1	2	3	9
... Някой друг от домакинството работил ли е в чужбина за известно време?	1	2	1	2	1	2	3	9
... Някой друг от домакинството пътувал ли е в чужбина с друга цел, освен тази да работи?	1	2	1	2	1	2	3	9

АНКЕТЪОР: Въпросите М5 – М8 се задават само, ако респондентът е работил или пътувал в чужбина поради друга причина, освен за да работи след 1 януари 2007г. (клетките маркирани в сиво от горната таблица)

M5. При последното заминаване в чужбина, Ви молим да упоменете годината, в която сте заминал от Румъния?

Година: [] [] [] [] 9. *НО*

M6. При последното заминаване в чужбина, колко време сте стояли в чужбина?
 1. по-малко от 3 месеца 2. от 3 до 6 месеца 3. от 6 до 12 месеца 4. 12 месеца или повече 9. *НО*

M7. При последното заминаване в чужбина, каква е била основната цел на заминаването?
 1. Работа 2. Обучение 3. Друга цел. Коя? _____ 9. *НО*

M8. При последното заминаване, къде сте били? (Ако респондентът е бил в повече от една страна, потъпчете до 3 страни, започвайки с последната страна, в която е бил)

1. Страна1 _____ 2. Страна2 _____ 3. Страна3 _____ 9. *Н*
 - - - - - *О*

IX. МИГРАЦИОННИ НАМЕРЕНИЯ (ЗА ВСИЧКИ РЕСПОНДЕНТИ)

IM1. През следващите 12 месеца, възнамерявате ли да заминете в чужбина...? (ВСЕКИ ВЕРЕН отговор)

1. Да, за да работя 2. Да, за да уча 3. Да, с други цели (бизнес, туризъм, и др.) 4. Не 9. *НЗ/НО*
 → ПРЕСКАЧА СЕ на ЕТЗ_1!

IM2. Доколко сте сигурни, че ще заминете в чужбина през следващите 12 месеца?

1. напълно сигурен 2. по-скоро сигурен 3. по-скоро несигурен 4. много несигурен 9. *НЗ/НО*
 → ПРЕСКАЧА СЕ на ЕТЗ_1!

IM3. В коя страна възнамерявате да заминете? (Запишете не повече от три страни, в които възнамерява да заминете)

1. Първо в Страна1 _____ 2. Второ в Страна2 _____ 3. Трето в Страна3 _____ 99. *НЗ/НО*
 - - - - - *О*

X. ДЕМОГРАФСКИ ХАРАКТЕРИСТИКИ

ЕТ4_1. Кой е Вашият майчин език? (едни отговор)

1. романи 2. румънски 3. унгарски 4. немски 5. друг. Кой? _____ 9. *НЗ/НО*
 - - - - - *О*

ЕТ4. Освен майчиния Ви език, какви други езици говорите свободно? (ВСЕКИ ВЕРЕН отговор)

1. романски 2. румънски 3. английски 4. друг. Кой? _____ 5. друг. Кой? _____ 9. *НЗ/НО*
 - - - - - *НО*

ЕТ3. Какъв вид ром сте?

1. тухлар	6. румънизиран ром
2. рудар	7. друг. Какъв?
3. уседнал	8. считам се само ром/циганин
4. калдераш	9. <i>НО</i>
5. урсар	

ЕТ3_1. Към кои три от изброените географски места бихте казали, че принадлежите ...? (най-много едни отговор във всяка колона)

	Първо	Второ	Най-малко
1. Населеното място, в което живеете	1	1	1
2. Историческия регион, към който принадлежите (Молдова, Мунтения, Трансилвания, etc.)	2	2	2
3. Страната, в която живеете (Румъния)	3	3	3
4. Европа	4	4	4
5. Целия свят	5	5	5
8. <i>НЗ</i>	8	8	8
9. <i>НО</i>	9	9	9

XI. ДОХОДИ

II. Предния месец (март), кои са били източниците на доход във Вашето домакинство? (ВСЕКИ ВЕРЕН отговор)

1. Заплата	1	9. Стипендии	1
2. Непостоянна работа	1	10. Доход от земеделие/животновъдство	1
3. Печалба от собствен бизнес	1	11. Доход от наем / акции	1
4. Пенсия за стаж и възраст	1	12. Наследство	1
5. Детски надбавки, социална помощ за семейства с много деца	1	13. Финансова помощ от неправителствена организация или друго дарение	1
6. Социална помощ за хора с увреждания	1	14. Паричен превод от други в чужбина	1
7. Пенсия за инвалидност/заболяване	1	15. Паричен превод от роднини работещи в чужбина	1
8. Пенсия за ветерани, наследствена пенсия	1	16. Заеми от финансови институции	1
17. Помощи за безработица	1	22. Друг източник. Кой?	1
18. Помощ за отопление	1	97. Не, нямаме никакъв доход	1
19. Майчинство за отглеждане на дете до 1 година	1	98. НЗ	8
20. Месечна помощ за социално слаби домакинства	1	99. НО	9
21. Доход от традиционни дейности (продажба на занаятчийски предмети, гледане, пеене, etc.)	1		

II_1. От горния списък, кой е основният източник на доход за Вашето домакинство?

(напиши кода от таблицата) Източник

II. Какъв е общият чист месечен доход на Вашето домакинство за последния месец? (лей) (един отговор)

1. 0-100 лей
2. 101-220 лей
3. 221-300 лей
4. 301-420 лей
5. 421-500 лей
6. 501-600 лей
7. 601-700 лей
8. 701-800 лей
9. 801-900 лей
10. 901-1000 лей
11. 1001-1100 лей
12. 1101-1250 лей

XII. СЪСТАВ НА ДОМАКИНСТВОТО

Бихте искали да получите такава информация за членовете от Вашето домакинство.

R1. От колко члена е съставено Вашето домакинство? лица 99. НО

R2. Вие глава на домакинството ли сте?

1. Да 2. Не

Код на член на домакинството	НН1. Връзката с главата на домакинството	НН2. Присъствие в домакинството	НН3. Страната, в която живее понастоящем	НН4. Пол 1. Мъжки 2. Женски	НН5. Възраст (в навършени години) (ако е дете с възраст под 1 година се записва 0)	НН6. Семейно положение
P1	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	1	<input type="text"/>	<input type="text"/>
P2	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	1	<input type="text"/>	<input type="text"/>
P3	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	1	<input type="text"/>	<input type="text"/>
P4	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	1	<input type="text"/>	<input type="text"/>
P5	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	1	<input type="text"/>	<input type="text"/>
P6	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	1	<input type="text"/>	<input type="text"/>
P7	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	1	<input type="text"/>	<input type="text"/>
P8	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	1	<input type="text"/>	<input type="text"/>

P9	□□□	□□□	□□□	□□□	□□□	□□□	□□□	□□□	□□□
P10	□□□	□□□	□□□	□□□	□□□	□□□	□□□	□□□	□□□
	НН1. Връзка с главата на домакинството		НН2. Присъствие в домакинството		НН6. Семейно положение				
	1-глава на домакинството		1-присъстващ		1. неженен /				
	2-съруг/съпруга (официални)		2-временно неприсъстващ (под 3 месеца) в страната		2. оомъжена				
	3-съруг/съпруга (неофициални)		3-временно неприсъстващ (3-6 месеца) в страната		3. женен /				
	4-син/дъщеря		4-временно неприсъстващ (3-6 месеца) в чужбина да работи (включително в командировка)		оомъжена				
	5-син/дъщеря на съпруга/съпругата официални/неофициални		5-временно неприсъстващ (3-6 месеца) в чужбина за следване		3. в				
	6-зет/снаха		6-временно неприсъстващ (3-6 месеца) в чужбина за следване		сжжителство				
	7-баща/майка		7-временно неприсъстващ (3-6 месеца) в чужбина по други причини (бизнес, в болница и др.)		(без брак)				
	8-брат/сестра		8-временно неприсъстващ (под 6 месеца)		4. вдовец /				
	9-дядо/баба		9-неприсъстващ от много време (над 6 месеца) но в страната		вдовица				
	10-внук/внучка		10-неприсъстващ (6-12 месеца), заминал в чужбина да работи (включително в командировка)		5.				
	11-шурей/етьрва		11-неприсъстващ (6-12 месеца), заминал в чужбина за следване		разведен/а				
	12-свекър/свекърва		12-неприсъстващ (6-12 месеца), заминал в чужбина по други причини (бизнес, в болница и др.)		6.				
	13-племенник/племенница		13-неприсъстващ (от 1 година и повече), заминал в чужбина да работи (включително в командировка)		разделен/а				
	14-други роднини		14-неприсъстващ (от 1 година и повече), заминал в чужбина по други причини (бизнес, в болница и др.)		(без развод)				
	15-не е роднина		15-неприсъстващ (от 1 година и повече), заминал в чужбина да работи (включително в командировка)		9. НЗ/НО				
			99-НЗ/НО						
	АНКЕТЪОР: Запишете за всички членове, включително отсъстващите (заминали в страната или чужбина), започвайки с ГЛАВАТА НА ДОМАКИНСТВОТО, после съпруга/съпругата, след това децата, други роднини и накрая тези, които не са роднини								
	Код на член на домакинството		НН7. Най-високо ниво на образование		НН8. Етническа принадлежност		НН9. Майчин език		НН10. Религия
	P1		□□□		□□□		□□□		□□□

P2	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐
P3	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐
P4	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐
P5	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐
P6	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐
P7	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐
P8	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐
P9	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐
P10	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐

H7. Най-високо ниво на образование 1-без завършено училище 2-начално (1-4 клас) 3-основно (5-8 клас) 4-гимназия/техникум (9-10 клас) 5-професионално/допълнително училище 6-средно (9-12 клас) 7-специализиран колеж 8-полювисше образование 9-висше образование 10-докторат 11-все още не трябва да ходи на училище (на възраст е под 6 години) 12-не ходи на училище, въпреки че е на подходяща възраст за училище 99-НЗ/НО	НН8. Етническа принадлежност 1. румънец 2. унгарец 3. ром/циганин 5. германец 6. друга, коя? 9. НЗ/НО	НН9. Майчин език 1. румънски 2. унгарски 3. романи 4. немски 5. друг, кой? 9. НЗ/НО	НН10. Религия 1. православно християнство 2. римо-католическа 3. протестанство (калвинизъм, евангелизъм, лутеранство, реформация) 4. гръцко-католическа 5. неопротестанство (пентекостални, баптистка, адвентистка, евангелистка) 6. без религия 7. друга. Коя? _____ 8. недекларирана религия 9. атеист 98. НЗ 99. НО

DURATA. Времетраене на интервюто мин. **DAY.** Дата на провеждане на интервюто ДД / ММ

Благодарим Ви!

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

Investește în Oameni! **Proiect cofinanțat din Fondul Social European prin** **Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013**

Axa prioritară 6: Promovarea Incluziunii Sociale
Domeniul major de intervenție 6.4: Inițiative transnaționale pentru
o piață inclusivă a muncii

Titlul proiectului: EU INCLUSIVE – transfer de date și experiențe
privind integrarea pe piața muncii a romilor între România, Bulgaria, Italia și Spania
Număr de identificare proiect: POSDRU/98/6.4/S/63841

Situația romilor în România, 2011 - Între incluziune socială și migrație:
Raport de țară – România

Editat de Fundația Soros România
Mai 2012

Conținutul acestui material nu reprezintă
în mod obligatoriu poziția oficială a
Uniunii Europene sau a Guvernului României.

ISBN: 978-606-565-044-2

Fondazione
CASA
della
CARITÀ
Angelo Abriani

